

ИГОР М. БУРИЋ

**ПРИКАЗИ КЊИГА
И ГОВОРИ**

САДРЖАЈ

1. Промоција књиге "Источке приче", 13. март 2015., Библиотека "Димитрије Туцовић", Лазаревац;
2. 28. октобар, 2015, Сајам књига, Београд, Промоција књиге "Дренка" Небојше Цоговића
3. Промоција књиге "Време суровости" Радоша Љушића, Етнографски музеј, Београд, 15. децембра 2015.;
4. "Време злих пастрмки", промоција 17.03 2017. године у библиотеци "Димитрије Туцовић", Лазаревац;
5. "Време злих пастрмки", промоција 06. 06 2017. Године у библиотеци "Вук Караџић", Крагујевац;
6. **МИРКО КОВАЧ – ВРЕМЕ ГА ЈЕ УДАЉИЛО ОД ОНОГА ШТО ЈЕСТЕ И ПРИБЛИЖИЛО У ОНО ШТО ЈЕ БИО**
(Полемика са мртвим писцем)
О лику, делу Мирка Ковача и књизи "Вријеме које се удаљава", Лагуна, 2015;
7. **ЏОРџ ОРВЕЛ – 1984;**
8. **АТЛАНТИДА, Борислав Пекић;**
9. **МЕТАФИЗИЧКИ ИСЦРПЉЕНО ТЛО ЗАПАДА,** Критика идеологије ЕУ;
10. **„ПСЕЋЕ ГОДИНЕ“ – ГИНТЕР ГРАС;**
11. **КРАЉ ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ И Ј.Б. ТИТО – ДНЕВНИЦИ;**
12. **МИНХАУЗЕН – ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА,** "МИНХАУЗЕН - његова путовања у пустоловине", од Е.Д. Мунда;
13. **КОНТИНУИТЕТ ИДИОТИЗМА СРПСКЕ ПОЛИТИКЕ И ПОДАНИШТВА СРПСКЕ ЕЛИТЕ!,** Драган Крстић, „Психолошке белешке 1968-73“, Балканија, Нови Сад, 2015;
14. **„СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ“ - ЂУРО БОДРОЖИЋ;**
15. **ЗЛЕ ПАСТРМКЕ против НИН-ове награде!;**
16. **ТЕОДОРА ПЕТРОВИЋ: ПРИВАТНА ИСТОРИЈА СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА,** Теодора Петровић, СЕЋАЊА, Матица српска, Нови Сад, 1981;

17. „ЋУТАЛИ СУ НАЈБОЉИ!!!“ , Василиј Семјонович Гросман ,
„Живот и судбина“;

Промоција књиге "Источке приче", 13. март 2015., Библиотека "Димитрије Туцовић", Лазаревац

Поднаслов ове књиге гласи: "сентиментална историја једне вароши", и он можда говори више од самог наслова. То су у питању успомене, лична историја које се сећамо, у којој смо учествовали, коју смо слушали. А свака књига успомена је важна, а посебно књиге о изгубљеним завичајима, јер кад све пропада и кад се све уништава, на крају остане само реч: писана или изговорена. Остане на крају само слово. Језик. *Мач уста*, како рече Бећковић, *једино оружје које је носио и нама оставио Свети Сава*. То је данас најјаче и једино оружје којим располажемо у нашој намери да претекнемо од зла и да сустигнемо добро.

Шта тражимо у оваквим књигама? Кад је ова књига у питању - то су успомене. А са њима и емоције. Пробудити успоменом емоцију – то је циљ мога списка, ако је спис и ако има циљ. Емоције преко успомена директно атакују на душу. Ми морамо сачувати ово мало душе што нам је остало – ако нам је остало, после свих нечастивих који нам је годинама отимају и откупљују. И ако често не знамо шта ћемо са њом, нека је. Ја (до)душе кроз ову успомену и емоцију – нудим и другу „робу сумњивог порекла“: историју - праву и сентименталну, етнографију, етнологију, ономастику, топонимију, народне обичаје и умотворине, сленг, локални изговор и навике, поезију, рецепте, речник.... и то је, признајем вам, чиста злоупотреба са моје стране.

Кад је књижевност ЛЕПА онда је ГЛУПА, а када је глупа онда је ЛАКА, а када је лака онда је МАСОВНА, а када је масовна онда је КРАТКОТРАЈНА – а кад није ВЕЧНА онда није КЊИЖЕВНОСТ. Каква је ова књига? Ово је књига-дуг, катил ферман: тамо њима. Ја сам један дуг враћао, нисам књигу писао. Отуд нестрпљење дужника у мени. Дуг задужен рођењем, душман-дуг који ти не дозвољава да се скрасиш на другом месту док га не вратиш а који треба свако да одужи: како може. Не можете се одужити мало ако се одужујете завичају, на било који начин и ма колико. По некад се можете само презадужити код свог завичаја, узети много а не вратити ништа и никако. А мало треба за раздужење према родној грудни. Некад је довољно само да сте добар човек и већ је све враћено.

„Родни крај има своју мелодију као што има и своју климу. Планине, шуме, воде и ливаде имају глас завичаја, унутарњи, мада га свака душа не

разуме...“. Ово пише у писму Шопену пољски књижевник Витвицки, 1831. године, саветујући га где да тражи инспирацију за своја дела. У питању су, дакле, успомене. Успомене из завичаја. У питању је намера да се подстакне успомена - која ће породити дело - које ће изазвати емоцију. Не: да се створи - она се не може стварати. Емоција постоји у нама и од споља се може само изазвати, никако направити. Да се само појави, да изађе из мрака наше душе, из тунела наше туге или среће, тамо где се иначе крије. Да се покаже, ништа више. Ми не заплачемо кад читамо песму зато што нам је неко послао поруку, већ зато што је она успела да нам дотакне жице осећања. Почешће и да нам пробуди успомене.

Ми, Источани, још неко време, можемо само доказивати своје постојање. Физичко постојање ћемо полако и временом истрошити, наши будући потомци се неће рађати у Истоку, тако да своје постојање можемо доказивати само речју и делом о Истоку, а које ће одржати некакав духовни континуитет. Јер, требамо бити свесни да ће за не толико много година умрети и последњи рођени Источанин, и да више неће бити нити једног таквог на кугли земаљској, бар за неко време. Питање је хоће ли за штеточинама остати неки зид или гроб као траг и доказ нашег постојања, и то свакако само доказ за археологе и историчаре.

Источани су дакле врста у изумирању. Белоглавих супова и панди ће бити али Источана неће. Одузето нам је станиште где једино можемо да се рађамо и будемо Источани. Немамо више свој завичај да би се тамо рађали и рођењем постајали Источанима, немамо своје земље да нас прими у недра кад умремо. Зато, кад нестане физичког – остане само духовно. Кад нестану људи треба да остану успомене и историја.

Ни лепшег краја – ни тежих људи.

Нит' на планини – нит' у равници.

Подгорци су тешки на писму. Слаби на књизи. Од силних паљевина и рушења слабо се слово примило. Дочим је жива реч, умивена хладном и чистом водом, почесто разблажена ракијом и вином, бивала и јесте: живописна и достојна најбољих пера.

Нит' питоми – нит' дивљи. Већ према потреби.

Некултурно гостољубиви - или: болесно нетрпељиви. Код нас нема средине, поготову кад волимо или мрзимо, осим кад се потуљимо. Кад галамимо, к'о и сви Срби, ништа не брине. Кад ућутимо – тек тад нисмо

опасни. Најопаснији смо кад заплачемо и залелечемо, кад закукамо и проклињемо, кад се заинатимо у патњи.

Тај ветар, та вода – то што нема нико други, учинили су да будемо другачији, не по правилу и "другачије бољи" али почесто и на тај начин. Ми: ил' смо добри – ил' смо лоши. Чак ни Јован Цвијић није баш најсигурнији био где да смести Подгорце у својој подели антропо-географских особина Словена и Срба. Најзад их је правилно сврстао међу динарце и то међ' морем људи питомог "централног типа", и то не без разлога. То јесу динарци али мање "динарци-ратници" а више "динарци-тежаци".

Неће нам се свидети када се у неким причама препознамо. Исти ће бити разлог и онима којима ће се приче допасти – јер су најзад пронашли себе у њима. *Туците своју децу кад приметите да личе на вас*, говорио је Душко Радовић. Туците сами себе кад схватите да сте исти као и ваши пре'ци, да се нисте ни за корак измакли напред. Удрите сами себе, такође, ако сте тај корак направили а никад се не осврнете на прошлост. Довршите са собом сами - кад вратите точак историје уназад – како ми учинисмо. Кидишите на себе кад истина почне да вам смета. А истина најчешће боли, лаж је оно што крепи душу. Мит је оно што јача веру. Легенда је оно што држи памћење. Свега тога је било и биће – историја је нешто сасвим друго. Нема је свако различито - јер је једна – а сви је другачије тумачимо. Кад није сигурна она узме од свих, па покуша да представи, ако већ не може да разјасни. Она узме и истину, и лаж, и мит, и легенду, и предање, и сећање, и докуменат, и слику – те тако настане књига, која је, како написа Љубомир Симовић: *"Хроника, која је повремено роман, или роман, који је повремено хроника..."*.

Имамо најбољу воду на свету а опет: ракија нам је милија. Уз ракију ми можемо све, пијани смо најачи а ујутро се ничега не сећамо. Што је и добро, јер смо тако брзо заборављали ружне речи изречене о другима или чувене о себи. Додуше, заборављали смо и породичне легенде, па је свако различито зборио, међу собом, рођаку и комшији, сународнику и истовернику. Бусајући се у груди, најчешће припити, никад не би признавали да у том догађају нисмо били у праву. Ни они, додуше. Да би орасположили слушаоца који би крајичком ока одмеравао колико још има до дна флаше, и краја приче, увек би говорили: *"Ми (па наше презиме) смо јунаци, ви (па слушаочево презиме) сте за правду, а они (ти, које оговарамо) су за песму"*. Некако нам је најлепше изгледала увреда то: да воле да певају. Наиме, дуго се то у нашим

поднебљима сматрало залудним послом, јер смо ретко кад стизали да запевамо између тужбалица и потуљеног ћутања. Ко пева, сматрало се, луд је или лакрдијаш. Стотинама година овде се не пева, забога. Стење се или плаче, пијано шкргуће зубима и псује, то да. Али, песма! Ретко. И кад се пева, пева се тужно, сетно, жал за нечим, бол за неким. И они, који су нас узимали у уста, су нам враћали истом мером, истом причом додавајући да смо никакви људи и да нас има шездесет-и-шест врста, и да волимо да певамо. Наравно, нико од нас није био у праву: до краја. Ко и увек – ко и свуд. Данас, кад делимо само исто време а различити простор и димензије у неколико нивоа постојања, од којих је митски најреалнији – данас: више нико није у праву или криву. Само се чека да смрт одради своје а да рађање не престигне да је надјача.

Оно што је Пекић рекао за Србе уопште, може се применити и за Источане: **"то није народ - то је уплахилено стање духа"**. Достојевски у својим "Нечистим силама", вели: **"Русија је игра природе, не разума"**. Да!!! То је то!!! Мада би, по некима, дефиниција покојног доктора Рашковића била куд и камо најприближнија кад су Источани у питању. Наше народно биће се калило опстанком у вери и нацији, ватром и гвожђем, између чекића-терора и наковања-незаштићености. То се није могло без дозе фанатизма и лудила у нама – најзад, морала је да се скупи највећа сила у историји човечанства: да нас истера одатле. Чак и да нисмо ван винкла, тешко нас разумеју други. То је зато што смо били скрајнути са главних путева, у сенци планине, често невидљиви другима и себи: у потаји, са ножем под грлом или у недрима.

„Источке приче“ су ми важне јер сам у њима оставио трага о родном месту, о прецима, и на неки начин се одужио своме оцу. Са оцем сам имао атипичан однос, могло би се рећи књижевни. Ми никада нисмо разговарали као што то чини већина очева са синовима. Свакодневне теме смо избегавали и спомињали би их само кад смо морали. Најискреније смо разговарали о прошлости и о књигама. Још искреније и присније смо ћутали. Данас ми је жао што нисам још више ћутао а много више слушао. Да могу са овог места нешто да му поручим - оћутао бих му следеће: да смо се у истом месту родили, ја и мој отац, и да смо завичај изгубили, али да није све и до краја изгубљено: макар постоји нада да ћемо на истом месту почивати. Тако ћемо, ја и мој отац, ћутећи и слушајући ћутњу један од другог, нашим гробовима поставити темеље новог завичаја нашим потомцима. Натписи на нашим

споменицима прве су речи записа „Лазаревачких прича“, који почињемо да пишемо о другом завичају, ту негде око Колубаре. Баш као што у Равени, у покрајини Емилија-Ромања, близу Јадрана, постоји један гроб на коме су исписане следеће речи: **Nic claudor Dantes patriis extornis ab oris - Овде почивам ја, Данте, прогнан из свога завичаја.**

Исидора Секулић, наша драга Исидора, написала је много лепше оно о чему ја покушавам нешто да вам кажем. Каже она: „**Где је људима завичај? Тамо где други људи око њих разумеју до краја и до дна што они кажу, до последњег спољног и унутрашњег трептаја језичког разумеју шта је онима драго и шта их боли. Заузме ли нашу њиву и село народ другог језика, завичају нашем је крај; они који се до дна, до краја разумеју, родним језиком, кад јад додија, селе. Куда селе? Тамо, где тамошњи људи до дна и до краја разумеју шта кажу досељеници... Оставили су исељеници села и њиве, куће и гробља, али у горко стиснутим устима носе свој језик, и где се просне реч која се до дна и до краја разуме, тамо ће бити завичај и живот**“. Ја кажем: имајући срећу да нас у новој средини људи могу разумети, морамо имати и доброте да нас прихвате и љубави да нас заволе, и стрепљења да схвате те узврате - нашу доброту и нашу љубав. И како су тридесетих година прошлог века "Бели Руси" играли фудбал једни против других у Метохији, за пећки „Дукађини“ машински инжењер Аркадије Николајевич Тјапкин, негдањи репрезентативац Царствујушће Русије, а за источки „Подгорац“ Олег Владимирович Чистов, грађевински инжењер – тако и данас "Бели Срби" са Космета играју једни против других, за „Колубаре“ и „Железничаре“. Кад смо ми могли да разумемо Русе, **до краја и до дна**, покушајте и ви нас да разумете до **последњег спољног и унутрашњег трептаја** наше душе. Јер, наши ће унуци носити печат овог овде завичаја, то је неминовност, како рече Јован Цвијић: „**У моменту кад је човек зрео за сеобу, он је већ зрео и за еволуцију**“.

На Косову је извршено геноцидно ЕТНИЧКО чишћење Срба од стране Албанаца које је трајало вековима и које се у овом времену довршава. Упоредо, поготову од деведесетих, али и пре тога, а посебно данас, држава Србија и њене институције извршили су ЕТИЧКО чишћење Срба са Космета. Сад је скоро све очишћено што се Срба тамошњих тиче: ЕТНИЧКИ, ЕТИЧКИ и ЕСТЕТСКИ. И све је подједнако штетно и убитачно било. Остало је само мало историје, исмејане и упрљане садашњим временом, коју користи

како се коме свиђа, коју нестручно пишемо и митолошки ишчитавамо. Са друге стране урушили смо митове, који су нам преко потребни и без којих не можемо у овом тренутном националном лимбу.

Али!!! - ако смо ЕТНИЧКИ и ЕТИЧКИ очишћени, која се то онда СИЛА, мимо народа, тако грчевито бори за српско Косово? Шта је то невидљиво, а толико јако, што срећу квари европским комесарима и српским властима? Рекох: народ није. Не може, све и да хоће, нејак је и малаксао, нема више снаге и свежине за подвиг. Обзиром да му је највећи успех кроз постојање био трпљење, више тај народ нема снаге ни да пати.

Па шта је онда у питању? Која је то сила? Ко њу покреће? Ко стоји иза ње? Та је сила створила свет. Она из ничега створи нешто: ново људско биће и зацељену рану. Не, то нису цркве, ни манастири, већ СИЛА која их је саградила, због чега их је саградила - ту где их је саградила. То је СИЛА која оживи прегажену биљку, која омогућава да живимо кроз потомство, која размењује дан и ноћ. Та СИЛА је све и ништа! Јака је и немоћна! Слаба је и непобедива! То је метафизика али није физика. Ту силу не можемо дефинисати али је се не можемо ни одрећи. И ту лежи главни проблем, наш и њихов: НЕ ЗАВИСИ НИ ОД НАС, НИ ОД ЊИХ!!!

Не губимо ми Косово од Албанаца – већ од себе! Не отима нам Метохију НАТО и ЕУ – већ га отимамо ми сами од од нас самих. Услов за то створен је властитим ЕТИЧКИМ и ЕСТЕТСКИМ чишћењем српског народа са Космета и у Србији. Предуслов за њихово отимање створен је њиховим ЕТНИЧКИМ чишћењем. Нећемо Косово изгубити зато што су Срби грешни. Губиће га и не-бранити они који више не постоје, који нису рођени а који би требало постојати, који су требали постојати. Они БЕЛОМ КУГОМ очишћени. Они су требали бити последња одбрана и једина ефикасна. Губиће га, затим, ненаписане књиге, лоше и патетично-неукусне испеване песме, писци који немају маште, политичари који немају морала, лекари који не знају да лече, економисти који не знају да привређују, професори који не знају да науче другога, монаси који не знају да се моле Богу, цркве које су камен и које не носимо у душама већ идемо да целивамо исти, сматрајући да љубљењем мермера поштујемо светињу. А Христов гроб је празан, јер је Христ васкрсао и носимо га у себи живог. Тако је и са црквама, уколико нису у нама васкрсле и у нама не живе - и оне су празне и само камен. Губиће га и неверници, они који су се одрекли Бога. И ми средњи, што смо нигде, заједно

са осталима. Губиће га патриоте по занимању и издајници по професији. Изгубиће га неуспешни спортисти и лоше употребљени падежи и акценти, неукусно одевена "елита", шверцери и каријеристи, турске серије и пинк певачице, "европа без алтернативе", себичњаџи којима је лично светиња а опште Алај-бегова слама.

Али, не да СИЛА! Она је и даље ту, можемо је осетити и ако је не можемо објаснити. Може ли вас "Бриселски споразум" учењем и догмом уверити у постојање Бога, може ли "дупла плата" филозофијом разјаснити народу шта је Вациона и може ли "политика" стихом измерити Бесконачност?! Е, исто толико они могу схватити и СИЛУ која не да Космет и убедити вас да она не постоји и да је реалност на терену нешто друго те да немамо друге алтернативе. Зар нема друге алтернативе осим Европе и поред Бога, Вационе, Бесконачности, Смрти и СИЛЕ?

Та СИЛА у себи садржи читаву еволуцију човечанства, која је апсорбовала свеобухватну историју људског рода, која је упила сву људску мудрост, која није велика у односу на вациону али ми друге немамо. И сад ту СИЛУ хоће да избришу декретом?! Бесмислено?! То је, међутим, СИЛА која не беди. Она само не дозвољава да се изгуби до краја. Она само потуљено, чак и кад ми то нећемо, потпаљује утуљена кандила наше националне свести и људског достојанства. Па постоји још нешто, мајка му стара, осим пуног корита и топлог свињца – што нереално очекујемо од Европе! Овакви какви смо, са киме смо и ко нас све води, ми не можемо да победимо – СИЛА нам, хвала јој, не дозвољава - да изгубимо.

Она ће нам можда помоћи да се придигнемо. Памети и љубави да сакупимо и осетимо. То нама треба: памет и љубав! Само једна песма у десет година! Само једна књига у двадесет! Само једна свећа неупаљена, која ће чекати паљење, у пола века! Само један јунак у једном веку! Остало је посао СИЛЕ – она ће се потрудити да не заборавимо, а на нама је: да населимо расељену ЕТИКУ, уздигнемо до нивоа божанског разрушену ЕСТЕТИКУ, а, народ ће се родити кад буде морала и лепоте. Јер, где су ова два ту је негде притајена и ХРАБРОСТ. У међувремену ће и *мрави поцркати на путу за Цариград* а људи потрошити своје плате и животе. Па ко остане после нас - нек крене изнова.

"Из перспективе будућности човечанства – спој националног и универзалног може бити најпотребнија (и победоносна) особина за нова

столећа" – написао је Солжењицин. Косово није изгубљено док српска нација живи али постоји обавеза да се исто стално тражи у универзалном и проналази у националном. У себи. У нама. У њима. Паскалов Бог каже: *"не би ме тражио да ме већ ниси нашао"*. То тражење већ пронађеног је наша национална потреба и обавеза.

ХВАЛА!

*

*

*

28. октобар, 2015, Сајам књига, Београд, Промоција књиге "Дренка" Небојше Цоговића

"Не остави, Боже, угашене Источане без речи" - вели мица Крста на почетку приповести. А, мени на самом почетку, фали реч, да вам се обратим. Имам је, али ми не пасује. Треба ми замена. За оно што вам намеравам рећи, описујући каква је ово књига и човек који ју је написао, мораћу да пронађем одговарајући синоним. И тражећи - нађох га: у доброј књизи нађеш реч која ти треба. Елем, отац наше главне јунакиње је онај "који шкопи гудане", и, у тим редовима пронађох спасоносни синоним, који ми је потребан за реч коју не желим да изговорим, а треба ми. Та синтагма гласи: "бели бубрези". Или, што би реко Станишта: „Од гледања слаба вајда, побратиме. Већ што секирамо беле бубреге“.

Некада су писци могли себи да приуште луксуз, па да пишу поетичне, сладуњаве, јалове и бајковите редове, романе коректне у сваком погледу: језички, садржајно, политички, по форми... Данас више није тако. Сада роман мора да има "беле бубреге", да би био роман за поштовање – или није роман. Опет, писац који нема "беле бубреге" не може написати такав роман. Овде су испуњена оба услова. Имамо књижевника са "белим бубрезима" – значи мушкарца и човека поштена, мудра и храбра, који је написао исто такав роман – дакле, књигу храбру, мудру и без компромиса, написану старим језиком, у једној од најживописнијих и најпоетичнијих варијација његових. Дочим, аутора не треба да обесхрабри чињеница да ће његов роман углавном оцењивати, и о њему говорити (што се из приложеног да видети), људи који немају "беле бубреге", чак немају ни ратлук.

Књига је, пре свега, дело огромног талента. Правог, исконског талента, који се не може научити или копирати, не дај боже купити, већ се једино од Бога може добити. То је таленат гогољевске дефиниције о томе да "онај ко има таленат мора имати чисту душу и да се њему неће праштати оно што се другима прашта". А где је талента, ту нема проблема са формом, стилем и духом.

Ово је, затим, дело велике љубави. Љубави аутора према свом народу и свом завичају. Ко познаје Небојшу, зна да он љуби свој род више од свега. Тек на другом месту, после отаџбине, а пре вина, код њега долазе жене: а знамо колико воли жене и колико оне воле њега – на жалост говорника и

осталог друштва. И само онај који више воли свој род од самога себе, и воли свој народ више од онога што највише воли, има права да говори о манама свога народа, те о лошим навикама и делима његовим. И то Небојша чини, кад мора.

Можда ће неко, читајући Дренку, стећи утисак да у њој има превише просутог једа и злонамерности, да је аутор неко ко вуче некакве животне комплексе према земљацима, женама, Београду, да он нешто мрзи, итд. Није тако!!! Ово је књига о љубави, књига која велича народ и жену. Небојша је последњи човек који би могао да има било каквих комплекса, било какве мржње. Напротив, његов проблем је углавном вишак самопоуздања и дрчности, те фанатична љубав. Он није човек са маргине, неко ко је стајао у ћошку. Он је човек веома вољен. А, много је и волео. За њега никада није важио онај стих: *"тих година, сви смо ми волели, али су мало волели нас"*. Увек омиљен у друштву, код жена, код земљака, он је човек око којег се окупљало - а не неко ко се окупљао око другог. Он се подједнако добро сналази и у селу, и у граду, и сам, и у друштву.

Небојша, у ствари, кроз те јетке редове жели да дупло подвуче проблем о којем пише, он жели да жигоше видљивим, а не воденим жигом, оно што му смета код људи, што замера свом народу, у жељи да га поправи – искључиво због тога. Он то намерно ради, не маскира, не користи стилске фигуре и друге заврзламе, јер он жели да његов опис и спис засметају некоме, он жели да се не заборави, не жели да пресуди, само да отргне од нашег сумњивог памћења. Да се просто изразим: он не крије опанке по плоту кад крене у варош.

Али он кроз, по некад огољену критику, полази од себе кроз споредни лик у роману, полази од своје породице, своје родбине, својих пријатеља. И рачуна овако: ако могу да критикујем своје, онда ваљда имам права у својој књизи да кажем нешто и о другима. И, видите, то је поштен приступ. Најзад, не треба занемарити прелепе редове о мајкама, о женама као стубовима кућних заједница, као чуварима ватре и вере, у време кад су нам се очеви обезбожавали, не треба занемарити поштовање према годинама и мудрости старих, не треба занемарити опис јунака Милића Крсте. Најзад, не треба занемарити саму суштину: Дренку, у којој он глорификује жену, верност, чедност и љубав.

Исти је случај и са неким, наизглед, проблемима форме његовог списа. Он је од самог почетка био свестан одређених делова на којима је инсистирао, које је понављао, и није хтео да их склони, јер желео да кроз своју књигу пренесе став и поруку. Он, на пример, неколико пута понавља реченицу "Крволочни дивљаци Европске уније и Америке". То чини плански и намерно, потпуно свестан онога што чини. И шта је ту лоше и спорно? Па то треба стално понављати, на сваком месту, сваким поводом. Да чују млади и стари. Да се запитају куда то срљамо?! Да!!!

"Крволочни дивљаци Европске уније и Америке"!!!

"Крволочни дивљаци Европске уније и Америке"!!!

Кол'ко пут да рекнемо, мало је, шта су нам јада задали, је ли, је ли, синовац.

Живимо у времену плитке поезије, провидне прозе и јефтиних писаца. Какав, бре, "сајам културе"? Читав процес се своди на то да ће скрибомани јуришати да заузму позиције медиокритетима, а преко леђа малог броја писаца. Већу уметничку, духовну и филозофску вредност, имају оне плескавице на улазу од половине овде изложених наслова. Још ако су зачињене, не питајте?! Важно је само да писање буде политички и мањински коректно, да буде безлично и по владајуће битанге безопасно, и само тако има прођу код мондијалистичких "култур-бунд" комесара, који нам данас кроје капу, а чије је мере узела још Коминтерна и која се до дана данашњег није поново премеравала – мере нас истим мерама и вагама, по истим правилима, истим речима. Зато ова књига неће добити награде у Србији, како ратни хероји нису добили ордење, како најбољи ђаци нису добили посао, како поштени људи не добијају правду, како болесни не добијају лека. Па кад је већ тако у земљи Србији а шта нам друго остаје него да вичемо: "Крволочни дивљаци...."..... итд.

Најзад, и не мање важно, ово је дело тек почетак, нешто што је само одшкринуло врата да кроз њих провири писац. Не мали или велики, јер су ту ствари просте: или јеси, или ниси писац. Како се не може бити мало или много у благословеном стању. То што смо ми као народ добили српског писца у лику Небојше Цоговића, њему лично ништа доброга неће донети. Само муке и проблеме. И то ће бити још један доказ да је на правом путу. Знај, Небојша, уколико ти добро иде у животу, онда ти ниси писац већ плаћеник, јер је писац индивидуалац и човек ван система, те тако му не може

бити добро нити у једном систему, осим у револуцијама, а ми смо данас далеко од револуције, удаљили смо се чак, због година пре свега, и од сексуалне револуције. И, ко је крив за ово задње, поред наведених година. Зна се!!! Гара и Шиптари!!!

Мајка писца Миодрага Булатовића, послужујући сина и госта, колегу писца, када је на њено питање „чиме се бавите тамо у Београду?“, добила одговор *да су писци*, на то казала: „Ако ћецо, само пазите да вас не увате“. Све док те не цене као човека и писца, чак ни твоји најближи, док те не седају на чело астала, знај: на добром си путу. Док не схватају твој усуд, онда се можеш надати да ходиш путем који није за свакога. Кад су неки гости на Слави, негде око Уба, питали оца глумца Раше Плаовића „шта су му по занимању деца?“, он је одговорио: „Први је инжењер а други професор“. „А, Радомир?“ – бејаше упоран гост. „Он је глумац“ – одговори стари смркнута израза лица. „Ма пусти га, ће се тргне“ – утешио га је знатижељник. Наравно, уметник "неће се тргне" - никад. Тргнут је он рођењем. То није занимање, то је усуд, као болест, као љубав. Војислав Илић ово потврђује речима: *Твој син је песник и лека му нема*.

Кад те први пут поставе на пиједестал, знај: или си се продао, или ниси писац, или си умро. Да си се продао, знаћеш оног часа кад почнеш сам себи да се гадиш. Да ниси писац, пошто си на пиједесталу, нећеш схватити никад – таквих је данас већина у овој хали. Да си умро, знаћеш оног јутра, када те ништа не буде болело. Држим да је умирање ујутро најприхватљивије.

Писац не сме да буде у власти, или, још горе, око власти. Треба увек да буде против сваке власти. Код Небојше ствар је отишла још и даље: он је чак против бивших и давнашњих власти и политика. Шта је написао о Лесандру и Пашићу – могу да замислим онда шта мисли о овим данашњима?! Дилема је, наравно, реторичка – јер ја знам шта мислимо. Он тумачи историјске догађаје и личности као да им је био савременик, мада, ја по мало сумњам да он само описује оно што је слушао баш од правих савременика. Како је Дис у песми *"Наши дани"* актуелан и данас, тако је и мисао једног од јунака књиге пресликана баш за овај трен: „Више вреди скорела мужевиначка балеге, но цела србијанска влада“.

А, лепо, је то. Мислим, бити писац. Шетајући оног мајског дана када ми је Џога донео вест да је написао књигу и да је она штампана, осећали смо се као писци. Имали смо неке књиге иза себе и празне џепове. Изванредан

осећај. Људи су сумњичаво погледали пут нас, није им било јасно како у овом туробном друштву и овој морално посрнулој држави културних и политичких старлета, два мушкарца начета кризом средњих година иду улицом и са чудним сјајем у очима титрају осмехом по уснама. Добро нас нису ухапсили. Ајте, молим вас!!! Ходају српским улицама и још се смеше. Сумњиво је то. Како би рек'о јунак романа: изгледали смо као да смо "недовршени у главу и да смо нагнути у памет".

Видим ја да нешто није у реду ни са мном. Писци су углавном сујетни и љубоморни кад неко други напише књигу, поготову: добру књигу. А, мени мило и драго. Грам љубоморе је само провирио и за трен се сам од себе распршио. Ништа ја ту нисам утицао. Себе, нисам разумео, због не-српског понашања и изостанка жеље да Џогина списатељска крава цркне што пре. Сумњиви ликови, са сумњивим занимањем, бејасмо ми, тога дана. Несхваћени потпуно – славили смо књигу.

Нећу ја овде, мада могу и знам, о дијалектима и наречјима, о етнологији и етнографији, о ономастици и богатству нематеријалне баштине коју нам Небојша спасава кроз ову књигу. То је сама књига, све то читаоц добија на поклон читајући ову књигу, чак и када није свестан вредности поклона, чак ни самог дара. Они најбољи читаоци пронаћи ће у књизи и карикирање, те иронију достојну добрих мајстора. То је један виши ниво, намењен одређеном броју људи који ће ван садржаја и форме пронаћи у овом делу врхунског писца и баштиника, који излази ван атара локалне теме, пошто је ова књига много савременија и универзалнија него што изгледа на површно читање.

Ја хоћу, и могу, још неку реч, о човеку са којим сам појео велик део свог животног колача, укључујући у ту деобу прислачка и нашег трећег мускетара Зокија, Љушу. Јер смо нас двојица, ја и Зоки, и многи други, имали прилике да осетимо кроз то наше дружење још један велики Небојшин дар. Небојша је један од ретких људи који подједнако добро барата усменом и писменом формом књижевног. Како Небојша зна лепо и духовито да прича? Не, знали смо ја и Зоки: пили смо ми, пију и други, али то није од пића. То је нешто из крша. Нешто из воде. Њега је милина слушати. Његов највећи књижевни проблем је да своје усмено слије у писану форму. Има он још мана, једна од њих је и та да је он фанатик идеје. Наиме, он се за свој став и своју идеју бори без компромиса, најчешће у корист своје штете, и ако треба

тражити неку његову ману онда је треба наћи у његовој врлини... ..врлини, која ће га, надам се, постаћи, да ме части пићем после овако лепих и бираних речи.

Ово дело има и своју јаку емотивну енергију, која не потиче само из садржаја, већ је више плод чина стварања и времена када је књига настајала. Руком исписани редови ове књиге читани су и коментарисани поред болесничке постеле вољене особе. Ти редови су јој били утеха и скретање мисли са тешке болести и олакшање пре смрти која се приближавала. Отуд ова књига пуца од енергије и емоције, отуд овој књизи теку сузе, отуд потреба за шалом, а ја зато говорим више о аутору, него о форми и садржају, отуд је ова књига "тешка" као и све добре књиге: што су.

Када ме је позвао да говорим овде, Небојша, којег иначе ми зовемо Џога, ми је у шали рекао:

- Сад ћеш морати да прочиташ књигу.

Када сам је први пут не-прочитао, одмах, чим је изашла из штампе, у даху, написао сам на друштвеним мрежама следећи коментар:

„Најбоља метохијска деца и кад су скрајнута са државних и народних јасала, не гурају се и не траже, увек дају много а не узимају ништа. Написао је метохијску "Књигу о Милутину". Ако ћемо право: имао је времена. Није морао да првог и петнаестог подиже плату и уписује радни стаж, побринули су се да се тиме не "замара", има ко ће – лако је писати књиге, тешко је... да не лајем...“... Лајала је кера, у овом коментару, више због себе а мање због села. Како то бива, обично.

Када сам по други пут морао, овога пута силом прилика, ни крив – ни дужан, да не-прочитам ову књигу, сетио сам се једне анегдоте из живота наших славних претходника, те из дневника Борислава Пекића извлачим следећи пасус: *Како сам постао писац? Данас у подне јавио ми се Михиз телефоном. „Бориславе, рекао је, прочитао сам рукопис Времена чуда. Ви сте писац. Зато ћу се и ја за крај, "опраштајући му" што ме је присилио да поново прочитам Дренку, из разлога што сам са њим појео цак соли, послужити сличним речима:*

Небојша Џоговићу, два пута сам прочитао "Дренку", ти си писац!

* * *

**Промоција књиге "Време суровости" Радоша Љушића,
Етнографски музеј, Београд, 15. децембра 2015.**

Да би дошла на свет и започела свој овоземаљски живот, књига "Време суровости" је морала проћи кроз "Вујкина врата", као кроз неку историјску и временску капију. Та капија спаја прошлост и садашњост, у: истовременост. Суровости, патње и крви, било је са обе стране тих врата, која немају своју сврху улаза или излаза, кроз та врата се не може побећи или измаћи, она sluже само да затворимо круг патње, да умирању дамо другачије име и сместимо бежање у друго време. Она су послужила да књига која се рађа пролазећи кроз њих схвати саму суштину зла. Та врата нису спона два света, она не размеђују зидове или епохе, та врата само sluже да се из патње уђе у патњу – ако такво нешто уопште има смисла. Та врата можеш заобићи али их не можеш затворити, а кад прођеш поред њих, ти свакако видиш из чега идеш и у шта улазиш, јер је то једно те исто, крећеш се кроз време али не и кроз простор - који је место патње и пуког преживљавања.

Књига "Време суровости" зато није наставак "Вујкиних врата", она је след патње, наставак муке, умирање које је сврха само себи. Те две књиге су једна, а може их бити још хиљаду, па још много пута толико. Рецимо овако: "Вујкина врата" су: мисао – а, "Време суровости" је: реч. Рецимо овако: обе књиге су описи смрти једног народа, при чему је смрт увек иста а само се по некад разликује то: ко убија.

Да Исток није срушен, спаљен, исељен, посечен, расађен, разграђен и разрођен, елем, да је Исток наставио да живи, Радош Љушић би био први Источанин, после Милића Крстића, који би, кад за то дође време, добио улицу или трг, по своме имену, у својој родној вароши. То није мало, јер није лако пророковати у своме селу, поготово ако је околина те вароши у VI веку већ имала базилику а у XIII веку седиште је епископа и писмено се помиње, тако да ова претпоставка још више добија на тежини а како би описала тај вечити однос завичаја и завичајника.

Уместо тога, да родни крај подари почаст успешном изданку, Радош своме родном крају поклања књигу. Књигу вредну и трајну, књигу по којој се можемо мерити са другима, и увек претегнути на тасу вредности. Родитељи и родни крај су му подарили живот, он је својим прецима и завичају поклонили познато име. Родитељи и родно село су умрли и ова књига је споменик-

стећак, вредан и вечит, који спомиње и описује, који спасава од заборавља. Ова књига је крајпуташ који опомиње, опрашта и алали.

Требала нам је оваква књига. Да заврши оно што је прошло кроз горе поменута врата. Да остави трага. Људи најчешће нису свесни колико вреде ти трагови остављени кроз овакве књиге. Већина градова, вароши и села, немају овакву књигу. Немају никакву – поготову не овакву. Насушно нам је потребна ова књига јер Истока о којем говори више нема.

Књига о којој вечерас говоримо јесте од оних које су се морале написати. То није била ствар слободног избора, то је више дуг и аманет, а мање историја завичаја. Међутим, Радош се није дао увући у замку која је честа, када се пишу овакве књиге. Преовлада емоција, писац се увуче у бразде родољубља и локал-патриотизма те књига очас склизне у патетику. Не, Радош се у овој књизи држи струке, ма колико му било тешко да преброди емоцију и сентименталност, и кроз факте развија спис у свом препознатљивом и лепом књижевном начину приповедања. Редак дар за историчара, оно што га чини комплетним, јесте књижевни дар. Књижевно у списима Радоша Љушића је достојно историјског у његовим књигама. Аутор "Вожда Карађорђа", следи свој стил и када су књиге о завичају у питању. У "Вујкиним вратима" је нешто разигранији у својој поетици, ваљда и због тога што је имао мање извора у архивима и што су догађаји које је описивао временски удаљенији, међутим, и у књизи "Време суровости" аутор води рачуна о стилу, и чини да се осећамо као да читамо, не историјски роман, већ као да се додирујемо са књижевно написаном науком.

Јован Цвијић је написао: „*Ми и у сну бежимо испред Турака и Арбанаса*“. Богдановић је то назвао "хроничним геноцидом". Увек смо живели у страху. Некад више, некад мање. Спокојно: никад. Ретка су била времена кад би се породило и какав јунак попут Милића Крстића. Ретка и кратка. И у времену, и, у памети. Кратко смо памтили и то је наша грешка и кривица. Власт ти може забранити да причаш али ти не може забранити да памтиш. Отуд, све што се отргне од варљивог и издајничког памћења - злата је вредно.

„*Арбанаси су пропаганду вршили ножем и пушком*“, пише генерал Живко Павловић. Пушка је зато важан чиниоц живота ондашњих људи и ове приповести. "Пут пушака" је пут пропасти или опстанка. Арбанас је био зликовац који може све, из два разлога: благонаклоног става турске власти и

пушке коју је смео да носи, а Србин није. Кад "мартинке" почну да стижу у српске руке а у шуми се око Ђурђева дана заигра оро, уз песму:

*- Моја је кућа – Шара планина,
Моја је љуба – танка мартинка,
Моја су деца – пуни фишеци!*

... тада је и Србин почео да диже главу. Пушка га је убијала али и бранила. Ко је држао пушку - тај је био горе.

Милић Крстић на свој "пут пушака" креће пун једа и жељан освете. Његова пушка ослобађа, чува, убија, и кад треба и кад не треба, терорише или пресуђује, бива симбол победе и власти, и најзад, на крају, та иста пушка га убија. Она је све и ништа. Није перо Милићева пушка, није сејала речи иза себе - већ смрт. И страх. Наизменично, у зависности зарад којег циља је пуцала. Оно што је Милићева пушка танетом обележила - Радош је пером описао.

Није било лако писати ову књигу. Прво, књига говори о патњи и смрти, углавном. Али говори и о специфичним људима. Извргавање правила и закона је, поред мимикрије, за тамошње људе ствар опстанка. Због тога неминовно следи да је остало мало трагова који могу послужити историчару.

Није лако писати о људима и поднебљу где се певало плачући и умирало певајући, где је мит једини историјски извор а народна поезија једини архив, где се тужбалица мало, или опште, не разликује од здравице, где се подједнако пило за душу и за напредак, где се ударало на образ истом жестином као и на живот. Отуд је тај народ створио у себи механизам који је служио да се све ружно заборави или да се о томе не говори а да се живи у машти и миту. Због тешког живота бежало се у кетманство, паралелни свет народног предања, у сањарење и глорификацију породице, нације, вере. Ти су људи у стварном животу ходили кроз "суровост у питомини" а у глави су им се ројили снови о слободи и бољем животу. Бежали су од стварности а то је за историчаре најгора ноћна мора, док је за песнике - богом дато.

Српски писац са Косова, Петар Д. Петровић, написао је одавно једну причу која може да нам помогне у намери да схватимо те људе, погледом допремо до облака њихових мисли и разумемо да они никада нису били са обе ноге на земљи, осим кад су стајали пред пушком душманина, и да су увек у сновима и миту, а да ружну стварност желе да пређу.

Кренуо сељак са грнетом млека на пијацу, па сам са собом збори:

- Ако продам ово грне млека за 1 грош, могу за те паре да купим једну кокошку. Ако кокошка снесе десет јаја и из њих се излегу десет кокошака, то је већ 10 гроша. Кад десет кокошака снесе по десет јаја - то је већ сто кокошака а кад и оне снесу по десет јаја имаћу хиљаду кокошака, па десет хиљада. То је већ 10.000 гроша. Постаћу газда, купићу коња, лепо одело, запробићу краљеву ћерку. Па кад ми је краљ дадне, раширићу руке овако и загрлићу је – те ширећи руке заборави на грне које му испале, поломи се а млеко се проли.

Несрећан и јадан, осврну се око себе и позади спази сељака који стоји и посматра га:

- *А одавно ли бре идеш за мном? – упита сељака, који је био из истог села.*

- *О кад си почео да добијаш, да печалиш, па све док си све изгубио.*

- *Немој коме причати!*

- *Нећу...*

Е, то: тај нереалан однос према стварности, "немој коме да причаш" и одговор: "нећу", су највећи проблеми са којима се сусретао аутор ове књиге у својој вољи и намери да опише прошлост својих и наших предака. Када се томе дода колико пута је све у нас паљено, рушено и пљачкано, испада да се нашао скоро пред немогућим задатком. Срећом, по све нас, није било тако. Међутим, остаје чињеница, да пред тешким темама и болним догађајима најчешће није добијао одговор или макар: не, искрен одговор.

Радећи на овој књизи аутор је се користио и изворним прикупљањем грађе, обилазио је времешне суграђане, кубурећи са њиховим сумњивим памћењем, размеђујући легенду од факта, породично предање од чињенице, одупирао се њиховој тежњи да прикрију непријатне догађаје, не схватајући њихово неразумевање да дају на увид и коришћење документа или слике. Консултовао је географе, геологе и етнологе. У намери да буде објективан, јер је историчар пре свега, он контактира и другу страну, преводи списе албанских историчара, слуша албанске песме о Милићу Крсти "којег пушка није 'тела", и на тај начин задире у ткиво догађаја прилазећи истини колико је то могуће ближе.

Аутор се радовао сваком новом трагу, открићу у архивима или чињеници која је била до тада непозната. А написао је на десетине великих књига, испратио генерације студената. То је отуд што је једино завичај

способан да у нама пробуди стару страст и покрене јабучицу на грлу. Кад освојите свет и зађете у зрело доба, успомене на родни крај или неку девојку са цветом уденутим међ' груди, убраним на некој ливади где сте у хладу крушке караманке читали свог првог Достојевског и маштали о свом путу у Београд, где ће се завршити велике школе, и тако даље, и тако даље, дакле, та сећања из младости постану вреднија од свега чиме вас окружује свакодневница. И сви се онда враћамо одакле смо кренули: на овај или онај начин.

Метохија је питома и свирепа. Лепа али опасна. Богата али жељна. Метохија је таква каква јесте да људи не би помислили да постоји Рајског врта на земљи. Опет, воде има више него крви а крви је текло у потоцима. Живота више од смрти а умирало се на све стране. Метохија јесте сурово лепа али нам је помогла да опстанемо у најтежим временима – лепотом. Сад није више исто све а није ни из корена промењено. Зато је требало описивати и лепоту: питомину окружену суровошћу.

Вода је тамо хладна и има је свуда, мећава је честа и има је само у Истоку, земља је плодна, планина родна а људи углавном тежаци, шкрти на језику, једино проговоре мало више кад ракија из њих прича. Радош је дете тога поднебља, плодан и плаховит, природом обдарен, књигом надограђен, једино му се није примила та ракија.

Као дете свога завичаја, аутор ове књиге, до ове књиге, носио је пун џак камења на плећима. Део џака се олакшао "Вујкиним вратима" али је и после тога остало доста тежине. Притискао је родни крај, завичај, тражио је дуг да се врати, дуг задужен рођењем у тој "суровој лепоти". Пресуђено је: како ти је родни крај подарио име, презиме и место рођења, тако и ти сада мораш да своје чувено име даднеш родном граду којег више нема у смислу цивилизацијског постојања.

Како би рекао Скерлић *"ми смо све своје мане и све своје врлине"* сабили у свој карактер, тако да је скоро немогуће описивати тај карактер а не говорити о манама, макар онолико колико и о врлинама. Шта год да се описивало, добро или лоше, вредан је траг. Људи нису свесни да уласком у књигу, на неки начин улазе у историју, а, да када уђу у историју онда се поступци мере другим мерама. То што нам се не допада нешто о нама речено, не дозвољава нам да будемо против књиге. Књига има свој живот и своје законе – и једно, и друго - су вечни, дочим, људи, ма какви били, ма шта да

су радили, имају неких изгледа да остану упамћени само уколико их књига опише.

Само ћу неколико речи, кратко, о ономе што се надвија над свима нама тамо рођенима и над свиме што радимо или створимо – а, о чему морам кад год ми се укаже оваква прилика. О Косову!

Пашић вели Вукашину Катићу, у Нишу 1915, у књизи "Време смрти":

„Држава, то смо заједно – мој пандур Средоје, Драгиша Лапчевић и ја... Војска, то су заједно војвода Путник, носиоци Карађорђеове звезде и сви они забушанти пред кафанама... Грађанство, то су ти, твој шурак Најдан Тошић, глумци, трговци, кафеџије, сви заједно... Србија у овом часу, то смо сви – поштени и непоштени, срећни и несрећни, јунаци и кукавице“.

Тим трагом, ја се усуђујем рећи: Косово - то смо сви ми, леви и десни, првог и другог позива, и здрав и прав, и шкарт и дезертер, и прва и друга Србија, и власт и опозиција. И кад га издајемо - ми га бранимо, бранећи право оним другима да се уздигну на нашој издаји. Србину треба издајник да би се борио. Јер, Срби су инације, у инату су најистрајнији, а да би се инатили морају имати против кога. Србину не треба говорити "брани Косово", јер ће ти одговорити "да је оно можда изгубљено, да је издано, итд.", али, ако му кажеш "немој да се бориш све је изгубљено", добићеш одговор: "јок, ти ћеш!". Отуд у мени тиња нада да није све изгубљено баш сада када се многи надају: да јесте. Изинатићемо се против свега овог бесмисленог што се дешава око Европе и Косова. Свега овога што вређа здрав разум и достојанство, на нашем "европском путу". Ћути народ – добро је. А, ето и Турака поново. А што би рекао јунак Бранка Ћопића: *Још није загустило чим Турци не ратују. Па: пуц, пуц, ожеж', ожежи...*

Да вам кажем, никада Метохија и Косово нису били више српски и наши, него што су то данас. Разлог томе је што престајемо да будемо патиоци и што управо у своје поразу порађамо борце-осветнике. Остављамо својим потомцима борбу, највише што им можемо оставити, то јесте себично али зна да буде инспиративно. Не постоји јачег покретача човека и нације - од борбе. Бољи од нас ће радити и урадити оно што ми нисмо смели, знали или могли. Из наше несреће родиће се њихова победа, није нам то првина. А, ми, ако можемо, ко може, и колико је до нас, да им оставимо макар по неку књигу која ће им у времену "смрти књиге" које долази и које ће их захватити, бити вредан траг и путоказ.

Чим замакне јесен и одшкрине врата првим мразевима, почињу српске светковине кућевних светаца: Славе. У мом и Радошевом завичају славило се на тај начин као да се сваки источки домаћин зове Ивко. Данима гости долазе и одлазе, највише њих у такозваним "визитама". Тек што су једни ушли и сели за сто, а други већ чекају на вратима. За великих слава треба обићи на десетине кућа, мада се у пракси једва стигне до треће-четврте. Отуд је требало пожурити. Напуни се велика чаша ракијом, такозвана "клапуша" или "плисирка", наздрави се и попије наискап, кад то учини и последњи за столом, сви устају, да наставе даље и препусте место онима који чекају на вратима. По неко се, занет ракијом и атмосфером, заприча, ко ово ја сада, држи говор а задржава чашу. Неки Радошев рођак, од оних Љушића што су живели на улазу у "Пешића малу", кад му неко кочи ред, знао је да каже:

"Буразеру, шљокни је и бриши".

Чини се да и ја овде подуже држим чашу и не пуста ред. А, зна се: "Боље ред – него цео свет". Зато ја сада пуста ред, дајем чашу бољима од себе, захвалан што су ме пустили да са њима седим за истим асталом.

* * *

"Време злих пастрмки", промоција 17.03 2017. године у библиотеци "Димитрије Туцовић", Лазаревац

Главни јунак ове приповести је онај коме је књига посвећена. Ово су само почетне странице романа којег он треба да настави да исписује својим животом и својим делом. Ово је тестамент у којем му остављам завет да буде човек. Најтеже је данас бити човек. Данас је лако постати било шта – сем човека. Некада смо га тражили свећом. Бојим се да долази време када ће човека проналазити још само археолози.

Ова књига пише аутобиографске и породичне приче, и приповеда повест српског народа. Поготову српског народа који се сели, бежи, насељава, гради и остаје. Поред тога, ова књига је и породична басна. Поред људи и камена, јунаци ове приче су и породичне животиње, домаће или дивље, свеједно је: у природној хармонији и дивље бива питомо. Осим тога, нашим одласком тамо су остали незаштићени и неиспричани наши митови и легенде, наши духови и авети, наши гробови и у њима наши преци, наши пси чувари и смукови чуваркуће, наше пастрмке и јегуље, наше шуме и цвеће...

Књигу сам написао за пет дана, непланирано, у трансу и несвестан шта радим. Поготову нисам знао шта о и чему ћу писати, док сам писао, ни како ћу писати то о чему нисам свестан док пишем. Једноставно је изашла из мене, као потреба а не намера.

"Време злих пастрмки" је роман који говори о једној метохијској породици која је свој врхунац доживела у време турске владавине, и ако је била српска и хришћанска породица, и која је највећу економску и политичку моћ поседовала почетком двадесетог века до Балканских ратова. Та породица је почетком прошлог века била део озбиљне преписке између чланова српске владе, конзула, наших и страних, те турских званичника, поводом локалног рата који су водили са другом српском породицом.

Та и друге породице из тога краја су градиле камене тврђаве, куле, које су одолевале времену и људима, и настављају да одолевају, чим се књиге о њима пишу и слике о њима стварају. Грађевине, поготову цркве, те гробља било у сећању, или у књигама или на платнима - јесу последњи доказ нечијег постојања: негде.

И ако се може рећи да је роман "Време злих пастрмки" делимично писан у најбољем значењу појма постмодернизма, он се у ствари ослања на

опробане рецепте традиционализма. Ово је књига, по мом покушају, која у себи садржи много скривених порука и симбола, које ће свако за себе проналазити и тумачити. Ово је породична басна у маниру наших народних басни. Ово је савремена проза везана за косовску трагедију, али и уопште за српску историју. У овој књизи не треба тражити патетике и патриотског заноса, не треба се надати завичајној прози, а још мање очекивати мондијалистичке јаловости. Ово је модерна српска проза везана за српске ломове, испричана кроз судбину једне животињско-људско-природне породице из Метохије.

Обзиром да је у питању породична басна, неки од јунака ове књиге су и животиње. Пре свих смук, па онда један пас, те пастрмке и јегуље. Треба рећи да је култ "смука чуваркуће" био веома јак и жив у поднебљу где смо живели. Људи су избегавали да убијају смукове који су се вртели око њихових кућа, сматрајући их чуварима свога прага.

Чувари су били и пси. Сматрани су члановима породице. Убиство пса сматрало се атаком на члана породице. Остао је један шарпланинац до краја и на нашем кућном прагу. Већ изгладнео и оронuo, није напустио кућу.

Кроз опис борбе између пастрмки и јегуља, књига је покушала да опише борбу различитих народа и вера, борбу за земљу, за опстанак. Та борба се није водила, бројала и добијала мртвима и рањенима, него рођенима и новостворенима. Тај рат се није добијао зеленилом влати траве и шареним цвећем на ливади - већ бројем оваца које су ту ливаду брстиле.

Каже књига: *„Нису пастрмке коначно победиле оштрим зубима или што их је било више, него породом који је био спреман да надокнади губитке“.*

Мој деда по оцу проговорио је тек кад је умро. За живота је тај био шкрт на језику, више радан него деклеративан, више су га поштовали него што се он трудио да се наметне. Каже књига: *„Градитељ је био човек рада и реда, градње и изградње. Он није много, није уопште, полагао на љубав а децу је стварао само да имао коме да остави куће које је стекао и да има ко да му распарча имање кад за то дође време. Градитељеве жуљевите руке су биле хранитељке а не мазитељке, оне су знале да помилују али нису знале да милују. Једина слободна активност градитељевих руку, пре него су их у сандуку прекрстили и марамом везали, била је да се прекрсти, десном, док му је лева висила беспослено. И крстио се шкрто како је и говорио, само кад је*

потребно, ни мање ни више. Велики је то човек био јер се није крстио беспотребно.

- Кад сам видео да се људи крсте на све стране и сваким поводом, после сваке речи, после сваке чаше ракије, после сваке лажи и крађе, знао сам да се судњи дан приближио и да ће гробови остати сами – вајкао се деда праунуку који га није сасвим разумео мада је што се тиче крштења повукао на њега“.

Тај тихи и миран човек је кроз живот доживљавао филмске авантуре: родио се као посмрче, отац му је страдао у обрачуну две породице, био отиман као дечак па је плаћан откуп за њега, бежао испред Немаца кроз Дреницу а живот му спасио Арбанас, суочавао се са дивљим зверима и на превару умро – кад је одбио да се оперише. Његова животна филозофија је гласила: „Иди ти својим а ја ћу мојим путем“.

Тако је једном на уском планинском путу срео огромног медведа. Сео је на стом, поћутао и изговорио чаробну реченицу. И медвед је поћутао неколико тренутака, деди се чинило читаву вечност, а онда се окренуо и отишао низа страну. После тога је био још ћутљивији и ако пре тога уопште и није говорио. У једном дијалогу у књизи, између мене и мог мртвог деде он ми објашњава свој став о својим животним приоритетима, као одговор на моје оправдање што нисам радник већ писац, и што ћу ја ипак писати о њему и његовим кућама, он ми одговара *"да су о њему довољно писали поседовни листови и тапије"*, тако да му моја књижевна и гологузанијска писанија нису потребна.

Деда је за живота, на овај или онај начин, створио седам кућа. После смрти, а био је мртав већ две деценије, изградио је још толико. Он се родио у турској држави, на српској земљи, где Арбанаси зулум чине, у кући пуној турских војника, и идеја о грађењу кућа му је дошла још тада.

- Ја престадох, неко време да се крстим уопште – огласи се други прадеда који је носио ципеле број педесет – Обећаше ми борачку пензију. Услов је био да престанем да се крстим, није их интересовало јесам ли се борио или нисам. Без крста ме и сахранише, и без попа. Ето, и кад преминух, надао сам се да ћу добити ту пензију. Па сви су добијали, мајка му стара.

Други деда, по мајци, такође јунак ове књиге, знао је да говори немуштим језиком. Чувао је људе од змија а још више змије од људи. Миран, тих, вредан и радан, као да није ни био свестан дара који је имао. Човек

природе, тако је васпитавао и децу. Додуше, безуспешно. Мајка и данас са страхом прича како ју је терао да милује змије и да их држи на глави и око врата. Та иста мајка је и сведок да је заиста знао да говори са змијама, да је својим очима гледала како их ваби и оне без страха долазе код њега. *"Змије више не чувају куће, оне их сада пале. Тако сам чуо. Већ дуго времена не говоре немушто, чак ни људски, само ћуте и пале. И кад проговоре то је неки странски језик који нико живи ни мртви не разуме"* – јада се деда у књизи.

Најзад, и ако није баш најглавнији јунак - онда је мени веома важан, највећи кривац за настајање ове књиге, јесте баба по оцу. Она је за разлику од деде, који је био радник, била особа која је више полагала на духовне сегменте живота. И како је деда проговорио тек кад је умро, тако је баба заволела Метохију тек кад смо њено тело положили у гроб. *"Тек кад сам умрла, схватила сам у каквој светој земљи почивам"* – каже она у књизи.

И, заиста, пре смрти, читавог живота, жалила је за својом Топлицом и својим Мађарима, тамо где је рођена. Књига каже да: *„...бабина србија то је један запаљен кош од прућа у којем рањен лежи њен млађи брат и гори, док бугари играју оро, то су смрти од тифуса, метка и грипа у великом рату – бројем и редом мајка, отац, три брата, братанац, братаница и сестра – то је место из којег ће кренути преживели колонизатори по нове патње и нове смрти...“*.

Дубоко религиозна, постила је, ишла у цркву, давала прилоге, читала је Свето писмо и житија. Поред тога, читала је и световну литературу, књиге и новине. Због тешког детињства и младости као да је у њој тињао неки жал за тим временима па је сву љубав исказивала према унучићима. Волела је да гледа Бранкову емисију "Коцка, коцка, коцкица" и да чита Баранина и "Илустровану политику". Она ме је охрабривала да читам, и ако бих зими трошио много дрва читајући до раних јутарњих сати, она ме је својим ауторитетом бранила од критика и забрана.

"Ми стари људи знамо да будемо тешки, свесна сам ја тога. Док смо живи, поготову кад се појави онај немац, или кад почнемо да се плашимо смрти, или кад постанемо себични због мањка времена. Још смо тежи кад умремо. Старост, жива или мртва, жели да исиса младост из младости. Чувај се родитеља. Једнога дана ћеш се пробудити и схватити да си старији од њих. Стари људи и старе земље су погубни за младе људе и млађе народе. Твој завичај, прастара земља, стари двори, старе цркве, стари

обичаји, старо постојање. Чак је и вода стара тамо и ако тече и све мења. Старост те земље тражила је младост народа, да би опстала и преживљавала на апаратима, такорећ. За тако стару земљу требало је много младости. А младости није било. За тако стару земљу може се комотно рећи да је то земља вампир. Без свеже крви, њој нема опстанка" – мудрује ова мудрица у књизи.

Како ћемо завршити? Најбоље онако како књига каже. Треба читати из књиге. Рашта смо је писали ако о њој треба више да говоримо него да из ње проговарамо.

"Време злих пастрмки", промоција 06. 06 2017. Године у библиотеци "Вук Караџић", Крагујевац;

Даме и господо!

Прво ћу вам се извинити због тога што ћу читати већ спремљен текст и покушати вам објаснити због чега то увек чиним, ужасно нервирајући мог пријатеља Ратка, врсног говорника и предавача.

Прво, признајем и не браним, има талентованих говорника који могу наново бити инспиративни и оригинални. Ја, на моју жалост, нисам од њих. Међутим, није само то разлог. Наиме, зна то и Ратко, па ме вероватно зато и трпи, ја никада на својим иступањима не говорим два пута исто, па макар се радило о истој теми, у овом случају о истој књизи. Увек се трудим да при сваком новом појављивању, у оваквим приликама, говорим нешто друго и другачије. Не по правилу и паметније, наравно. Ја, на пример, идем толико далеко у свом не-понављању, да се чак по некад и лажно представљам како не би понављао своје име и презиме, које је упорно исто и непромењиво ево већ половину века. На питање моје супруге „да ли је и даље волим?“, да не бих поновио оно што сам рекао пре 25 година, ја само кажем: „Ако буде промена, бићеш обавештена“. Па ни ово објашњење и извињење које управо вама читам нећу више говорити на другом месту. Уколико буде другог места, после овако конфузног иступања.

Други разлог, можда и најважнији, јесте увек присутан и јак осећај треме и нелагодности, које је присутан када треба да говорим пред људима. Ја се осећам толико непријатно и толико се плашим јавних наступа, да је свако моје иступање једна осредња мазохистичка сеанса. Мада, има ту и елемената садизма, јер и ви ово морате да слушате. И не само то, ја и лично сматрам да онај ко нема више никаквог страха од јавнога наступа, треба да престане то да ради. Јер, то је знак да можда више не поштује оне пред којима иступа, да можда мисли да је већи, паметнији и вреднији од њих, да су они ту ради њега а не он ради њих, да више нема потребе да се потруди не би ли им се допао и да нема више мотива да се искаже у најбољем светлу.

Трећи разлог, што напишем па читам, и гњавим људе, јесте што сва та моја иступања ја после педантно турам у неке будуће књиге, које ће једнога дана бити штампане као приручник за студенте који буду специјализирали психијатријске поремећаје личности

Најзад, тешим се, ако су готове говоре могли да читају Пекић и Црњански, неће ни мени, а ни вама, круна с' главе пасти.

Пошто завршисмо са објашњењем и извињењем, по први пут само сада и овде, и никад више, да прочитам коју и о разлогу вечерашњег окупљања. Ја ћу мало друкчије, а опет ћу исто. Миливоје Живановић, бард српског глумишта, који је родом од Пожаревца, на питање како треба да се глуми, говорио је: „*Кобојаги синко, али истински*“. Пошто је у неку руку ово књига успомена, онда ћу овде о успоменама кобојаги и говорити, то јест читати, па истински причајући о себи у једном времену, више ћу вам рећи о књизи, него што бих вам о себи рекао говорећи о књизи. Држим да је потпуно бесмислено да вам причајући о књизи, нешто кажем о њој самој, јер онда, рашта сам је писао ако она сама о себи не говори довољно.

Чехов је лепо објаснио: „*Ако се пиштољ појави на почетку драме, он мора опалити у последњем чину*“. Ако је реч о позоришним представама или романима који у позадини имају криминалистичке (у мом случају „криминалне“) и детективске теме, онда постоји још једно опште место: злочинац се увек враћа на место злочина.

И, ето: лице које се у овом граду појавило пре тачно тридесет година, вратило се на место злочина, да призна своја недела и покуша да код вас изазове саосећање. 1986/7. године сам боравио у Крагујевцу, био сам војник тадашње ЈНА. Служио сам стари кадар артиљерију, у касарни на чије сам име тада (а и сада) био веома поносан, јер сам у војску дошао са тек напуњених осамнаест година као свршени средњошколац, и у читалачкој фази Добрице Ћосића и његовог романа „Време смрти“. Касарна, некадашња артиљеријска школа, се звала, можда се и сада зове, мада ме не би изненадило да је име промењено: Војвода Радомир Путник. Какво је то било освежење у односу на све те около касарне које су се звале „Маршал Тито“ или „Виктор Бубањ“, и тако даље?! Војвода се овде у Крагујевцу родио и ред је био да се касарна зове по њему, али је то било време кад је постојало само једно родно место, тамо негде у Загорју.

Годину дана свога живота, признајем: не својом вољом, поделио сам са овим градом. И да вам кажем, осећао сам се као код своје куће. Избор је уосталом био мој: лакши род и ићи у северне делове тадашње државе, или артиљерија, па доћи у Шумадију. Наравно да сам изабрао Шумадију, којој смо ми у Метохији певали песме и бивали бивени због тога од стране

народна милиција. Осећао сам се као код куће, што због благонаклоног става Шумадинаца према војницима, што због чињенице да је већ тада много мојих Источана потражило бољи живот у Крагујевом граду, бежећи од народа чија је била она горе поменута милиција. Довољно је било да изађем до „Златне руже“ и да се осећам као на центру, код мене у Истоку. У ствари, после извесног времена, мој највећи проблем су биле многобројне посете, поготову у дане викенда, што је изазивало љубомору код мојих класића, и неразумевање те подозрење код старешина: „Па добро, богаму Ђурићу, зар сваки убоги дан?“.

Бејаше то време социјалистичког система вредности. На издисају, додуше, али још добродрећег. Још су се препознавали трагови моћног културног и индустријског центра, са дугом „црвеном традицијом“ и тешким ратним ожиљцима који су још били живи у сећањима људи. Зато је често било разних догађања, манифестација, школских часова и црвених барјакчића. Ја сам се, наравно, активирао у такозваном културно-друштвеном подизању, јер то било лакше од подизања хаубице. Свирао сам по мало гитару, певао у хору, писао за зидне новине и билтене.

У свим тим манифестацијама присуство војске је било пожељно и обавезно. Тако сам упознао и живот ван касарне. Вазда смо нешто пробали у *Дому војске*, позоришту *Јоаким Вујић* или *Гимназији*. А све је то било ту на домак и дохват руке. Па онда велики скупови испред градске скупштине, у Шумарицама, по школама. Вежбали смо разне приредбе са ђацима гимназије, чежњиво гледајући онако ошишани и лоше униформисани, у лепе крагујевачке гимназијалке, које нас нису зарезивале: ич. Уосталом, због тога смо се и пријавили за те приредбе, поред избегавања физичког рада.

Мада, није се могло увек избећи. Тако сам повремено истоварао угаљ у Грошници, додуше као гуштер. После сам као ћата одлазио тамо често, био је неки ремонтни завод, а ја сам отварао и затварао налоге за моторна средства. Као ћата, поред тога што сам писао лектуру за капетанову кћи (као код Пушкина), био сам и његов курир, и једне ноћи, после дате узбуне, када је требало да одем до његовог стана и као пробудим га, јер таква је процедура била, грдно сам се погубио по насељу Аеродром. После су мене тражили до јутра.

Овде сам, у овом граду, први пут, и никад више, јео слатке наполитанке и заливао их млаким пивом, у кантини. Ваљда таква комбинација иде једино

кад имаш осамнаест година и служиш ЈНА. У биоскоп, који је био низ улицу од цркве и кафане, водили су нас недељом пре подне, два по два, упарађене и неиспаване. Мало ниже, била је једна посластичарница у којој смо доказивали да смо ипак још деца и ако су нам утрапили у руке силна убојита средства и научили нас како да рукујемо њима. Дочим, у прави биоскоп ишао сам увече, у нормално време, кад сам слободан, у онај кино код општине. Нову годину сам дочекао два пута. Тридесетог: у некој месној заједници, барабар са пензионерима. 31-ог у касарни: у кревету.

Једном ми је дошла девојка у посету. Да, имао сам и девојку. Добио сам преноћиште од чувеног заставника Тркија („Цев мора да се сија к'о пасја муда на месечини“ и „Ариведерчи Рома поздравља вас шјор чика Тома“ – биле су његове омиљене реченице). Узео сам собу у хотелу „Крагујевац“. Пред зору, би како је било, није за лајање, кренули смо: она пут бруцошке собе у Студењаку, а ја у касарну. Рецепсионар је одбио новац који сам му пружио за собу: „Не треба ништа војник, кућа части“ – рекао ми је. Такво је то време било. Људско време. Опуститије. Време солидарности. А, и могло се. Било је то време које није било зло. Још.

Колико сам пута обишао Шумарице, за време служења војног рока – то стварно не знам. Најзад, ту се полагала и заклетва. Затим сам обилазио, по војним пословима, сав важан, обе Сабанте и Сугубину. Тамо смо имали некакве економије и стрелишта, и наредбу (такође смо имали) да се не мешамо са локалним становништвом јер је ту присутан јак четнички елеменат.

Тамо, пут Десемировца и Церовца, било нам је зборно место кад се дадне узбуна (под условом да прво пронађу мене, који тражим капетана по оним силним солитерима на Аеродрому). Не могу вам рећи тачно како се стизало до тог места, јер ако вам то кажем онда ћете знати које је то место – а то је можда војна тајна коју вам још нисам одао и коју наши непријатељи не знају. Јер, ако јесте војна тајна, онда је једина још непозната, пошто све друго знају из разлога... Није важно, опет да не лајем. Мада, кад смо већ код лајања, тамо према Сугубини, поред товљеника за кухињу имали смо и лепе шарпланинце за стражу. Држали су да је пушка мало за тај локални четнички живаљ.

Једино сте овде, у Крагујевцу, у Шумадији, у то време могли доживети да када изађете у град као војник, на улици испред вас застане неки чича са

шајкачом на глави и поздрави вас право војнички. Били смо тада сувише млади да би то схватили и разумели. Лоше смо можда били и васпитани наспрам те шајкаче, са оним „титовкама“ на главама. Али, и тада, док би нам давали муницију за стражу (у центру града нисмо држали керове), поготову ја који због поднебља где се родио и одрастао, није заноћио једну ноћ без немира и страха, питао сам се: „Шта ће нам меци у овој питомини?“. Као да су спокој, поред људи, уливали и они на силу упокојени у Шумарицама, као да су поручивали: „Не брини, ми смо пропатили довољно за све вас“.

Много сам времена провео и у гарнизонској библиотеци која се налазила у *Дому војске*, у једној лепој згради, одмах испод касарне, тик поред музеја и Мале пијаце, преко пута Лепенице. Ако ме сећање не вара, тамо око те пијаце била је једна кафаница која се звала „Мала вага“, не држите ме за реч, у којој је могло за мале паре лепо да се једе. У библиотеку сам ишао и књиге узимао из истог разлога као и данас: пошто нисам био леп и јак, рачунао сам да ћу боље пролазити код жена ако сам паметан и зрикав. Наравно, то је и онда, и сада, потпуна заблуда.

Када смо већ код кафане, мојег омиљеног стецишта, и тада и сада, наине почео сам да пијем због нузвраћених љубави и спознаје да памет не помаже код жена, била је једна кафаница са лепом баштом, одмах преко пута Саборне цркве. Она ми је остала у сећању јер сам ту ухваћен како пијан исписујем војницима дозволе до „24“, а они ми за то купују пиво – што се може окарактерисати као корупција. Био сам тада већ „ћата“, имао сам цело блокче бланко оверених дозвола. Једном са се зезнуо, па сам ушао у „Зеленгору“. У затамњеној сали, у ћошку свирао је маестро на клавиру. Он је био пијаниста а ја сам био пијан. Јер да нисам, знао бих да то није место за војника. То сам схватио тек када сам добио рачун од ливрејисаног конобара.

Дакле, писао сам у овој књизи и о војсци и ето, причам вам о томе.

Али, да се вратим ја на место злочина, време је да опали тај пиштољ из првог чина. Из те библиотеке, која се налазила у *Дому војске*, украо сам једну књигу, а ту исту књигу су после мени украли у Студењаку. То је, наине, било још нормално време када су се крале књиге. Сећам се наслова и аутора:

Ориана Фалачи, „*Разговор с повјешћу*“

То су били њени разговори са светском политичком елитом тога времена.

Присећам се, читао сам је за време неког пожарства, а онда ми је дежурни официр који је обилазио касарну рекао: „Што читаш то капиталистичко смеће. Узми нешто из револуције и среди те сошке“. Рекао сам: „Разумем, друже капетане“. Наравно, нисам био баш толика будала да се настављам са њиме. Ја, у ствари, нисам класично украо ту књигу, само је нисам вратио. Као што је ни мени после не вратише. И, не!!! Погрешно сте схватили! Нисам вечерас дошао да је вратим, таман да се овде сад нацрта лично госпођа Нада Ајкула. Људи којима књиге нешто значи и који су нешто научили из њих: не враћају их, чак и када их украду. Једина дозвољена издаја је када издате књигу. Углавном се у затвор иде што сте дали а не што се узели књигу.

И, ево ме! После тридесет година, вратио сам се на место злочина, поново у сам библиотеци, не додуше истој, али ту близу, библиотека је библиотека, нећемо јој у зубе гледати, важно је да је у Крагујевцу. Дошао сам да признам злочин. Нисам дошао да признам због неке користи, већ сам дошао да се похвалим, и зато упозоравам запослене у библиотеци да ме обавезно претресу пре него изађем одавде. Већ сам чувен по томе да кад год уђем у неку крагујевачку библиотеку ја одатле украдем по неку књигу и никада је више не вратим.

Тери Прачет, неки осредњи фантаста енглески, написао је да су *библиотеке опасна места због магичних књига*. Ја бих рекао: библиотеке су магична места која су опасна због људи који не долазе у њих. Или дођу касно, у невреме, не због књиге - већ због себе. Опасни су људи који не долазе у библиотеке и не краду књиге. А као што видите, чак и они који су крали по библиотекама у неку руку се безопасни и не требате се бојати од њих. Требате их се само чувати ако дођу после тридесет година на место злочина са неком задњом намером.

Елем, нисам ја само крао док сам био у Крагујевцу. Овде сам почео и да лажем. И држи ме до дана данашњег. Ко краде – тај и лаже, запамтите. Највише лаже онај ко дође после тридесет година и покушава да духовно материјализује своју крађу. Али, да се вратим на почетке свога лагања. Рецимо, слагао сам капетана како ми је отац болестан, па ми треба неколико дана да га обиђем; и оца сам слагао, ко је смео да му помиње да му слутим болест, кад сам стигао кући, како сам добио наградно одсуство због најбољих

результата постигнутих на гађању. Сада схватам, обојица су знала да их лажем. Није ми јасно: што су то тада прећутали?!

Нисам, међутим, овде у Крагујвцу скроз морално посрнуо, како на основу моје приче изгледа. Овде сам достигао и неке људске узлете. Наиме, једини сам ћата у историји касарне, који није добио значку „примеран војник“. Неко би рекао да сам ипак задржао нешто од достојанства. Ништа од тога. Почело је са оним дозволама у кафани а завршило се успављивањем. Успавао сам се на дежурству и нисам пробудио своју батерију. На писти, на месту где је требало да се построји моја батерија, па да одатле крене на јутарњу гимнастику, стајао је командант касарне, који је баш тог јутра био у обиласку. Најebали смо, да простите, и ја, и мој капетан, који је био много добар човек, јужњак, Македонац, ништа од војничког држања и дрила није имао у себи и једина му је мана била што је живео на Аеродрому, по којему се ја нисам баш најбоље сналазио. За разлику од њега, Трки је био у зградама ту низ пут, и могао си да га нађеш очас посла. Мада је он углавном налазио нас.

Елем, ја сам добио седам дана затвора и изгубио 15 дана колико је носила значка. Добио сам додуше, оне дане због којих сам залoжио очево здравље лажући, и једну књигу као награду за литерарни рад на тему „Тито, револуција, мир“, у којем сам написао нешто што данас ни пас с' маслом не би прогутао. Из Крагујевца сам дакле отишао са две књиге у торби, као корупционаш, робијаш, доказни лопов и овејани лажов. Али, није то било до града: то су лично моји капацитети. Оно што, међутим, не могу да схватим: то је да и после свега, ви мене зовете овде у госте!?! Сачувао је ипак овај град нешто од своје трпељивости и доброте.

У неку руку, ова књига је моја исповест, намењена мом сину, али ето, исповедам се и овом добром граду.

На жалост, после војске, слабо сам долазио овде. Што из страха да ме некаква „библиотекарска полиција“ не ухапси због оне књиге, (страховао сам да би ме везали и онда мучили тако што би на глас читали мој награђени рад на тему „Тито, револуција, мир“), што због тога што ме овуда није пут наносио. Био сам једном, почетком деведесетих, на заклетви мом млађем и на жалост већ покојном другу Влади, у исту касарну, у исту зграду, код већ по мало остарелог Тркија, који ме је препознао и критиковао због дуге косе. После заклетве, седели смо на ћebету у некој хладовини Шумарица и јели

ђаконије из родног краја. Смејао се мој друг доброг срца и нежног дечијег лица и улепшавао тим осмехом шумадијски крајолик. Заставника Трнавца сам последњи пут срео, случајно, почетком прошле деценије када сам дошао у Крагујевац ујаку на сахрану. Није ме се сетио.

Од 1999-те године углавном обилазим гробља по Србији, па и крагујевачка гробља, и верујте, знам их скоро сва, од Бозмана (где сам већ са гробарима на „ТИ“), до старог варошког (где ми Цигани продају крадено цвеће на попуст), па до најзабитијег сеоског гробља (где у недостатку ђака или црквењака, припаљујем тамјан у кадионици, отпевавам при опелу и носим торбу свештенику), а све долазећи на сахране људима једног дела нашег народа који је остао без својих завичајних гробља. И то је нека друга прича, упознавања мене и Крагујевца. Обавезно, пре сахране на коју сам дошао, обиђем гробље и упознам се са прошлим временима места на којем је исто. Пребројавам старе споменике, и утврђујем која година је била нафаталнија за локално становништво. Наравно, мртву трку у Шумадији воде *Први светски рат* и *Сремски фронт*. Мада ни друга погубна времена не заостају. Када је Крагујевац у питању: зна се. Али се то не види на тим малим гробљима. То је горе у Шумарицама.

Тако сам, обилазећи крагујевачка гробља, рецимо у Станову, ономад био на сахрани и своме школском другу и исписнику Милоју. Тешка је нека киша падала а ми смо се склањали под крошње некаквог дрвећа док су гробари избацивали кантама воду из раке. Тај мој друг Милоје, био је најбољи ловац међу риболовцима, и супротно. Дуго га је нервирала једна пастрмка у Источкој реци, капиталка, али никако није хтела да се закачи. Као да му се подсмевала из вира, у којем ју је он данима прежао и посматрао. Најзад, изгубио је стрпљење, једнога дана отишао кући, пре тога рекао виру: „Сат' ћу се вратим, запамти 'де си стао“, узео ловачку пушку и смлатио је рибетину ситном сачмом. Он, тај мој друг, служио је војску негде по Хрватској, био ми је класић, па је у пропутовању свратио да ме обиђе. Не!!!, тада је још он приметио, тамо одакле је долазио, војнике нису поздрављали на улици, ни стари, ни млади. Уствари, у град су смели само у групама и на одређена места. А, кад погледаш, носили смо оне поменути „титовке“, њи'ове.

У овој књизи, о којој се нећемо вечерас понављати, добар део радње и дијалога се одвија на нашем источком гробљу, али, проширили смо је сви заједно вечерас и причом о другим гробљима.

Ја сам, ето нас опет на почетку, у овој књизи описивао живот својих предака и свој, успут, карикирајући и злоупотребљавајући историјске и скорашње догађаје и личности, и гробљанске приче. И, тако, описујући и карикирајући, ја о овоме што сам вам до сада говорио, о служењу војске, у књизи велим на следећи начин:

Трећа оптужница се односила на период између кривичног дела педофилије и кривичног дела ратног злочина, и односи се на период када је унук од градитеља камене куће служио војску. У тој оптужници се наводи да се свесно и плански, док је служио војску, дружио искључиво са војницима мухамеданске вероисповести и са једним поклоником јудаизма, како би могао да поједе сланину коју су они добијали као следовање за доручак, ручак или вечеру. На тај начин је ударен темељ националистичкој и агресорској великосрпској хистерији која ће уследити. Његовим претварањем да им је пријатељ и да ће он појести сланину коју они не једу из верских разлога заправо је започето писање меморандума сану и гарашаниновог начертанија, те књиге аутобиографија о другима којом је започео грађански рат у југославији који се на крају свео на српску агресију према недужним суседима који су јели или нису сланину: свеједно је. Нацизам у касарнама јна запупољио се једног јутра у војном објекту војне поште 9166/4 у крагујевцу, када је унук градитеља куће од камена заменио кувано јаје за парче хамбуршке сланине са дотичним ибром из зенице, пре него су кренули на велики школски час у шумарицама. Све је то писало у тужби за геноцид.

Пошто сам као Џејмс Бонд, 007, још недељу дана до „скидања“, у горе поменутој робној кући купио толико жељене патике „топ-тенке“ а за остатак цивилке није било пара, а мене после једва пустили кући јер се тих дана догодио масакар у параћинској касарни, неколико година после тога, моја јединица, *1 Гардијски артиљеријски пук*, са прикаченим хаубицама 155 милиметара и „вебе-еровима – пламен“ на ФАП-ове 2026, кренуо је пут Вуковара. По овој књизи, ја још нисам изашао из војске описујући то време, и ако већ давно нисам био у ЈНА. Ево како каже књига:

Унук градитељев, по мишљењу деде градитеља, пустио је корене у новом граду. Тако га је бар овај схватио. А никад му није ишло добро са

градовима. Слаб је био путник и још гори адаптарник. Читав град, чак и округ, је залутавши погрешио кад је кренуо у војску, унук од градитеља и ратника. Једва је пронашао место у којем треба да одслужи војску и при том је закаснио, па је одмах био кажњен. Чим је изашао из притвора грешком је опалио из топа, уместо из пушке, јер је био пешадинац а не артиљерац. Пројектил је погодио водоторањ, па није било велике штете, јер воде и онако није било. Одлежао је три дана у затвору и био кажњен да очисти све топове у армији али му нису рекли колико их је јер је то била војна тајна.

- Држ' се увек у војсци најмусавијег, тај ће ти увек помоћи у невољи.

Није разумео шта је деда овим хтео да му поручи а бејаше му и криво што га ништа не дарова за срећан пут, какав је био обичај кад се војник прати.

- Најважније је да ништа не тражиш да ти шаљемо, јер у војсци ћеш имати све, чак и жилете за бријање – рекао му је отац и тај део је у потпуности схватио унук од градитеља куће од камена.

- Опичи једном из топа за мене – рече му пијани комшија, туткајући му у џеп позамашну новчаницу.

Кад су у војсци чули одакле је дошао јер се излајао чистећи топ, одмах су га оптужили да топом није гађао водоторањ већ зграду комитета, која је била бастион одбране братства и јединства и равноправности свих народа и народности, поготову ових других, дакле, он је гађао на то а не на водоторањ, како је писало у првостепеној пресуди. На примедбу адвоката унука од градитеља да је водоторањ на једној страни а комитет скроз на супротној, тужиоци су изнели контра аргумент да је избором погрешне стране само хтело да се забашури контрареволуционарна делатност и да је, у истину, он, унук од српског кулачког градитеља, нишанећи водоторањ пуцао у државу. Суд је прихватио аргументацију тужилаштва и изрекао казну од два месеца скраћења службења војске јер су на тај начин желели да се што пре отарасе непријатељског елемента и војску очисте од разних мрачних снага прошлости, а уједно да га скину са хране и да у духу стабилизације која је била у току, мало и приштеде.

Пред одлазак, то јест, излазак, отац му је телеграфски поручио:

- *Најбитније је да ни после војске не тражиш ништа од мене, јер ће тако ефекат службења војске и наученог преживљавања у тешким условима доћи до пуног изражаја.*

Најзад, дошао је ред и на мене, изистински, што рече Миливоје, не кобојаги, да у рату покажем шта су ме учили у војсци. Заигра мечка и пред мојом кућом. Ево како то описује ова књига:

Чим кренуше да горе куће, било оне које имају змајеве чуваре или оне без истих (што се показало потпуно свеједно кад су куће у питању али веома ефикасно што се тиче укућана, јер су смукови спасили доста чељади) син од сина градитељевог и унук од градитеља камене куће отишао је да потражи одговор на питање: хоће ли бити убица или убијени? Питање наизглед бесмислено али њему врло важно: већ је имао дете. Било је битно који ће печат оверити папир са којим ће његово дете ући у нови град и нову средину, у нову кућу и међу нове људе. Којим ће се жигом оверити стари живот и наставити са истим?!

Унук градитељев је кренуо да убија! Убио је неколико пута ваздух, две или три флаше, неколико илузија, једну бандеру и три кубика земље. Мало му је то било него се неколико пута и лично убио од алкохола и неких чудних чајева који су се увијали у папир и дували а нису се кували. Направио је чак и једну глупост везану за те чајеве, наиме послао је по погинулом саборцу деди пушачу дувана две-три такве цигаре, после чега се други деда једва скинуо са њих. Успут је други деда, пушећи их, направио низ глупости, певао је четничке песме, удварао се другој баби пред свима, свом комшији и прикану је говорио стихове бранка миљковића на немуштом језику, и још којекаквих лудости је чинио док су му трајале те цигаре које је унук травом звао. Додуше, као дете, деда змијар је пушио кукурузну свилу и сено, али траву никад. Да је знао како је добра никад на дуван не би ни прелазио.

Убијало се, дакле, доста и на све стране. Нада је већ била убијена, свакога дана су убијали по једну овцу, газили су цвеће, убијали неке курве од курца, а једнога дана доведоше пред унука од градитеља куће од камена и свезаног човека: да га убије. Унук се у први мах збунио, нешто је петљао око пушке, није смео да погледа везаног човека у очи, питао га је да није гладан, је ли ожењен, пише ли песме? А онда се сетио дединих спасоносних речи и истог трена их употребио:

- Иди ти својим путем а ја ћу својим.

- Како ћу да идем својим путем овако везан? Заносићу у страну па ћу кренути странпутицом – питао га је овај са друге и погрешне стране цеви.

- Нека те одвезује онај који те је и везао, шта се то мене тиче, само те молим иди својим путем. Ја тај чвор уопште не знам да развежем, изгледа да те је свезао неки морнар?!

Онда су поћутали и гледали у земљу. Унук је у земљи видео пут којим ће ићи и отићи а онај свезани је у истом видео место где ће стићи ако крене својим путем. А борили су се и убијали управо око те земље а сада у њој виде потпуно различите ствари. Или су ствари исте, само зависи са које стране ороза чији прст стоји?! Деда градитељ је у земљи видео место где се може ископати темељ, деда овог свезаног је у земљи видео место где се може напасати овца.

- Ако ме одвеже тај морнар, или ти алпинисти што знају све о чворовима, и пусте ме да одем својим путем, мој пут је прилично испланиран и ја не могу мимо њега – говорио је свезаник – једино што ти могу обећати, у знак захвалности што ме ниси убио свезаног, него си ме пустио да идем својим путем, да ћу те циљати у главу или срце, да се не мучиш него да умреш брзо и лако.

- Хвала ти пуно – рече унук градитељев – нису ђабе говорили стари да се добро добрим враћа. На пример, турског војника који је даривао мог деду и убио смука, ујела је змија мада се није ни гуштера плашио.

- Ја сам добар човек, а видим и ти си, учинио бих ти исто и да ми ниси учинио. Овако имам обавезу више. Јеби га, рат није добра ствар и ја заиста не бих узео пушку у руке да нисте претерали са тим црквама и манастирима. Угрозили сте нам људска права пре него што смо и дошли а да не говорим о физичком малтретирању. Ето, ја сам се повредио док сам силовао зид од манастира, оштар камен био, ћивша ноне.

- Извини, нук менђен – рече унук.

- Примео извињење, ска пробљем – рече свезани човек док му је унук ножем пресецао гордијев чвор на рукама.

- Ајд сад, својим путем – махну руком унук градитеља куће од камена.

Одвезани човек јурну на унука градитељевог из све снаге покушавајући да му отме нож и вичући:

- Ово је мој пут!!! Вдес шкавели!!!

Једва су га савладали и везали за неко дрво, то јест за грану неког дрвета, то јест нису га кроз везали него су му само конопац око врата ставили, то јест није био притегнут већ је могао да се клати лево-десно али горе-доле није могао пошто је у једном тренутку кренуо на доле али се више није враћао на горе и ако је трзао левом ногом. Неко рече: ово је пут којим се ређе иде, на шта доби одговор: овако се лечи људско зло, на шта обојица добише одговор: јебала вас популарна квази психологија.

Док су се удаљавали од дрвета живота, овај што је био поново свезан, висећи и клатећи се, обрати се унуку од градитеља куће од камена:

- Фаљиминдерет што си ме одвезао и још једном пустио моју природу да се искаже.

- Нема на чему, нукошт, персери е невојиме – рече унук.

- И, хвала ти што ниси учествовао у поновном свезивању.

- Знаш и сам да слабо стојим са чворовима, ја сам пешадинац а не морнар.

- Без обзира. И, још нешто, сликам, сликар сам. Ун јам артист.

- Не разумем?! Нуке куптој?!

- Питао си ме да ли пишем песме, не, не пишем, ја сам сликар.

Оставише му, због тога, уместо хране и воде, папир и угаљ за цртање и одоше. Касније су их хапсили по портретима које је оставио сликар испод дрвета, вероватно их цртајући ногама гегајући се лево-десно.

Када се унук градитељев из рата вратио кући са потписаним акварелом који је свезаник урадио са рукама на леђима, осећања укућана су била помешана, да не кажемо како су сви били по мало разочарани. То је било специфично за унука градитељевог: половична решења. Никад није изводио ствар до краја. Договор је био, кад је одлазио у рат, да се врати или као убица или као убијени. Овако: ништа! Једноставно нису знали како да се поставе према целој ствари и како да реше дилему.

- Јеси ли макар помагао кад сте га други пут свезивали око врата? – покушавао је син од градитеља да извуче ствар и помогне своме сину – Ако јеси, то би могло да се подведе под убијање.

- Нисам – одговори његов син – Биле су ми заузете руке, држао сам акварел да се осуши.

- Могао си онда да га пустиш кад је јурнуо на тебе, да му тутнеш нож у руку, а не да се браниш – рече снаха градитељева и мајка од унука од

градитеља куће од камена – Ја бих те као мајка достојно ожалила, носила би црнину до године, ако не и више.

- Нисам могао, кад је кренуо да ми отме нож и да ми га фикне са њиме под грло, управо сам листао јансонову историју уметности и био сагнут на доле дивећи се сводовима сикстинске капеле, тако да се он спотак'o о мене и љоснуо на земљу. Нисам ја крив што је он био тако смотан, на крају крајева, као и сви уметници.

- 'Бем ти државу кад уметници ратују међу собом – рече стриц првоборац који је баш спремио добар говор за случај сахране.

Увече је дошла баба ствараоц.

- Одличан акварел, треба да га урамиш и продаш, па да за те паре купиш мало разумевања околине. Наиме, разумевање се најлакше стиче ако га платиш...

Ето, то је то. Испричао сам вам део својих успомена и упоредио их са оним успоменама из књиге, већ описаним. Надам се да сам вас уверио и убедио како ништа у животу нећете пропустити ако не прочитате ову књигу. Али, то што нећете изгубити, још не значи да сте нешто нечитањем и добили.

Хвала!

МИРКО КОВАЧ – ВРЕМЕ ГА ЈЕ УДАЉИЛО ОД ОНОГА ШТО ЈЕСТЕ И ПРИБЛИЖИЛО У ОНО ШТО ЈЕ БИО

(Полемика са мртвим писцем)

О лику, делу Мирка Ковача и књизи "Вријеме које се удаљава", Лагуна, 2015

I

Мирко Ковач, „борећи“ се против српског национализма постао је хрватски националиста који је мрзео све што је српско. У чему је поента? Ако је већ требао да буде мрзитељ нечега, онда је логичније било да остане уз свој народ, јер су и они којима си се приклонио потпуно исти, чак и гори. Кад већ мрзиш – мрзи природно. Читајући давнашњу преписку између Мирка Ковача и Филипа Давида, насталу средином деведесетих, а публиковану пре извесног времена, па пратећи уз пут и раније по нешто о Ковачу, долазим до закључка да је он био веома несрећан човек, који сматрајући да је идентитет небитан и да је његова величина управо у негирању истога – баш због тога дубоко неспокојан. Јер он је, одричући се свог идентитета прихватио туђе, а идентитет не може бити накнадно накалемљен. Баш као ни родослов. Можеш лично одлучити јеси ли постао од мајмуна или те Бог створио, али не можеш одлучити ко ти је ђед и прађед.

Не замерам му ја ништа. Идентитет писцу може помоћи или одмоћи. Ипак, Ковач је у обе варијанте био несрећан. Бежао је од људи који су га подсећали на порекло, сасвим погрешно: бежао је физички у друге градове и друге земље. А морао је побећи другачије и како једино вреди бежати од својих. Требао је бежати „у месту“, „у себи“, требао је бежати примером, и тако показати посматрачима са стране, и себи, како све није труло док сви нисмо трули у пореклу и идентитету. И, понашању. А, колико већ 1965. године он пише Пекићу писмо, у којем између осталог вели „да не верује у бекство! Бекство од тривијалног остаје само бекство или нови облик тривијалности“. Невероватно, како је успешно и тачно дефинисао своју будућу позицију?! Мислим да је у једном тренутку желео добро и ако није увек бивао доследан. Касније је све био инат и инерција. И одрађивање дугова. Између „желео“ и „био“ простире се његова несрећа.

Обоје су, из горе поменуте преписке, Ковач и Давид, несрећни, уосталом. Често са разлогом најчешће без њега, потонули су у оно против чега су устали: у мржњу. Неселективно и кроз генерализацију ударили су на све што се креће и живи у Србији. Руку на срце, било је много тога што не ваља, али има неких реченица у преписци које превазилазе све границе мере и укуса. Ту треба тражити промашаје и потонућа многих дисидената који устану против режима у својој земљи, негде у иностранству: недостатак мере и укуса, и на крају мржња према земљи и народу уместо против режима. Јадни људи. Јадни и Срби, и Хрвати, и Јевреји. Поготову што у овом случају и немамо "дисидента". То што су они, у цивилизованим друштвима се сасвим другачије назива.

На додели *Седмојулске награде* 1987. године Иван Стамболић лично и „на уво“ обећава Мирку Ковачу да је у плану да он буде следећи добитник, и то по писању самог Мирка Ковача, а не по систему „рекла-казала“. То је дакле дисидент и прогнаник кога угњетава комунизам против којег се он бори и "великосрпство" против којег ће се тек борити?! А, да, те 1987. године Киш добија ту награду. Биће у овом тексту још "доказа" колики је и какав дисидент био Ковач.

Ковач је човек, који је по властитим речима, „*трампио завичај и при томе је добро прошао*“. На питање новинара "Вечерњих новости", у јулу 2011., пред његов долазак у Београд, „*кога ће прво посетити у Београду?*“ Ковач одговара: „*Неке ромске породице с Душановца*“. Овим одговором он курвински постиже у својој мржњи два циља: прво, себе приказује као толератног и не-ксенофобичног, а, друго, поручује да је је Београд „цигански град“ и да се он у њему са Циганима виђа. Тај исти Ковач је за Црњанског рекао, у једном другом интервју-у ("Relations", 2010) да је „*Црњански писац националиста те отуд нема смисла за хумор*“. А, онда, врхунац недоследности, којој је иначе био склон кроз читав свој живот. На питање новинара шта чита, он између осталог одговара: „*Хамсуна*“?! Он, као „нациста“, вероватно има више смисла за хумор од Црњанског „националисте“. А, нити један, нити други, нису били то што им се приписује дословно и са штетом по друге.

Ковач, шездесет и неке, борави у Лондону, где скупља грађу за књигу. Па после пар година поново одлази тамо. Онда човек схвати да није ни чудо што је неким тешко пала Титова смрт (Ковач поводом исте, 1980. године

пише: „*Шта је у овом тренутку мој одговор пред смрћу човека који је одговорио на сва најтежа питања свога времена? То је честица у океану историје коју је он обележио: Тито, то је моја младост*“), али је чудо да су та времена за њих и дан данас узор према којем се диве, узор слободе и демократије. Али, нападају оне који су крстарили са Титом, тврдим: из чисте љубоморе што то нису били они лично. Десетине хиљада људи је тај режим побио, стотине хиљада затворио. Већина тадашњих писаца није ни слова оставила о томе (ако не рачунамо курвинско писање дебело после Његове смрти): па ни Ковач и његов узор Киш. Писали су о Гулагу а Голи оток им је био ту на дохват руке. О "стаљинизму" су писали у паузама писања хвалоспева Титу.

Међутим, постојала је у нас читава плејада писаца који су у својим биографијама и иступањима стално истицали некакво имагинарно дисидентство, неки су од њих и затварани, други су имали одређених непријатности, али, кад се мало боље погледају њихове биографије, скоро сви они су били део режима, овог или оног – свеједно, и уживали привилегије истога. Како рече Дејан Медаковић а *требало је само видети оно узаврело такмичење првих пера наше књижевности, оно наздравичарско кликтање пред његов рођендан 25. маја*. Сад, може се спочитати овоме како људи имају право на живот и рад, и то је тачно, само то онда нису дисиденти или макар противници режима – управо су супротно од тога. Духовити и луцидни коментатор популарног сајта *Букајлија*, о појму дисидентства у нас пише: *Дисидент – Титов кућни љубимац, добро ухлебљен у неком институту. Касније Милошевићев регрутни центар за оснивање странака...*

Дакле, тих и таквих „дисидената“ у Титово време бива тушта и тма. Њих „подли комунистички режим“ и властодршци затварају у елитне хотеле, где пишу сценарија за партизанске филмове, убиру добре хонораре и опијају се о трошку државе до бесвести. Тако Пекић и Ковач за *Босна-филм* пишу сценарио „затворени“ у одмаралишту *Извршног већа Бих* у Стојичевцу. Тај исти Ковач, тих истих година, обилази Италију, а Киш 1971. године пише Пекићу да одлази у Ровињ где планира да остане *неких месец и по, два*. Пише и Ковач у августу 1973. године и вели да је у Сплиту *где намерава да остане до краја године*. Филип Давид ради на телевизији те им свима сређује да пишу за исту, сви су зато добро са њиме, а Киш и Ковач (опет он) на Златибору завршавају наручене им текстове. Киш затим путује опет, одлази

за Мађарску, па се јавља писмом Пекићу из Француске у коме најављује долазак у Лондон, где ће разговарати о свему па и о Солжењицину?! Сад, неко ће рећи, Киш је већ тада био популаран на западу, његова дела су се преводила и објављивала, тако да је имао средстава да путује, и: то је тачно и то нико не замера. Само добијао је он и од матице, и што је најважније враћао се у домовину. О каквом се отпадништву и отпору режиму ради кад се он стално и слободно враћа у земљу, где му се штампају књиге и он убире хонораре и стипендије?! Откуд њему онда моралног права да пише о Ћосићу: *Мишљења сам да Му ваше књиге, нису задавале одвећ велике бриге, примите моја честитања*. А, које су Кишове књиге задале Титу бриге? Најзад, у којем времену је написана ова песма? За Титова живота? Наравно, не! Писана је тек кад је било безбедно.

А, кад после свега одлази из „проклете земље“ и „фашистичке“ Србије у Хрватску, тај исти Ковач не продаје своју бабовину у Петровићима, већ стан који је добио цаба од те и такве Србије и „српског олоша“ како је у једном интервјуу назвао народ коме по крви и генима припада. И то други стан, јер је први оставио бившој жени. (И Бора Ћосић је утек'o у Хрватску. Касније и даље. И за свој допринос НАТО кампањи добио је националну пензију од „агресорске“ Србије). Хрватска која је протерала скоро све Србе са својих вековних огњишта, ето, постаде му дом, уточиште и оаза мира и спокојства. Ако ћемо право, тако и треба да буде, од Срба је и бежао, па је најлогичније да оде тамо где их скоро више и нема. А, ако који и постоји, не сме да се искаже, осим једнога: Мирка. И он је писао пашквиле против Ћосића, неукусне, углавном са мноштвом лажи и полуистина, ни једном у њима не говорећи о томе шта је он радио ПРОТИВ тога режима. Најзад, откуд и њему моралног права на то? Је ли велика разлика Титов ли си или Туђманов дворски писац?! А, он је био писац и једног, и другог режима. Једино је прескочио Милошевићев режим јер су се места брзо заузела а он је радио за друге. Макар је доследан до краја: служио је двојици Хрвата а прескочио је Црногорца. Не знам, само, одкуд мржња према „српском олошу“ кад се у овој причи о диктаторима и диктатурама нигде не помињу Срби?!

Када су се деведестих година, после Ковачевог одласка у Хрватску, „*да тамо постане највећи писац после Крлеже*“, он и Драгослав Михаиловић преко медија свађали и вређали, причајући свако своју верзију, и један и

други су имали оне који су били за и против, и ту нема ничег чудног за друштво које је било тако екстремно поларизовано. У име књижевности, ја међутим констатујем нешто друго: у том мору увреда и најтежих оптужби, један од њих је морао бити велики лажов и мали човек. Најмање: један!!! Јер, нису могли обоје бити у праву и обојица говорити истину, обзиром на оно што је изнето у јавности (поготову Ковачеве оптужбе да је Михаиловић фашиста и расиста). И, тако је у свим осталим полемикама и политичким над-говњавањима: неко увек лаже и лош је човек, најчешће највећи део учесника.

Живојин Павловић, човек који је имао "сво разумевање овог света" за Ковача, није на крају "издржао". У свом дневнику, 20. децембра 1992. године пише: „Верујем да Ковач, самохипнотисан умишљеном **етичношћу**, чији је још умишљени профен, мисли да је на супротној страни од оних које осуђује, не видећи да он није на супротној страни, већ на **другој**, у чијој је служби бар онолико колико су у служби они што су на првој страни, они које осуђује и којима се руга, уверен да је његова страна "права" страна, а она, на којој су објекти његове поруге "погрешна". Оболео је од **пристрасности**, није успео да на време схвати да се, ако хоћеш да будеш свој, свој и ничији више, не смеш **опредељивати**. Јер, ако се ставиш на једну од декларисаних позиција, ти си истог часа у служби **неког** или **неких**. А онда о етици нема говора. Јер су у **политици**“.

II

Горе написано јесте део посвећен Мирку Ковачу, у мојој књизи "О писцу и писању". А, онда, док сам на аеродрому "Никола Тесла", чекајући лет који касни, дочекујући некога, па убијајући време обилазио аеродром, у књижари на спрату, на истакнутом делу књижаре под знаком "препоручујемо", угледао књигу и име аутора које ме је привукло. Наравно, купих је, као што сам пре тога куповао скоро све његове књиге, последња, чини ми се, бејаше "Град у зрцалу". Претпоставио сам шта може бити у књизи, а кад сам је прочитао, запитао сам себе, да ли та књига треба да чека путника који стиже у Србију или одлази из ње: сефте? Књига писца који из дна душе мрзи Србију, и коме нико не одузима право на ту мржњу, али се поставља питање: откуд тог националног мазохизма, јер ако мрзи ту земљу,

па самим тим и тај народ, онда мрзи и те људе који су књигу истурили напред. Демократија и толеранција? Ајте, молим вас.

Мирко Ковач је мој "грех" из младости. Волео сам његово дело, више његов лик. Знао сам и тада, и сада знам, то дело није сам врх југословенске и српске књижевности, али свакако није ни занемарљиво. Оно што сам заволео као средњошколац, касније као млад човек, не могу тако лако избрисати. Мирко Ковач је по мојим мерилима био човек вредан пажње и писац за поштовање. Додуше, ни тада, ни сада, нисам сматрао да је величина попут Пекића, Ћосића, Црњанског, Андрића, итд. Међутим, био је равноправан са књижевном генерацијом коју су представљали Михаиловић, Киш и Селенић, тек мало испод Булатовића.

Књига свакако није неинтересантна. Тако богато испуњен живот, та галерија људи које је познавао и "познавао", донекле ми стварају осећај срама што уопште пишем о њему. Али, морао је и могао бити принципијелан, да бих ја у потпуности уживао и да не буде ничега "што женама срећу квари". Овако, у свему томе видео сам само краву која је дала тридесет литара млека а онда се ритнула и све то просула. Додуше, штета је већ направљена и она се није могла исправити последњом књигом, мада се могла ублажити. Ипак, ако је тражио национализам (по њему чак и нацизам) морао га је евидентирати свуда где га је било и где га је нашао, а морао га је наћи, осим ако је био слеп и глув. Селективност је учинила, његова селективност, да не постане и остане велики писац и човек, већ само човек који је изабрао страну, неприродно туђу страну, и човек који је неколико пута мењао дијалекте и изговоре на којима ће писати. Или то, или је био глуп, па је деценијама живео у граду у којем није било скоро ни једног човека вредног пажње, у граду, који је по њему био легло убица, лажова и ништарија. Тридесет и нешто година је много да се не схвати тако нешто и не види, поготову за писца. Поред тога, то је град, и то су људи, где је он објавио своја дела и стекао афирмацију, па се поставља питање какво је то дело и тај лик који се прославио у једном таквом леглу глупости, зла и национализма?

„Та суморна слика некако се преточила у мучан осећај да смо управо то, тај јадни мали авион издвојен, непожељан и неспреман за било какав узлет, да смо ми и наша земља (Хрватска, прим. аут) бачени у прикрајак, а на свакога од нас се гледа као на сиротана, бјегунца из клаонице, сумњивца и некога тко ће као избјеглица пасти на терет другима“ – пише Ковач на 112.

страни књиге. То пише у време када тек треба да оде у Хрватску, коју назива "наша земља" и ако тамо није рођен, тамо није живео, не припада том народу. "Бјегунац из кланице" бежи у "кланицу". Мало нелогично. Као што је нелогично да другу државу, у коју треба тек да оде, назива "наша земља". Он је дакле одабрао страну. Томас Ман, рецимо, никада за Швајцарску или Француску, док је био у емиграцији, није говорио да су то "његове земље". Немачка је увек била његова земља. Исто се догађа и са другим славним дисидентима: ни Волтер, ни Солжењицин, ни Пекић, ни Црњански, никада нису за стране државе говорили "моја" или "наша" земља.

Ипак, Мирко Ковач није био конвертит у класичном и правом смислу значења тога појма, и ако је то био. Он је само желео радну собу која гледа на море. И то је људски. Лепа жеља, на крају и остварена. Најзад, кад је одабрао страну, показао је одређени ниво интелигенције. Паметним људима је било јасно ко ће боље проћи у међународној консталацији и режији хрватско-српског сукоба. Како сам већ негде написао, иза многих "принципијелних Срба", у време сукоба, стајала је по једна некретнина на хрватском приморју (Константиновић, Коча Поповић, итд.).

Али, на страну интелигенција, морал му ипак није био јача страна, пошто је имао образа да напише, у овом његовом аутобиографском роману, следеће речи: *„само коју годину након пада зида наша је земља постала клаоница, а крвопролића су надмашила она из Другог светског рата“*. Да се разумемо, Ковач под "крвопролићима" увек подразумева тзв. "српске злочине". Али, неморално је од једног писца који преферира да буде објективан и изнад националистичког зла, који је својевремено и писао о усташким злочинима, да на тај начин минимизира милионе погубљених у Аушвицу, Јасеновцу, итд., говорећи да су злочини деведесетих надмашили усташке и нацистичке злочине.

III

Кога све Ковач сматра лошим од Срба и Србије, он пише на страни 110. Он ту таксативно наводи ко је све крив и зао, при том не оставља простора да је било ко од Срба добар, или макар да није зао. Пише Ковач у својој "књизи-тестаменту":

„Срамна повијест негације других остат ће као значајка једног умоболног раздобља те политике, на чијој страни су били сви, од криминалаца, убојица, спорташа, таксиста, лијечника, драмских уметника, музичара, студената, певаљки, јајара, глумаца, сељака, комуниста, четника-вампира, просветара, новинара, пензионера, повјесничара, филозофа, дипломата, каријериста, архитеката, академика, удбаши, па све до полуга државе као што је Полиција, Војска, Судска власт, те иснтитуција попут Српске академије наука и уметности, Радио-телевизије Србије, Православне цркве, куће Политика, Удружење књижевника, "Српске књижевне задруге", Адвокатске коморе, а онда и свих друштва и удруга, фолклорних група и драгачевских трубача, љубитеља Аде Циганлије, зелених, Друштва за заштиту животиња, удружења мљекара, рибича, ловаца, обртника, ратних ветерана, планинара, пиљара, сметлара, филателиста, књижара, шаховских клубова, синдикалних организација, алкохолочара странке "Чеп", те напоскон и двојице живућих солунаша које су на рукама донијели да се поклоне вожду, да га виде и додирну, па могу умријети“.

Не треба посебног знања из психијатрије и психологије, па да се закључи колико је овај човек био умоболан у мржњи. У овој реченици има више национализма и нацизма него у свим поступцима према Ковачу од стране оних које оптужује. Сви Срби су зло, само Србин, који то више није, Мирко Ковач оличава добро, па је морао да оде код "добрих" Хрвата, који га једино разумеју. Да би Србин био "добар" – мора да постане Хрват или да буде мртав. Нема тог ауторитета, са српске стране, којег тај искомплексирани мученик, није напао у својим ангажованим текстовима, и пре, и у овој књизи, почев од Андрића и Црњанског, преко Селмовића и Ћосића, целокупне интелктуалне и уметничке српске јавности, до Кустурице. Оставимо по страни неколицину које је подржавао, јер они не испуњавају услов уметничког и интелектуалног – вредног пажње. О моралу нећемо, то је за цркву. Посебно је мрзео "одраз свој" у чињеници да су се неки од побројаних изјашњавали Србима и ако то по тумачењу њему блиске политике - нису били. Највише га је болело што Андрић ништа ружнога није писао и говорио о Хрватима, нити Селимовић о муслиманима. Успут, Ковач није штедео ни своје добротворе и пријатеље. Али, о томе ћемо касније.

Ковач свакако није први Србин који се приклонио католицизму и ушаштву, али је свакако први који је то учинио добровољно и стидећи се

свога порекла. Неки кажу да је он био "борац против паланачког духа", а он је, у ствари, читавог живота неуспешно бежао од истог, од свог паланачког порекла и комплекса којих је због тога имао. Он је неко ко је хтео да постане племић по цену да му се хируршким путем ампутира празилук из дупета, али га рана од тог захвата засврби кад год треба да се мења време. Кад засврби - подсети. Уосталом, то је карактеристично и за већину снобова.

Из оног што је лично написао, може се закључити да је Мирко Ковач био човек којем су многи чинили добро, он сам ретко коме, и да је он човек који је успео да пронађе ружну реч за свакога ко му је добро чинио и био му пријатељ. Испада, по овој књизи: сви су лоши, само је Мирко добар. Он добротинитеље почне да презире чим конзумира добротинство и потроши га. Од рођака из Клека, преко земљака у Београду, до утицајних људи из домена науке, културе и издаваштва, политичара и "богатуна", па до самог Београда и Србије – Ковач је доследан у проналажењу те "ружне речи незахвалнице". Нема тог кладанца са којег је пио а који није попишао, нити те софре са које се гладан најео и коју није попљувао. Не!!! Није то духовна ширина и уметничка разбарушеност: то је себичност и незахвалност. Доказ томе је што те исте речи није проналазио у новој домовини и међу новим пријатељима.

Он чак не оставља на миру ни свог најбољег друга: Киша! У овој књизи, он о њему, између редова, пише оно што сваки непристрасан познаваоц књижевности зна: да су Кишове књиге осредње а да је Киш као човек био један егоцентрични безобразник, који је без икаквих критеријума газио све пред собом, често злоупотребљавајући своју јеврејску крв. Међутим, је ли то на најбољем пријатељу да све каже и напише?! А, могло му се, Кишу, ово су сад моји ставови, да гази све пред собом и који је "мрзећи" комунизам од истог добио све осим онога што је праве мрзителије следовало: затвор и прогон. Киш никада није био осуђен и затваран, никада није био забрањиван. Био је човек који је добио сва комунистичка признања, све комунистичке привилегије, све комунистичке стипендије, све комунистичке хонораре – уосталом исто као и његов пријатељ Мирко Ковач. У ствари, да се послужим Ковачевом терминологијом: обоје су били јајаре са нешто талента.

IV

И, кад се човек запита откуд толико "толеранције за остале" код Ковача, лака му црна земља, онда на страни 141. прочита да је то наследио од оца, којег, макар по ономе што је писао у својим књигама, поготову у књизи *"Град у зrcалу"*, није баш нешто посебно поштовао. Његов отац је, по Ковачевим речима, говорио да су *„Муслимани бољи од Срба“*. Поставља се питање због чега Ковач, тако подучен, онда као место егзила није изабрао Тузлу или Зеницу, него баш Ровињ?

Па, је ли Мирко Ковач заиста у праву? Је су ли Срби стварно зло које треба сатрти а Србија земља коју треба уништити? Или су оптужбе да је Ковач издајничка битанга - не без основа? Или је он искрени и принципијелни пацифиста, антиратни поборник, врхунски интелектуалац који схвата суштину, човек високих моралних начела? Када будете размишљали о томе, добро би било да имате у виду неке чињенице. Рецимо, да никада није осудио нити један хрватски злочин у последњем рату. Да никада није устврдио да су и Хрвати по мало крви за оно што се догађало. Да се почетком деведесетих, али и пре тога деценијама, дружио искључиво са странцима у Београду, између осталих поименице са америчким амбасадором Вореном Цимерманом. Да је активно учествовао у политичком животу, да му је Анте Марковић давао обезбеђење, да није седео мирно кући и писао "лепу књижевност", већ да је роварио против тога режима, ма какав он био а није био добар. Зар мисли да би боље прошао у Загребу да је тамо радио оно што је радио у Београду? На свој рођендан, непосредно што ће бити "упозорен" да оде, без сведока наравно, он за свој рођендан одлази на вечеру у *"Клуб књижевника"* са горе поменутих Цимерманом, а на вечери су "назочни" још Вук и Даница Драшковић. У овој књизи он ће лоше писати о Драшковићу, јер лоше пише о свим Србима. Само, какав је то принципијелан човек и антиратни поборник, који вечерава са човеком који је пре тога претио да ће одсецати муслиманске руке и у Хрватску слао своју паравојну гарду? Дакле, нико овде није посве невин, и целат је исто толико колико је и жртва.

Ковачева непринципијелност се огледа и у његовом спрдању са српским светињама. Он говори о Владици Николају као неком *"ко је величао Хитлера и мрзео Јевреје"* а за мошти кнеза Лазара каже *"мошње кнеза Лазара"*. Његово је то, његов образ. Али да је поштен и принципијелан човек, Ковач би се запитао да није мало чудно да неко *"ко мрзи Јевреје и велича Хитлера"* буде заточен од стране Хитлера у логору, са тим истим Јеврејима?!

И још би се, као поштен и моралан човек, поспрдно изразио и о Алојзу Степинцу, који је био активан учесник и део најгеноцидније државе на свету, усташке државе, и који је учествовао у сатирању стотине хиљада људи, жена и деце, између осталих и Јевреја, за чијег је столовања покрштено на десетине хиљада Срба, и све то у време када је српски владика био заточен у Дахау-у.

И када напада људе по идеолошкој основи, Ковач, наравно, то не чини са моралним дигнитетом. На 151. страни књиге, пише: *„Такођер сам, захваљујући Максу, уреднику културног додатка Политике, почео приказивати књиге у рубрици "Избор књига", биле су то мало важне књиге, најчешће оне са ратном тематиком, о њима се из политичких разлога морало писати похвално“*. Шта можемо закључити из ових редова? Па најмање следеће: бити полтрон и плаћено пискарало, идеолошки војник и слуга режима, у Титово и Туђманово време није страшно, кад то Ковач ради. Али зато ко год је то чинио тада или после тога, био је све горе побројано, уз то и "удбаш", и зликовац који уништава културу, на крају је и морална нула.

„Након похвала мом роману-првијенцу, стигао ми је позив из Јадран-филма да дођем у Загреб, па сам отпутовао влаком, а у вагон ресторану конобар ме ословљавао "млади госпон", такво што се у Београду није могло чути осим као иронија или зафркавање“ – пише на страни 225. Оно што Ковач не пише, јесте да је роман првенац објавио у Београду и захваљујући Београду. Поред тога, Ковач не пише ни о томе да је та "културна нација", која га ословљава са "госпон", тек пре пар деценија имала концентрационе логоре за децу, једина у свету, а у свом речнику, осим речи "госпон" користила је и реч "србосјек". Најзад, и прво пљување на његовоу књигу почело је управо у Загребу али Ковач описује само "београдску епизоду".

V

По писању Мирка Ковача, овако му је Оскар Давичо говорио у просторијама Борбе, кад је овај дошао да моли старог и познатог писца за услугу: *„Ја сам туцао четири Вишње, све су били млади пичићи. Кад је објављивана моја збирка песама Вишња за зидом, имала је велики успех, па су интелектуално напредни родитељи надевали својим цурицама име Вишња,*

то је постала мода. Те четири су израсле и приспеле за шеву, свака од њих је знала моју збирку напамет“.

Даље му је Оскар рекао, саветујући га, а Ковач то бележи на страни 234: *„Бити комунист није чланство у партији, него став. А то значи да ниси гузичар, ниси фашист или богомољац који се прца са поповима и гуди о слави Немањића“.* Ваљда је, макар по ономе што је Ковач на претходној страни описао као речено, *„комуниста и онај који туца младе пичиће“.*

Али, једно обавештење за оне који нису читали књигу о којој овде говоримо. Знате ли зашто је Ковач тражио да га Оскар прими? Како би му помогао око лоше критике коју је добио за књигу, у неком загребачком листу, а коју су преузели неки београдски листови. Ковач тражи од Давича да подметне свој ауторитет како би те негативне критике престале. Давичо тад узима текст који је Ковач спремио као одговор критичарима, коригује, пише, брише и између осталог дописује: *„дужност је младог писца да прије свега буде комунист“.* Ковач прихвата све интервенције, па и ту, и часопис *„Свет“* објављује Ковачев одговор, са том реченицом и исправкама Давичовим. По речима Ковача *„багра је то ископала деведесетих“.* 'Оће они, та багра. Отац га је "тешио" и бранио да је то у ствари иронија и књижевни поступак, да није мислио стварно. И још нешто, кад су писци попут Ковача и Киша у питању, свака негативна критика је била "хајка", док су они могли да говоре и пишу о другима шта год би им пало на памет.

Поставља се питање: због чега је Ковач у многим по њега непријатним ситуацијама у овој књизи био сурово искрен, кад је евидентно да на многим местима - то није, да чак прећуткује, док у осталим деловима лаже и измишља. За ово друго га треба схватити. Он у Хрватској и није могао другачије говорити, него како је говорио, јер да је зуцнуо и најблажу реч критике, добио би ногу у дупе и подсећање да није Хрват. И остало је за схватити: желео је са онога света да се разрачуна са онима које је мрзео. Дакле, донекле знамо због чега је био селективно искрен. Поглед на море, са радног стола: кошта. Читав његов склоп поимања друштва и појединца, вере и нације, идеологије и политике – јесте селективан, са друге стране, он зна да велики уметници немају табу-а, да су изнад просечног света и да себи могу приуштити искрености колико им је воља. Срамотне ситуације за просечног човека, код генија добијају патину анегдоте и ироније. А Ковач мисли да је геније. Ко год мисли другачије, националиста је и фашиста.

Ипак, човек који држи до себе, поготову ако је тај човек писац, никада се не одриче свог језика. Мирко Ковач је и по том питау "већи католик од папе" те "ново-хрватски" користи "нештидимице", као да је то његов матерњи језик, а није. Као да га је мајка дојила тим речима, док га је дојила млеком – а није. Знаш, поменуће неко Андрића, али сам већ нагласио да Андрић никада није изустио, или написао, нити једне речи против било којег народа у Југославији, а на крају Ковач и Андрић нису за упоређивање.

Често овде користим реченицу "човек који држи до себе". Она, та реченица, открива суштину онога што желим рећи о лику књижевника Мирка Ковача. "Држати до себе" не значи увек држати до свог мишљења и понашати се онако како је најлакше. "Држање до себе", по некад, више значи "држање до других", то значи да се треба понашати у складу са неким духовним и моралним принципима, од себе и ка себи, по некад и по цену жртвовања и лоших епилога по себе. "Држати до себе" по некад, најчешће, значи жртву и жртвовање, чојство и јунаштво, врло често то значи да морамо чинити ствари које нам нису по вољи и које нам не пријају. По томе се разликује "држање до себе" од "држања за себе".

VI

То што је Мирко Ковач, својевремено, хтео да избегне служење војске, може се разумети. Никоме није било до тога да изгуби годину и кусур дана живота, а при том може и грдно да најбе. Али морало се. Додуше, тадашње норме и васпитање, те систем вредности, чинило је срамотним бити шкарт. Међутим, без обзира на горе наведено, тешко је схватити да неко ко држи до себе (опет) пристане да лежи у лудници и да га прогласе лудим, а како би избегао служење војске. И у овој епизоди, главни актери су Ковачеви добротинитељи, који ће до краја написане главе бити попишани. Мирко се увек дружио само са онима од којих може имати неке користи, скоро никада са онима којима је он могао помоћи. Нема нити једног лика у повеликој галерији, који је сиромашан или без перспективе. Све су то богатуни, уметници или успешни људи: лекари, адвокати, полицајци, политичари.

Дакле, већ смо констатовали да је Мирко Ковач човек који је патолошки мрзео, и за то не треба посебног знања како би се исто схватило. Уз то, за то би већ требало имати некаквих квалификација како би се

разјаснило, он је у себи потискивао нешто о чему сада нема сврхе говорити: јер, мртав је човек. Када је хтео да се разрачунава са оним што је мрзео, или што је потискивао, тада није бирао средства и истина му није била светиња. Пазите, Ковач се "бори" да избегне војску, извесни доктор Зец, војни лекар и члан регрутне комисије, позива га у стан (sic) на лекарски преглед?! Људи, ипак, ми који смо прошли регрутацију и комисије, знамо како се то радило. Какви јебени позиви у стан? Али, када Ковач стигне у стан тог војног лекара, и док ради неке тестове, одједном дотични доктор, пуковник, вади свој уд, свој полни орган, пред Ковачевим лицем се самозадовољава и свршава „прскајући околу“.

Ковач, у овој својој књизи, кад су сви помрли наравно, констатује да није било сврхе тада некоме говорити о томе, а не заборавите да је реч о човеку који би на дупе проговорио када би му уста сашили, поготову овакву пикантерију, а себе оправдава следећим речима: „Војска је била табу тема, па и садашња истраживања показују да наш народ највише верује војсци, унаточ злочинима што их је та армија починила у братоубилачким ратовима, унаточ томе што је и сада у мирнодопско вријеме, војска легло криминала, дроге и сексуалног злостављања“. Само није написао, на који је народ мислио под појмом "наш народ".

Елем, како било да било, гледање како официрски курац штрца спрему пред његовим лицем: исплатило се. Лично, тај исти доктор Зец, уручује Мирку Ковачу папир који га ослобађа војске. Мирко Ковач је једини регрут ЈНА, који је уместо пред комисијом, од војске ослобођен: пред курцем. Наставио је тако током целог живота: бежећи до курца - клањао се курцу. На, крају, све и да је истинит овај опис, поставља се питање: да ли би се дотични пуковник, за тај вредни папир ослобађања од војске, а описан тако како је описан, задовољио само тиме да некоме "маше пред лицем" или би тражио нешто више, кад је већ описан као настран?

Ипак, ослобађања од војске не би било да се око тога, пре тога, није потрудио доктор Илић, добротвор Мирка Ковача. У тој старој београдској породици, Мирко Ковач је јео, пио, спавао, био примљен као члан породице. Доктор Илић је довео у опасност своју каријеру како би Ковача прогласио шкартом. Погађате?! И о њима, доктору Илићу и његовим сестрама, Ковач је нашао ружну и отровну реч, пре него што ће утећи, и показао незахвалност својственоу конвертитима и себичњацима. Најзад, није био лојалан и пре

ружних речи: требао је рећи доктору Илићу какав је његов пријатељ и друг доктор Зец. Зар, не?

Неко ће свакако приметити да није обзирно овако писати о мртвом човеку. И, неће бити у праву. И пре ове књиге, и у овој књизи, Мирко Ковач је много тога ружног написао о људима, најчешће о мртвим људима који нису могли да се бране. У овој књизи је предњачио са лажима које нико није могао да демантује, о томе ће бити речи касније. Друго, писац је био некакав, не безначајан, јавна личност, то му је у опису занимања. Најзад, грешан је. Они које је сматрао анђелима и добрима, су били сотоне и криви су за многе злочине и смрти, а он им је као човек и писац опростио и прећутао. Грешан је због тога, као што сам и ја грешан због истога, као што смо сви грешни. Грешан је, јер није признао свој грех, макар на крају пута, кад више није било опасности да се изгуби радна соба са погледом на море. Уместо тога, покајања и исповести, он и у свом последњем обраћању сеје мржњу и отров.

VII

У време када се одржава пријем у част Милоша Црњанског, у *"Клубу књижевника"*, Ковач је на ходнику, једе сендвиче и пије ракију. Случајно се нашао ту, вели. Додуше, кад је у питању Црњански, ту му је и место: у ходнику. И опет понавља како је Црњански „нациста и националиста“, и чуди га, како му комунисти чине пријем ако је већ све тако. Успут, у следећим редовима Брану Црнчевића назива агентом "удбе", и, ако ја, лично мислим, да је Црнчевић имао много више проблема са тадашњим властима од Ковача. Али, то није ништа ново. Ко год се није допадао Кишу и Ковачу, добијао је епитет и етикету "удбаша". Међутим, у свом том плувању, о Крлежи се није усудио ни реч сумње рећи, чак се ни нашалити. Наравно, Туђман се нигде ни не помиње. То је Мирко Ковач.

Али, да је код њега све идеологија, а ништа књижевност, говори и следећа реченица написана у овој књизи, на страни 427-мој: „*Нисам баш жарко желео упознати Црњанског, мало сам га читао, нервирао ме у прози тај поетски стил*“. Прво, ако га је слабо читао, где је нашао те редове који доказују да је Црњански нациста и националиста. Друго, како један нациста пише поетским стилем, који га нервира. Треће, ако га је нервирао "поетски стил" како је могао да поштује писање Данила Киша?

О сусрету са Црњанским, код Тасе Младеновића, лагао је од речи до речи. То да човек попут Танасија, који се толико трудио да врати славног писца у земљу, моли неког Ковача, који му је потрчко, „*да не цара осипњак... и не даје шлагворт како смо и ми имали национал-социјалисте*“, јесте лаж тако својствена начину лагања Мирка Ковача, начин који подразумева да изнесена лаж нико не може да демантује, јер нема више живих сведока тога "догађаја". Поред тога, доказује још нешто о чему овде говоримо: и Таса је био његов добротвор. Зато је и добио канту гована преко свог добротворства и мртвог имена. Јер му се Ковач свети, касније, у још једном измишљеном разговору, у којем се наводно Црњански веома поспрдно изразио о Младеновићу. А то Црњански, све и да је хтео, јер је знао бити такав, свакако не би чинио пред Ковачом и неком курвицом. Затим Ковач описује како су вечерали код Тасе, како се Џацић напио, и читав разговор за столом, погађате: измишља. Анегдоту о сусрету два већ остарела писца, Андрића и Црњанског, када су само климнули главом један другом и мимоишли се, већ је пре Ковача описала неколицина сличних "интимуса", од речи до речи, и сви су тврдили да је то испричано баш у њиховом присуству.

Колико је та битанга лагала у овој књизи говори и сцена коју смо напоменули у претходним редовима и која је описана овако: Ковач шета са неком жентурачом, око хотела "*Југославија*", та фуфица је „*обдарена облинама*“, вели писац, и гле, одједном, на кеју, сусрећу Милоша Црњанског, којем се ваљда усхтело да под старе дане шета по Новом Београду. И, тако је Црњански, вероватно луд, иначе шта би радио ту, „*погледао је Петру пожудним погледом*“, и рекао: „*И ја сам у младости воли моћне, сисате и јебозовне женске*“. То "каже" Црњански изнебуа, човеку који је на његовом пријему најдаље стигао до ходника. А у ствари, Ковач је евентуално само препричао неку анегдоту, од многих које су кружиле о Црњанском, и од којих је већина измишљена. Јер је Ковач лажући, сметнуо са ума да су главне мане Милоша Црњанског: таштина и самољубље. Никад Црњански не би себи дао слободу да се тако изражава пред неким кога не сматра себи равним и маргиналцем. Пошто је Ковач очигледно опседнут курцем, он описује још један "догађај" где се Црњански користи том омиљеном Ковачевом именицом.

Међутим, у својим "песничким слободама", јер какав би Ковач био писац, да нема те "слободе", он дозвољава и тој курветини која је "била" у

његовом друштву (стварној или измишљеној, свеједно је) да и она каже коју ружну реч о највећем српском лиричару међу романописцима. И тако, после тих прочитаних редова и последња дилема у мени, да ли треба на овај начин писати о Ковачу – изгубила се.

VII

У загребачкој кафани "Корзо" (која се иначе звала и "Београд"), књижевник Новак Симић је својевремено Мирку Ковачу рекао следеће, то је Ковач пренео у својој књизи, али ништа до тога није научио и схватио: „*Тко год бјежи од оног другог, по правилу бјежи од бољег. И бјежи од властите бједе*“. Кад се бежи из беде, ако памет није здрава а дух чист, бежи се у још већу беду.

Мирко Ковач никад није био у затвору, уколико се изузме притвор са пијанцима и курвама. Колико су га "озбиљно" схватале комунистичке власти, говори и чињеница да је информативни разговор поводом највећег "дисидентског" Ковачевог успеха, афере око књиге "*Ране Луке Мештровића*", трајао десетак минута и није се понављао после тога. А, и што би? Какав је "дисидент" Мирко Ковач говори чињеница да је у следећем издању исте књиге он побрисао све спорне реченице на које му је скренуо пажњу полицијски иследник. Чуш!? Дисидент, који издаје друго издање спорне књиге? Е, јебите га!

Пошто књига врви од измишљених дијалога, конструисаних догађаја, лажи и измишљотина које нема ко да демантује а толико су пикантне да их не можете наћи по архивима, тако треба са правом сумњати и у опис сусрета са Ивом Андрићем. И то је стереотип, опште место и урбана легенда многих аутобиографија. До сада сам прочитао најмање четири-пет истих описа. Случајни сусрет са нобеловцем који шета, је ли, и онда разговор у четири ока који нико не може да потврди, или је сведок већ давно мртав, у којем Андрић обавезно дотичноме каже неку велику истину, само њему намењену. Како рече Брана Црнчевић једном приликом Милу Глигоријевићу: *Великим писцима се после смрти измишљају нови животи, с новим тајанственим подацима. Хрпимице се јављају њихови случајни саговорници који им дају политичке оцене, дописују биографије, описују осмехе и љутњу, и знају добро све осим њиховог дела.* Ни Ковач ту није показао неку превелику машту и

оригиналност. Додуше, Андрића није срео како шета по Новом Београду, већ на Ташмајдану. И Андрић, за разлику од Црњанског, није говорио о "сочним пичкама". Не, ишао Ковач парком и налетео на Андрића. Слатко се испричали. И Андрић њему у четири ока, да нико не чује, без жеље да то негде и запише: нахвали писање Филипа Давида. А овај, мученик, ни тада, ни данас, нема реченицу вредну пажње, написану. Поготову неку која би тада већ уморног и по мало сенилног Андрића толико одушевила, да се у том случајном сусрету баш тога присети. Али, тако Ковач враћа дуг, на неки начин се захваљује свом београдском сатрапу. Ко вели: шта га кошта? Чак смо овде добро и прошли. Могао је Ковач написати како му је у поверењу Андрић рекао "да се покајао што је дошао у Београд, јер је схватио да су Срби националисти и нацисти, који ће бити криви за све што ће се у будућности дешавати".

Дружио се Ковач и са Ђиласом. Уосталом, то је била мода. И улазница за нешто промоције на западу. Није много описао, неке крканлуке, принципијелност Кишову да не седи чак ни са посрнулим комунистима, уверење да Ђилас није крив ни за један злочин, чињенице да их је та добро плаћена Тревисанова зајебавала и терала да уједају једни друге а заузврат их чашћавала. А стигао је, тим поводом да свог великог пријатеља Пекића, (а што би он био изузетак?) назове лажовом. Додуше, оног са киме се највише дружио, Миодрага Булатовића, крије кроз ове списе као змија ноге. Као грех из младости. Мада, ни Драгослав Михаиловић није боље прошао, али се она мање од Булатовића и дружио са Ковачем.

На, крају, најмање пажње сам посветио последњим страницама књиге, јер ме не интересује породична историја његове жене, њихове усташко-партизанске заврзламе, и то како је њен отац комуниста отимао станове и куће старим Београђанима, те нешто од тога и себи прибавио, мада Ковач пише да је стан у центру "добрио" (и то је некеме узето), а кућу на "Звездари" купио од плате, али не каже од кога ју је купио пошто је одузета старим власницима, породици Србић. Стан је, вели, после вратио.

Већ поменух два греха из младости: мој и Ковачев. Мој је наивнији и опростивији, младалачки безопасан. Мислио сам да су писци по правилу мудри, поштени и морални људи. Кад сам се, кроз године, уверио да није тако, нисам се никада одрицао књига које су написли и које сам волео. Грех Мирка Ковача је много већи јер му је живот био богатији. Добрио је много,

мислим по некад и незаслужено, и свега се одрекао због сујете, таштине, обавеза према некоме, издаје и бедног погледа на море. Па то је изанђла туристичка фраза. Као што је изанђало опште место да је писцу потребна соба са погледом на душу. Не вреди, ова књига, не вреди. Није донела ничег доброг ни мртвом писцу, ни нама који смо некад волели да нешто прочитамо што је написао или шта је доживео.

У овом тексту сам по нешто препричао, по нешто закључио а највише сам у њему догађаје и дела назвао својим правим именом. Без фемкања и свирања курцу, да простите, чинило ми се да управо овако треба да га завршим.

* * *

ЏОРџ ОРВЕЛ – 1984

Књигу сам купио, дао сам последње паре из и онако скромног фонда (имао сам редовно 0 динара џепарца), управо те 1984-те године, као средњошколац. Наручио сам из Београда, поузећем, њу и Селенићеве *"Пријатеље са Косанчићевог венца"*. Ову другу са закашњењем, јер се појавила неколико година пре тога, ову прву јер је била актуелна због године која се поклапала са насловом и визијом писца. Како било, једини сам у вароши имао Орвела, те 1984-те године. Није ни било неко посебно интересовање, али ми је по неко тражио да је прочита. Тако ми је ту књигу узела на читање једна професорица из школе и никада ми је више није вратила. После тридесет година, једног октобра, мој син је, вративши се са *Сајма књига*, поново унео у кућу Орвела и његову *"1984"*. Чини се, у право време.

*

Рат је мир!

Слобода је ропство!

Незнање је моћ!

Страх од рата води у тиранију. Политичари нам увек прете: не дозволите да се постојећи систем сруши, јер након тога следи хаос. Људи су, пак, несвесни, да је наша једина нада у хаосу који ће уследити. А, и шта би радили са слободом за коју немају времена, нити новца. Пошто су необразовани, ограничени и глупи, способни само да раде и задужују се: шта ће им уопште слобода?! Слобода је ропство, јер слобода захтева борбу за њу, слобода је у борби, а ми нисмо спремни да се боримо, јер, опет понављам, немамо времена за борбу. Ми се више не боримо ни за опстанак, важно је само задовољити газду, а он ће на заузврат оставити неку коску, да преживимо и дати нам ГМО, да мутирамо.

Код Орвела, у књизи о којој говоримо, можемо видети означену стазу којом ходи Европа са њеним дезоријентисаним народима, и где ће стићи. Појединаца више нема. Постоје само закони руље. *"Министарство истине"* је задужено за *„вести, забаву, образовање и лепе уметности“*. *"Министарство истине"* одређује шта је истина, а да би то успешно чинило,

образовање треба бити усмерено ка идиотизацији, баш како се данас догађа. "Министарство мира" се „брине о рату“, уосталом то видимо и данас када тзв. "демократске земље" ратују и бомбардују слабије државе, а све у име мира. "Министарство љубави" води рачуна „о закону и реду“, јер љубав мора бити контролисана правилима да се не би развила у нешто опасно. Најзад, "Министарство обиља" се бави економијом, то јест рестрикцијама према већини, и благостању малог броја оних који владају.

Главни јунак, *Винстон Смит*, своју "борбу" против тираније *Великог Брата* и *Странке*, почиње на тај начин што ће почети да води дневник и да води љубав. Он отпор започиње писмом, писањем, књигом, како је и данас једино могуће. И љубављу!!! Зато се у савременом свету књига убија и љубав убија. Књига је главни непријатељ глобализације. И: љубав! Или, тачније, књига у којој нешто пише, а не оне које се углавном штампају. И, кад неког волимо и спремни смо да се боримо за његово добро. Јер, писање је забрањено, баш као и читање, као и љубав. У Орвеловом свету, и овом нашем данашњем, не води се љубав, већ се сношајем испуњава обавеза према *Странци*. Писање по правилима режима је, пак, дозвољено, али у посебним "радионицама". Највећи непријатељ *Великог Брата* и *Океаније* јесте *Голдштајн* и он се залаже за „слободу говора, штампе, скупштине и мишљења“. Безобразлук. Баш као и данас. Уз то, *Голдштајн* и "покрет отпора" су највероватније измишљени противници, да би режим имао против кога да се бори и у име кога да оптужује своје грађане за издају и заверу.

„*Шапталe су се приче о страшној књизи, збирци свих Голдштајнових јереси, која се повремено појављивала ту-и-тамо. Била је то књига без наслова. Помињана је, само као КЊИГА. За такве ствари се сазнавало само кроз магловите гласине. Ни Братство, ни КЊИГУ ниједан обичан члан Странке није помињао...*“.

Преко екрана се свакога дана "два минута мрзело" – баш као и данас, преко екрана се контролисало – баш као и данас, преко екрана су се слале поруке - баш као и данас. А, све то нас тек чека: сутра! *Евразија*, *Истазија* и *Океанија* су стално у међусобном рату, само се мења то ко са киме ратује, а са киме је у савезу. И, данас, када море избеглица срља у неизвесност, заслугом "цивилизованог" дела света, када се Европа сучава са тим проблемом, чини се без правог решења, треба обратити пажњу на следеће реченице из књиге: „*Синоћ у биоскопу. Само ратни филмови. Један врло*

добар, други о броду пуном избеглица који је бомбардован негде на Медитерану... Затим се види чамац за спашавање пун деце...“.

Кад са екрана стигне обавештење о нечем "добром", о "повећаним следовањима" и "колосалним победама", сви знају да је то, у ствари, увод за неке лоше и истините вести, које се односе на редукције хране, струје, и слободе. То се треба имати на уму када данас гледамо политичаре како нешто причају и обећавају, када обећавају и износе "сјајне вести". Кад причају о миру и правди, о равноправности и грађанским слободама.

„Схватио је да је трагедија припадала старом времену, у коме су временом постојали приватност, љубав и пријатељство, када су чланови породице стајали једни уз друге без потребе да знају разлог“. Породица?! Без потребе да се зна разлог, разлог који се данас тражи за све и свашта, па и за осећања. На шта данас највише атакују глобалисти и поборници новог светског поретка? На породицу. Све те хомосексуалне и неолибералне идеје које нам се пласирају треба да послуже да се растури породица. Човек без породице је рањив и лако савладив. Он нема корена. Нема кога да воли, нема за кога да се бори, нема за кога да се жртвује. Такав треба новом времену. Са таквим се лако манипулише и влада.

"1984" није утопијски роман. Из данашње перспективе: то је чиста утопија. Оно што се у роману чини ригидним, данас бајковито изгледа, када се зачепрка по површини садашњег стања већег дела индустријски развијеног човечанства и смера у коме се креће. У односу на "1984" и онога што пише у тој књизи, данас су облици тортуре у много већој мери развијенији и софистициранији, и мењају се из часа у часа. Та тортуре најчешће није физичка, не боли и због ње се не пати психички, јер она управо убија душу и свако осећање. Та тортуре се највише састоји у сталној контроли и робовској зависности од задуживања и рада да се то задужење врати.

„На свету су постојале три врсте људи, Високи, Средњи и Ниски... Циљеви тих група су потпуно непомирљиви. Циљ Високих је да остану ту, где јесу. Циљ средњих је да замене места са Високим. Циљ Ниских, када уопште имају циљ – јер Ниски су страјно сувише скрхани диринчењем, да би били више него повремено свесни било чега сем својих свакодневних живота – је да пониште све разлике и створе друштво у којем ће сви људи бити једнаки“.

Орвел је можда мислио на комунистичке тоталитарне режиме и системе док је писао ову књигу, на тамо неком острву, међутим, у истину, он је написао књигу о свим тоталитарним системима, поготову оним које чекају човечанство у будућности, оних који су прикривени маском демократије и људских права. Он је написао књигу о тоталитарним режимима који се не служе "гулазима" и физичким терором, већ више о режимима који свој тоталитаризам одржавају поробљавањем ума и контролом воље. Репресија се састоји у сталном надзору, снимању, контроли, прикупљањем информација, отварањем досијеа – који су се некада правили у тајним полицијама а данас се стварају у банкама и пореским управама, у болницама и општинама, на друштвеним мрежама и мобилним телефонима. Бесмислена правила и закони служе да човека удаље од своје природне позиције и људско-анималних навика. Пишући о Совјетском Савезу, Орвел је писао о Америци и Европској унији. При том, не треба сметнути са ума нити књигу *"Животињска фарма"*, чији су садржај и поруке данас итекако актуелне. Најзад, подела света ка којој "хрлимо", мало се разликује од Орвелове визије:

„Подела света на три велике супер-државе представљала је догађај који је могао бити и био је предвиђен у првој половини двадесетог века. Пошто је Русија присајединила Европу, а Сједињене државе Британску империју, настале су две од три данашње силе, Евразија и Океанија. Трећа, Истазија, показала је обресе тек после још једне деценије конфузног ратовања. Границе између трију супер-држава местимично су неодређене, док на другим местима осцилују у зависности од ратне среће, мада уопштено прате географска разграничења. Евразија обухвата сав северни део европске и азијске копнене масе, од Португалије до Беринговог мореуза. У Океанију спадају обе Америке, атланска острва, укључујући и британска, Аустралија и јужни део Африке. Истазија, мања од осталих и са мање одређеном западном границом, обухвата Кину и државе јужно од ње, јапанска острва и велики, али несталан део Манџурије, Монголије и Тибета“.

Данашњи тоталитаризам је нафилован у обланде закона и "бриге" о људским правима, а слободе и тих права нема никад мање него данас. Поготову слободе да се размишља и да се доносе закључци који се разликују од прописане догме. Један од разлога лежи и у томе што отпор не постоји, нити организован, нити на нивоу појединца. Људи су робови а да нису ни свесни тога. Државе су изгубиле сваки суверенитет – поготову оне мале. Пар

десетина људи влада светом и држи светско богатство, за њима следе политичари који им служе.

II

У Орвеловој визији тоталитаризма, медији се не контролишу контролом шта ће се писати и говорити, већ исправљањем онога што је већ написано и изговорно. На тај начин брише се историја. *Ко контролише прошлост – контролисаће и будућност*. У "Тајмсу" од 17. марта писало је да је Велики брат у свом говору од претходног дана предвидео да ће на фронту владати затишје али пошто се догодило супротно „*било је неопходно исправити пасус говора Великог брата тако да се испостави да је он предвидео оно што се заиста догодило*“. Или, у фебруару је Министарство обиља дало чврсто обећање да неће бити смањења следовања чоколаде током 1984-те године. Пошто ће смањења ипак бити „*требало је само заменити оригинално обећање упозорењем да ће можда бити неопходно смањити следовање у току априла*“.

„*Испоставило се да је било демонстрација на којима су захваљивали Великом брату јер је повећао следовање чоколаде на двадесет грама недељно. А још јуче, помислио је, објављено је да ће следовање бити смањено на двадесет грама недељно. Да ли је могуће да то поверују, после само двадесет четири часа. Јесте, поверовали су*“. Узмеш човеку, па му после тога вратиш мањи део одузетог, и још га убедиш да си му учинио добро. Вест да је одузето брзо се праметне у вест да је дато. Отмеш његово, даш му његово, а на крају себе представљаш као добротвора и што је још горе и он те таквим сматра. Кад граде, кад краду, кад деле – увек је у питању твоје, оно чиме они располажу, и лаж коју ћеш прихватити као истину јер ти се другачије не исплати и сведе се на исто.

„*Политичка подобност је неразмишљање – недостатак потребе да се размишља. Политичка подобност је несвесност*“. Јер, народ је кварљива роба. Идеју просвећености и збацивања било које диктатуре мора понети појединац. Или: група појединаца. Нису комунисти били глупи када су измислили и користили ту синтагму. Насупрот томе, у такозваним "демократијама", та "група појединаца" назива се елитом али се мисли искључиво на владоце и оне који ће их заменити, али не и збацити. Народ ће

остати тамо где јесте, биће то и даље потрошна роба, погонско гориво страховладе капитализма. Чиповање кућних љубимаца је само прелазни експеримент. Ускоро ће свака новорођена беба, која по карактеристикама испуњава стандарде Европске уније – бити чипована. Међутим, и решење лежи у тој "кварљивој роби", тој руљи која се тове народ. Без народа рушење тираније није могуће. И није легитимно. Отуд тежња данашњих владоца Европе, да попут Америке, униште клицу индивидуализма, у правом смислу те речи, те породице као основе друштва. На западу је индивидуализам дозвољен само у сврху повећања профита. На страни 64-ој, Орвел пише: ***„Неће се побунити док не постану свесни, а док се не побуне, не могу бити свесни“.***

„Покидали смо све везе између детета и родитеља, између човека и човека, између мушкарца и жене. Нико више не верује жени, детету, ни пријатељу. Али у будућности неће бити жена, ни пријатеља. Деца ће бити одузимана од мајки по рођењу, као што се узимају јаја од кокошке. Сексуални инстинкт биће уништен. Рађање ће бити годишња формалност, као обнављање потрошачке картице. Укинућемо оргазам. Наши неуролози управо раде на томе. Неће бити лојалности, сем према Странци. Неће бити љубави сем према Великом брату. Неће бити смеха, сем тријумфалног смеха над пораженим непријатељем. Неће бити уметности, литературе, ни науке. Неће бити разлике између лепоте и ружноће. Неће бити радозналости, ни уживања у животу. Сва такмичења задовољства биће уништена“.

III

Идиотизација појединца и колективизација идиотизма! То је то је систем и механизам владавине у такозваном западном свету. Он се спроводи кроз школство које ствара функционалне идиоте који не смеју мислити својом главом, чак и када су генији у својим областима. Затим, кроз банализацију уметничког, књижевног и филозофског. И, најзад, кроз ропски систем капитализма, где нема слободног грађанина који живи од свога рада, већ задуженог роба чији је век трајања тако планиран и спроведен, да најчешће не доживи пензију и живот од плодова свога рада.

„Било је јасно и да свеопште обогаћење прети уништењем – заиста, у извесном смислу то беше уништење – хијерархијског друштва. У свету у

коме сви раде скраћено радно време, имају довољно хране, имају купатило и фриџидер у кући, као и аутомобил или чак авион, најаснији и можда најважнији облик неједнакости би већ нестао. Ако би сви постали богати, богатство не би било ништа посебно. Могуће је, без сумње, замислити друштво у коме би БОГАТСТВО, у смислу личне имовине и луксуза, било подједнако распоређено, док би моћ остала у рукама малобројне, привилеговане класе. Међутим, у пракси такво друштво не би дуго остало стабилно. Јер, ако би сви подједнако уживали у доколици и сигурности, нормално је да би се велика маса иначе због сиромаштва необразованих људских бића, описменила и почела да мисли својом главом; а када се то једном догоди, пре или касније би схватили да је привилегована мањина бесмислена и уклонили би је. Стабилно хијерархијско друштво би се могло одржати само на основу сиромаштва и незнања“.

Лов и уништавање књига јесте најбољи начин да деспотија опстане. Књига, и онај који је пише, су најопаснији противници тираније. Наравно, мисли се на праве писце и праве књиге. Главни јунак, Винстон, осећа да нешто не ваља, да је уништавањем прошлости уништена будућност. Он спас тражи у антикварници, он спас тражи у перу и хартији, у исписаним речима. Треба се запитати, данас, куда иде друштво и свет који више не признају посебност народа већ се глобализује припадност, када је више него евидентно да књига умире. Мислите ли да је то случајно!?

Телеекран је инструмент контроле и пласмана идеологије. Телевизија формира укус, јавно мњење, политичку "вољу" грађана. Већ је сада немогуће добити изборе без телевизије, а преко екрана наших компјутера контролише се наш живот. Преко екрана мобилних телефона могу нас увек лоцирати. Све то заједно чини увод у свет Орвеловог телеекрана. Глобално, Орвел је предвидео тоталитаризам који је данас већ узнапредовао. То је тоталитаризам који се неће спроводити силом – већ технологијом и законима. Локално, везано за Србију, и њој сличне земље, Орвел у овој књизи на много места користи реч која је суштинска за оно што се догађа: СТРАНКА, СТРАНКА, СТРАНКА...

Оно што је Орвел описивао у својој књизи а што се данас догађа у Америци и Европи, јест тежња да се свака емоција и свака страст угуше, јер су, емоција и страст, индивидуалне категорије. Како каже један део у књизи: „Али данас не можеш имати чисту љубав или чисту похоту. Ниједно

осећање није чисто, јер је све помешано са страхом и мржњом. Њихов загрљај је био борба, а врхунац победа. То је био ударац Странци. Био је то политички чин“. Баш тако!!! Неће проћи много времена а када ће се у Европи "љубавни чин" сматрати терористичким актом. А све због тога што руши концепцију идиотизма и закона непросвећене и запослене руље. „Важни су били лични односи, потпуно беспомоћан гест, загрљај, суза, реч изговорена умирућем, могли су вредети сами по себи“. Лични односи који се манифестују кроз емоције, то је начин опстанка. Сачувати емоције у овој поплави тоталитаристичких појмова као што у профит, инвестиције, кредити, привредни раст, итд. Једино за шта се морамо борити јесу људи и природа, а то се уништава. Западни свет кроз такозване реформе у источним деловима Европе, у ствари, оверава хладноратовску победу, док још може, јер времена понестаје.

„- То је кафа – промрљао је – права кафа.

- То је кафа уже Странке. Ту има цело кило – рече она.

- Како си дошла до свега овога?

- Све је то роба за ужу Странку. Тим свињама ништа не недостаје, ништа. Али наравно, келнери, послуга и остали узгред штимају и – види, имам и паковање чаја“.

Запамтите добро: тим свињама ништа не недостаје!!! Конобари и послуга, служећи им: чрпну нешто. Обичан свет, народ, живи бедно. Чак и када се чини да обичан народ не живи лоше, како то изгледа на западу, треба се знати да свиње живе још много, много, боље, и то на народној грбачи. Зато треба прво почистити "конобаре" и "послугу", а то су политичари и полуге система које одржавају систем у животу, а како би се стигло до главних који се не виде.

„У свим корисним занимањима свет стоји или иде уназад. Њиве ору коњски плугови, а књиге пишу машине... Странка има два циља, да освоји целу површину Земље и да једном заувек уништи све могућности за самосталну мисао. Дакле, пред Странком стоје два велика проблема која треба решити. Један је, како открити мисли другог људског бића против његове воље, а други, како, без претходног упозорења, за неколико секунди побити неколико милиона људи“.

Једнога дана, не тако далеко, постаће бесмислено све ово што се данас чини најважнијим: капитал, увоз, извоз, инвестиције, бруто-доходак, буџет,

фискална политика... Економија не може неограничено расти без последица. Индустријализација и информациони системи имају своје лимите и једнога дана ће достићи кључну тачку када ће постати сврха сами себи, без практичне примене, или са применом уништења цивилизације. Наиме, више неће бити важно шта се производи, када то неће имати сврху примене у цивилизацији у којој већина неће имати храну, воду, струју. Каква је сврха компјутера или аутомобила, када не буде било горива и струје? Од чега ће живети пустињски свет који данас живи од нафте – кад је више не буде било? Од чега ће живети индустрија кад нафте више не буде било? Пустињаци ће кренути у походе, да освоје храну и воду, од оних који ни сами неће имати тога у довољним количинама. Због глобалног загревања, за пустињацима ће пут севера кренути и ПУСТИЊА.

Све већи јаз између шачице богатих и милијарди сиромашних људи, срушће постојећи систем, без револуције, јер та шачица богатих више неће имати одакле да црпи профит, њен капитал ће постати безвредни папир и бетон. То ће се догодити зато што више неће постојати тржиште какво данас знамо већ ће веће или мање хорде преживљавати на тај начин што ће отимати од слабијих или ће у тој отимачини страдати. Биће јачи они који су у себи сачували осећај припадности породици, колективу, нацији, раси; и који су у себи сачували довољно природе и анималности да се врате лову, риболову, сточарству и земљорадњи, а да при том буду довољно јаки да сачувају свој улов и плод. Тада ће се догодити најбитнија револуција у историји човечанства: повратак еволуцији.

* * *

АТЛАНТИДА

Борислав Пекић

Тражење Атлантиде, по Пекићу, јесте тражење земљаског раја. Ако постоји Еден (ако је постојао, да ли Рај може нестати?) онда је он тамо где је "скривена" Атлантида. Или је све то фикција, како рече Пекић цитирајући Аристотела: „Платон је измислио Атлантиду, па кад више није знао шта ће са њом, онда ју је потопио“. Тако то увек бива када је Рај у питању: никад човек није начисто и то је најача сугестивна снага идеје о Рају и Паклу. Ту негде, наравно, треба тражити и сакривену вечиту наду у постојање живота после живота.

„Можда је уметност дубљи депо меморије од људског памћења а имагинација у трагању за истином кориснија од научне уздржаности“.

Уметност јесте, без "можда", највећи извор из кога се црпе сазнања о претходним траговима људског битисања на овој планети. Трагови старих цивилизација јесу трагови уметничких покушаја, и то оних најбоље могућих у том времену. Шта су древни остаци којима се данас диве туристи до уметничка дела архитектуре, сликарства и нешто мање писаних трагова.

Када су српски народ и његова историја у питању, горе наведена Пекићева мисао у целости је тачна. Да није било народне поезије и прозе, не би постојала ни итерпретација српске историје. Историја је описана кроз песму. То јесте сећање, сећање које се брусило и преносило са колена на колена, у виду уметничког дела: народне поезије. Песма није само одржавала, песма је и чувала. Чувала сећање, писала историју. Нисмо ми Срби нити први, нити специфични, по томе, али смо свакако добар пример да је уметност најважнија тековина једног народа у времену и простору.

Отуд, можда је трагање за Атлантидом, трагање за уметничким траговима који доказују постојање и континуитет. Можда је уметност приближа Рају. У човеку, ако је Рај, јер постоје тврдње да су и Рај и Пакао унутрашња људска стања, онда се и једно и друго кроз човека испољава у уметничком. Трагање за Атлантидом је онда трагање за оним што је у човеку духовно повезано са уметничким. Како објаснити потребу човека да се изражава на начин који није свима јасан и доступан? Чему та компликација? Чему тражење и тежња ка уметничком изражају, ка нечем што се не да лако дефинисати, описати, најчешће ни: видети? Зашто тражимо Атлантиду?

Зашто пишемо песму? Да преваримо историју. Да преваримо Ђавола? Или: да спознамо шта нам се дешавало, како смо доспели ту где јесмо и да победимо Врага?!

„Цивилизације су пропадале зато што никад успешно нису решиле загонетку елиминисања својих отпадака. Духовне су отпадке депоновале у обичаје, нарави, подсвест потомства; умне у историју; физичке су сахрањивале под земљу. Умирале су у властитом ђубрету, уместо да, као природа, од њега живе“.

Да. Ми ћемо се удавити у сопственом ђубрету. Било које врсте. А природа од тога живи. То је Пекић. Провуче велику мисао, онако успут, круцијално важну, а уопште се у перу не прави важан. Само, мала контрадикторност, не Пекићева већ општа, неки мисле да је и историја ђубре којег се треба решити да би народи живели срећно. Тврди се да историја, поред религије, изазива и дан данашњи највећа крвопролића и злочине. Видите, духовне отпадке, по Пекићу, цивилизације нису депоновале у уметност, већ у обичаје и нарави, што се опет сведе на историју, личну историју - памћење народа, породице, појединца. Умни отпадци су историја. Нису духовни. То је зато што интерпретација није ствар духа већ ствар ума и образовања. А опет, образујемо се на основу интерпретација написаних у разним књигама. Не образујемо се читајући песме већ учећи историју. Историју, коју најчешће, различито пишемо и тумачимо. Онда, да трагање за Атлантидом, можда, није трагање за истином?

„Оригиналност је политичару корисна колико и рупа у глави. Од оригиналности у политици скупља је једино безумност, оригиналност доведена до њене природне границе. Да би некажњено био оригиналан, политичар мора бити свемоћан, мора бити Хитлер или Стаљин“.

Атлантида је визија пропасти цивилизација, било којих. Међутим, она је и критика садашњости која претходи успону и паду ове цивилизације. Подела на роботе и људе, при чему су роботи већина човечанства у садашњем облику а људи тек шачица одабраних, подела је на уметнике, ствараоце и филозофе са једне стране, и, са друге стране, остатка човечанства. Увек је, и данас, мање људи, много мање у односу на роботе који су дужни да раде, нису само дужни већ за друго и не знају, да подлежу рутини коју свако време и свака цивилизација поседују и која је гарант очувања система. Они који се исказују кроз много рада а ни мало

стваралаштва јесу роботски део цивилизације. Људе представља онај мањи,
стваралачки део.

*

*

*

МЕТАФИЗИЧКИ ИСЦРПЉЕНО ТЛО ЗАПАДА

Критика идеологије ЕУ

I

„Велика је разлика да ли неко живи под сталним утиском да је његов живот елемент у једном далеком ширем животном току који се протеже на векове или миленијуме, или осећа свој живот као нешто у себи заокружено и затворено“. (Шпенглер)

Када покушамо да "дубље" размислимо о тежњи ка *"вредностима метафизички исцрпљеног Запада"*, (Шпенглер), (за разлику од оних који европски пут европских народа који "иду" у Европу, тумаче кроз флоскуле и бројеве) онда претходну Шпенглерову мисао треба узети у обзир. Да ли ми себе схватамо као елемент у том ширем схватању, оно што је уследило као облик кроз историју, духовност и државност, или сматрамо да све то није важно, да смо то што се данас види из нас, прост скуп физиолошких и потрошачких потреба и да ништа из онога што је вековима таложено у нама: није важно! Разлика је несагледива. Велики народи Европе себе посматрају кроз ону прву претпоставку, али намећу малим и "неважним" народима ону другу идеологију: одрекните се свега што вас карактерише као нацију и државу па дођите код нас верних чувара своје традиције, филозофије, историје, уметности и науке!

Србин је Европљанин. Немац је Европљанин. Грк је Европљанин. Србин, Грк и Немац, сви они су део европске историје и цивилизације. "Европљанин" као појам и појава не постоји као цивилизацијски облик (нити историјски, што је још важније), већ само као географски, и то у ширем смислу речи: континентално. "Велики рат" је био рат народа а не грађански рат, да упростим објашњење. Онда се догодио и "Други светски рат". Па "Хладни рат". И зар неко сматра после свега тога да је довољно да се за неколико деценија створи нова цивилизација и нова култура које ће бити идентитет новом народу: Европљанима?!

Демократија у нама приступачном облику је достигла свој врхунац и започела је свој пад. Она се и даље "упражњава" јер нема другог а бољег избора, нема алтернативе (као Европа код нас). Међутим, народ који бира своје представнике у "демократији" све се мање пита и све мање утиче на

избор. У тзв. "западним демократијама" спин-доктори који се налазе испред крупног капитала одлучују ко ће бити изабран, ко ће владати, и то међу професионалним политичарима "који су изабрани да буду бирани" и међу којима се углавном налазе превејани манипуланти који раде у корист тог крупног капитала и владара који стоје иза њега. Човек у "демократији" само мисли да нешто бира, међутим, најчешће је у ситуацији да буде манипулисан и да су му унапред спремљени одговори на питање: за кога гласати, чак и када, на изглед, има у избору више опција.

У историјском контексту и временском трајању успона и падова цивилизација, да не кажемо: еволуцији људске свести кроз филозофију, уметност и науку – оно што сада називамо "Европском унијом" представља само један ситан и неважан каменчић мозаика европске културе и цивилизације. Притом, епизода ЕУ која траје краће него што су трајали неки кратки ратови, представља небитну секвенцу, када се узме у обзир постојање разних цивилизација генерално. У историјском контексту људских цивилизација, пројекат ЕУ ће оставити трага по важности исто онолико колико је у историји целокупне светске културе оставио трага продавац на пијаци код којег је Волтер куповао воће или рибу. Можда, ни толико.

Као што није могла бити "пронађена" Америка која је већ постојала и где су се развиле и живеле велике цивилизације, тако исто ни европски народи не могу "ићи" у Европу - јер су већ у њој. Не може се избрисати национални идентитет народа све и кад се "стигне" у Европу одакле смо дошли из Европе. И америчке цивилизације пре окупације и народи у Европи, део су много дужег процеса настајања и нестајања да би јалове политичке доктрине и пројекти крупног капитала могле да их пониште. Не може се постати нацијом која не постоји, као што се не могу заборавити они народи који су истребљени.

II

Уколико је, по мерилима њихових мислилаца, по Хердеру *"историја васпитање људског рода"*, Кант историју дефинише *"развићем људске слободе"* а Хегел каже да историја служи *"саморазвојем светског духа"*, онда је одрицање од своје историје ради евро-атланских интеграција - одрицање од

националног и личног васпитања, одрицање од даљег развитка нације и државе, и одрицање од слободе.

Нација и држава које не теже ка слободи – престају да постоје. Борба за постизање и очување слободе јесте погонско гориво постојања државе и нације. А држава је доказ постојања неког народа. Народи без државе не постоје, осим у миту, епу или историји. Уколико мали народи, бројчано мали, али и историјски, економски и културно, уђу у стварање неке нове државе, конгломерата више држава, онда је утицај њиховог идентитета и културе сразмеран снази коју уносе у ту нову творевину. ЕУ је дакле бити гробница малих народа а која ће дефинисати неколико доминантних народа у Европи а све остале побрисати.

Ако је основа и суштина капитализма и западне демократије својина, зашто је онда већина тамошње својине у рукама мањине? И то мањине која се мери промилима. Зашто је својина на Западу углавном туђа и задужена? Шта хоћу да кажем? "Западна демократија" је "диктатура својине" а та својина је сконцетрисана код веома малог броја људи. Зато је тамошња демократија само привид а највећа светиња "својина", као и све светиње: непостојећа. Тај привид изазван привидним благостањем - које има сврху да одржава у животу потрошачко друштво - које је основа капитализма и богаћења капиталиста.

Остварен човек, духовно богат, емотивно испуњен, животно утемељен, тежиће природим и простим облицима испуњавања животних потреба. Духом сиромашан и безосећајан човек, незрео и жедан вредних животних искустава, тежиће материјалним добрима. Овај први ће бити срећан у сеоској кућици свога деде, овај други ће бити "срећан" (под наводницима) у скупим грађевинама којима је посветио цео живот, много бесмисленог труда и рада, и враћања дугова. Отуд је апсурдно тражити срећу у материјалном – жртвујући духовно. Када сте духовно сиромашни онда не можете бити свесни материјалног богатства. Духовно "богат" човек се може и материјално обогатити, али богаташ сиромашан духом не може купити духовност својим новцем. Све ово: пребацити на ниво државе и народа, па ће бити јасно због чега то говорим.

Која култура онда стоји иза "цивилизације" Европске уније? Који су културни и духовни темељи Европљанина Европске уније? Је ли то дух и

идентитет Немца? Француза? Румуна? Хрвата? И ако јесте, било којег од њих, или не несретна мешавина више њих, шта онда Срби траже ту?

ЕУ је изграђена на економским и империјалистичким интересима (који су углавном подударни и исти) и она је у неку руку компанија (као својевремено *"Британска источно-индијска компанија"*). Као и свака компанија она може банкротирати. Али!!!, уметност старе Грчке, византијска духовност, културна баштина Италије, дело великих Немаца: то не може никад банкротирати. Нити се може другачије лоцирати и назвати - него се данас и јуче звало и лоцирало.

Космополитизам уместо домовине је идеологија изграђена на темељима девизе *"где је добро: ту је домовина"* али само код варвара, код оних који нису постали културни људи, и логично је јер се култура мора градити на нечему а кад се изгради онда се то зове "идентитет". Када се, насупрот горе реченом, одрекнемо идентитета зарад туђе или непостојеће културе онда се враћамо на ниво варвара, додуше данас: функционалних варавара, који знају да провуку картицу за плаћање кад купе скупе машине, које већ после месец дана неће вредети ништа. Варвари или функционални идиоти су потребни капитализму а не народи са идентитетом и културом.

III

Када је слобода у питању нема компромиса и одступања. Оног тренутка када појединац или нација одступе од борбе очувања слободе они више нису слободни у изворном смислу која та реч носи, исто како је човек "слободан" све док не одступа од борбе. *"Или нужно или ништа"*; нужности су најчешће тешке, значе одрицање и патњу, али подразумевају да и борба за слободу представља неку врсту победе чак и у поразу. Са слободом се не може трговати зарад бољитка нације, не може се побрисати преговорима, поглављима и уговорима, јер неслободна нација не може бити срећна нација, чак и када онај који ти је узео слободу није лош господар и даје ти да једеш више него што си имао као слободан човек.

Проблем је одсуство скептицизма карактеристичан за данашњег човека са запада. Све је регулисано законима и прописима. Чак и то у ком се правцу сме филозофирати, шта се сме а шта не сме рећи. Нове "вредности" и нови "прописи" се не смеју довести у питање јер се то одмах карактерише као

"политички некоректно" и што је још горе: подлеже законима Уметност треба заменити математиком: збрајањем гласова, бројањем новца, мерењем барела, израчунавањем камата, бројањем мртвих... Математика може бити апстрактна у смислу да исто како можеш израчунати и збрајати оно што имаш, на исти начин можеш одредити оно што немаш. Само што је у другом случају то неограничени низ могућности.

Уметност је стварање нечега (видљивог и осетивог) из нечег невидљивог (душе и инспирације). Математика је, пак, могућност да се броји непостојеће, па отуд могућност да буде уметност: уметност задуживања оним што не постоји. Математика, по некад, послужи и да пребројимо убијене у име "демократије" или из других "оправданих" разлога (најчешће - без разлога). Арапски бројеви данас служе да се тим бројевима преброје избеглице са тих поднебља када дођу на "непостојеће" границе чланица ЕУ. И ако су "непостојеће", оне су веома тешко прескочиве јер су тако непостојеће обележене постојећом бодљикавом жицом, па је самим тим њихово непостојање лажно исто колико је и ЕУ непостојећа и лажна у садашњем и историјском облику.

Нити једна држава актима створена није била дугог века. Ни сила није ту била од дугорочне помоћи. Поготову капитал. Како рече Васа Чубриловић у својој књизи *"Историја политичке мисли у Србији 19 века"*: „...државе се унапред не стварају претходно утврђеним међународним уговорима, него вољом и напорима народа, израженим кроз револуције и ратове...“. А Васа ваљда зна, јер је 1914-те започео рушење онога што се данас обнавља кроз ЕУ.

IV

Који би то појединачни "пралик" био основа "нове" европске културе, чак и ослобођен од свега "безначајног" као што је идентитет или култура из које је поникао? Где га треба тражити? У немачкој култури и историји? Или у некој другој? А, ако нема тог "заједничког пралика", онда не може постојати ни "европска култура" као одсај и духовна основа *Европске уније* (овде се не говори уопштено о европској култури као континенталној, цивилизацијској или историјској категорији, јер све што је настало на тлу континента јесте део европске културе, цивилизације и историје). Данас, по бесмисленим

актима, да би био део Европе треба да те **ПРИМЕ**, па се тако долази до чудне теоретске претпоставке да су у Европу требали да буду примљени и они народи који живе у сенама Партефона или Колосеума, који чувају цртеже у Алтамири или пале свеће у Дечанима. Дакле, Платон, Аристотел, Достојевски, Волтер, Његош, Андрић, Црњански, и остали слични њима не могу бити део историје и културе Нео-Европе све док то не одлуче бриселски комесари.

Историја културе Европе, или је скуп свих појединачних и различитих култура и језика европских народа, или не постоји. Синкретизам тих култура подразумева и добро, и лоше, што произилази из њих и подразумева гностицистички приступ при дефинисању те скупности. Не може се измислити нова цивилизација и култура, може се само дефинисати и описати ишчезла или веома стара и формирана, јер младе и цивилизације у повоју, су недоступне опису савременика, пошто оне настају и нестају у дугорочним историјским процесима, еволуирају и подложне су дијалектици.

Немачка и њени сателити прескачући природни развитак цивилизација и култура, кроз нацистички пројекат "Уједињене Европе", сада: Европске уније, окупирају и поробљавају мале државе и народе, при том се трудећи да униште њихове културе и њихов национални идентитет. Мали народи, данас у Европи, заиста немају алтернативу. Уколико би показали намеру да не желе да буду део ЕУ, били би изоловани и кажњени, изазвали би им се унутрашњи сукоби и срушила би се власт која би тако нешто покренула. Чак и веће државе, попут Украјине, нису поштеђене тог нацистичког милосрђа и мафијашке филозофије која гласи: "Ако нама не плаћаш рекет и ми те не штитимо, нећемо те оставити на миру".

Није много важно то што је ЕУ историјски, духовно и дијалектички неутемљена, што је свака нација себе развијала на различитим верским, уметничким и филозофским основама, што је имала различиту историју, најчешће везану за ратовање са другим европским народима. Све то није важно и ако је веома битно. Ајде, узмимо да су уметност стварали појединци, те тако она јесте универзална (што и јесте у уметничком поимању али не и у теорији државе), и ако као такви и припадници једног народа, језика, вере и расе, али ипак: појединци. Шта је онда кључно питање? Оно гласи: како ће муслиман из париског гета, који свакога дан клања и слуша проповеди свога имама о "неверницима" и "светом рату", прихватити тековине "Француске

револуције" као своје и као нешто за шта се треба борити? Како ће се тако васпитан, ипак Француз по држављанству са свим правима и обавезама, дивити осмеху Мона Лизе или мислима Волтера? Неће никако! О томе ја говорим. Законима се не може створити услов да неко прихвати тековине једне цивилизације као своје. Он у глави има управо супротно: да уништи ту цивилизацију. Чак и када су блажи примери у питању: исто је. Дакле, како одбранити "вредности" на којима почива ЕУ када Париз ускоро буде имао изабраног муслимана за градоначелника? Или, најважније питање свих питања: како бранити вредности које не постоје као скупност и које су продукт закона и аката донесених у Бриселу. Како ће немачки војник да брани вредности "европске уједињене идеје", у Паризу који пале муслимани? Никако! Гледаће пут Немачке.

Какав матерински инстинкт може поседовати "нови човек" Запада, то јест "нова жена" Запада, педер или лезбејка, који је усвојио/ла дете. Наравно, ово је банализација, али и на том нивоу можемо резоновати на исти начин: уколико улоге **мајке-жене** и **мушкарца-ратника** више нису стриктно подељене и дефинисане, онда ни од **државе**, ни од историје неће остати, то јест, **НАСТАТИ**, ништа. Без материнске љубави нема човека или жене у развијеном смислу личности и бића, а без њих нема нације, па самим тим ни државе. Како ће и са којим мотивима, већ смо то поменули, немачки ратник по дефиницији закона ЕУ борити се и гинути за Грчку или Кипар? Никако!!! Он може ратовати као освајач, ако је остало нешто родитељске крви у њему, он ће ратовати као бранитељ Немачке, али неће се борити за Бугарску. Он ће и даље својим огњиштем схватати своје огњиште и гледаће попреко странце. **Отац-ратник** не може бити неко ко нема **жену-мајку** и ко са њом не ствара **дете-отацбину**.

Стиче се утисак да се кроз пројекат и идеју ЕУ не уједињују културне вредности и националне особености народа и држава, већ настраности и перверзне потребе универзалних болесника, појединаца којима породица и нација не значе ништа. У данашњој Европи не смете бити нормални националиста романтичарског типа али смете бити екстремни гузичар и прљави перверзњак. У систему вредности те и такве Европе ви не смете прутећем припретити своме детету по голим ногицама, учећи га при том да буде човек а не кретен којем је све дозвољено (а, када одрасте у том свету који га "штити" претвориће се у кретена којем је све забрањено и недоступно

осим рада и задуживања), али такво слично дете "заштићено" од мајчиног прутућа или очеве чврге (јер по њима биолошки родитељи мрзе своју децу), није заштићено од могућности да слуша како му се "родитељи", педери који су га усвојили, целу ноћ јебу у дупе, стењу од бола и пуше га један другоме.

V

Управо зато, што је вештачка и неприродна појава, ЕУ за свога постојања није дала великог човека, велико дело, велики подвиг – насталих на темељима те творевине и идеологије која је чини. Уместо да нам та и таква *Европска унија* даје велике књижевнике и филозофе, славна научна дела, слике и филмове, који ће увек остати културни канони – ми из ЕУ добијамо само за претње, корумпиране и настране политичаре, уцене, наметнуте законе, експлоататорски капитал и бомбардовање других држава. **То су вредности ЕУ које нам се намећу!** Јер, *Сикстинска капела* јесте симбол италијанске и европске културе у старом значењу речи "Европа", а не симбол *Европске уније*. Пошто ЕУ жели да побрише разлике и законима све учини једнакима према мерилима две-три најјаче нације, онда она мора да изради нове и посебне "европско-унијске" уметнике и филозофе који ће бити основа заједничких вредности "нео-европљанина". И ако идеја "европског уједињења" није нова, она је делимично остваривана само ратовима и тежњама неких народа да доминирају другим народима, по правилу мањим и слабијим нацијама: од Карла Великог, Наполеона, Хитлера, НАТО-Варшавских пактова, до данашњег врховног господара: капитала.

Језик, уметност или религија, не могу звучати као празне речи. Не могу значити: ништа! Бајке, басне, народно предање. Галски петао и бик који умире на кориди, тореадор или гондолијер у Венецији. Симболима се не може мењати власништво и симболика. Круна или република, краљ, председник или премијер – или бирократа у Бриселу? Краљевства су углавном силом уједињавана у царства са ограниченим роком трајања. Републике су се удруживале у федерације или конфедерације – углавном безуспешно. Шта је, забога, ЕУ? Конфедерација република и монархија или ново немачко царство?!

Све што постоји мора да **прође** а не да се **прекине**. Умиру културе и језици, државе и народи – али природним путем. Немци и Енглези ће нестати

за неколико стотина година, природним током настајања и нестајања, али, Немци и Енглези су велике нације којима ће њихов колонизаторски дух сатрти нације јер их полако изједају насељеници, шта тера мале народе да трче пред руду, да се убрзано и преко реда самоуништавају? Треба обратити пажњу на појам "западно-европска култура". Потпуно исправно дефинисано. Шта траже и очекују народи другачије дефинисаних култура, оних којима припадају, у "западно-европској култури" којој не припадају, и која се градила, између осталог, и на ставу да су источно-европски и балкански народи - нације примитивних култура? Дакле, народи који по природи не припадају "западно-европској цивилизацији" тражењем да буду "примљени" у ЕУ заправо бришу постојање својих култура и прихватају наметнути образац који није природно њихов. А какав став ови са запада имају према другима, најбоље се види из арогантног и надменог става који заузимају према њима када шреговарају о "пријему". Они нас неће овакви какви смо, да допунимо културу ЕУ нашим вредностима, већ нас хоће онаквим каквим желе да нас направе.

VI

Душа (дух) једног данашњег савременог (или: не?!) народа уздизао се хиљадама година, и данас црпи снагу из тог истог народа, те отуд потпуно необјашњиво звучи када неко оптреби фразу "дух европске уније". Јер, погрешно је рећи "европске вредности" а мислећи при том на *Европску унију*. Европске вредности су мозаик састављен од вредности свих европских народа, свидело се то некоме или не. Европска вредност је и Аушвиц и Сикстинска капела, и Јасеновац и Законик цара Душана. "Вредност" *Европске уније* јесте само оно што је у актима из Брисела прописима означено.

ЕУ може постојати само као вештачка творевина а Европа разних народа и држава јесте природни след историје, еволуције, религије и науке која је све то вековима пратила. Да би се дошло до научног открића није кључно да неко буде геније – већ је кључно да он у свом открићу користи искуство стицано милионима година: од првог погледа пут звезданог неба до дана данашњег. Исто је тако и са стварањем нација и држава. Подједнако је важно за идентитет Србина оно што се догађало у доба Немањића као и оно што се дешавало 1999-те. И пошто смо различитих духовних фреквенција, а

они се и не труде да нас разумеју, онда они физиком или физички, анти-духовно, хоће да нас промене и прилагоде својим потребама. Ми њима служимо за њихове потребе.

ЕУ није продукт еволуције, револуције, дијалектике или историје. Еволуција, револуција, дијалектика и историја ће пресудити *Европској унији*. Као таква она не може бити историјски и политички живи организам. То је "клинички жива" творевина (или: мртва, како вам драго) коју у животу одржавају административни и бирократски апарати из Брисела. Када су вештачке творевине у питању, онда не постоји принцип наслеђа претходних култура и национално изграђених скупина. По тој логици, да вештачке творевине могу бити легитимни наследници претходних култура и држава, онда је и *Трећи рајх* део културног идентитета западно-европске цивилизације.

Инстиктивни морал је природни морал који постаје проблем када желимо да створимо вештачки морал, или да морал, макар као филозофску и историјску категорију потпуно превазиђемо и укинемо. Међутим, не треба пренебрегавати ни морал као етичку и људску категорију. И ту долазимо до суштине: мора се срушити сваки важећи и доказани морални принцип да би педерастична и изван-полна *Европска унија* била разрешена моралних дилема, то јест, да би то били њени дични нео-европски робови звани грађани, грађанке и грађанчићи ЕУ.

Како постоји инстинкт урођен вековним наслагама, тако постоје и увежбани покрети. Увежбани покрети једне борилачке вештине утврђују како да се бранимо и нападамо. Инстинкт то чини чак и када нисмо увежбани, чак и када смо слабији ми подигнемо руке да се бранимо или задамо ударац. Када горња размишљања пребацимо на ниво друштвене и државне заједнице онда би ствари изгледале овако: увежбани закони и прописи ЕУ су довели до нечега што се зове "*Шенгенски споразум*", природни инстинкт и нагон држава и народа потписница тог споразума јесте да кад избије нека криза они инстиктивно "дигну руке", поставе бодљикаву жицу и затворе границе. Само то, да нема ничег другог, говори о неприродности и неодрживости увежбане творевине зване ЕУ насупрот вековима наслаганог инстинкта појединих народа и њихових држава.

* * *

„ПСЕЋЕ ГОДИНЕ“ – ГИНТЕР ГРАС

Река Висла се излива и чини штету на почетку Грасовог романа. Дакле, проблем са рекама није од јуче и није нов. Тамошњи људи схватају да морају регулисати водоток, да им не би правио штету, и то чине пре равно 120 година. Да ли ми толико година каснимо са својим рекама, које су текле и тада, и сада, или је вода однела људе? Символички, наравно, река се излива, та Висла код тог Граса, јер мишеви разних концесија рију по насипу, праве рупе и ходнике, те на тај начин урушавају насип, који би могао да симболизује државу, јер вода продре у ходнике и руши грађевину. Мишеви могу бити најпре јеврејски, али и католички, те православни. И ако то нема везе са реалношћу, тражи се мачка која ће похватати и убити мишеве. Хоће ли их и појести, то је већ њена ствар. А, кад мачка почне да прави проблеме, онда се тражи и пас. Само то буде, као по обичају, касно.

Колика те река плави, толики си народ. Такав ти је карактер. Не можеш бити ни један други народ осим онај од река које те запљускују. Поток ли си по карактеру, што се избујичи и брзо потроши, или си огромна река која тихо тече и никад не пресушује, која плови кроз државе и стигне до мора. Колико си велику реку зауздао и освојио, толико си уздигао и увећао свој народ. Све док га плаве потоци, тај народ преживљава "псеће године".

Мали народи који желе да постану велики, да контролишу велика пространства и да прелазе непрегледна мора и реке – морају освојити и зауздати у духу, у стваралаштву душе, а не имитирајући (неуспешно) физичко освајање света и технологије освајања и зауздавања.

„Једна ветрењача зна само за дане са и за дане без погодног ветра“.
(Гинтер Грас)

Један човек зна само за дане кад је био човек и дане када је глумио да је човек. Један народ зна само за дане кад је био слободан и када се борио за слободу. Између тога је време када се губи слобода, по некад и неприметно. По некад и несвесно. Кад би народи знали да управо тада/сада губе слободу, онда би они то спречили. Али не знају јер уживају у слободи, па не желе ни другима да је ускраћују.

Јесу ли страшила за птице, онда, оружје за борбу за слободу? Можда је то симболична одбрана од нацистичких челичних птица које ће ускоро срушити светске градове или се један од Грасових јунака случајно зове баш

Амзел, што на немачком значи "кос" (птица: кос), што онда књизи даје и пророчки карактер када су челичне птице у питању и страшила која су правили Срби, не да уплаше те птице, већ да их наведу на лажан траг. Или је случајно, што ће се испоставити, да Срби неће имати довољно страшила за птице, да престраше птице, на КОС(ову), то јест, на земљи косова-птица?! Јесу ли "псеће године", у ствари, "страшила за птице", не за мишеве, мачке и псе – птице треба страшити.

Појава нацизма није озбиљно схваћена. Свака средина се суочавала различито и понашала се другачије у односу на појаву нацизма. У почетку су сви ти залуђеници по пивницама, у смешним униформама са још смешнијим обележјима, изгледали као какви занесењаци који немају другог посла но да марширају и пале бакљаде. А, онда, полако, миц по миц, страх и интереси преузимају главну улогу. Део људи је у нацистичкој странци препознао могућност за остваривање својих циљева и интереса на лак и брзи начин (разлог због чега се и данас људи учлањују у странке); а део људи је почео да се плаши (свако из свог разлога а разлога је било много) када се испоставило да су ти занесењаци у ствари агресивни манијаци којима ништа није свето. Када је лавина кренула, однела је све пред собом. Појединац или група, могли су утицати на догађаје и људе, управо и једино у оном периоду када су смејали и мислили да имају посла са безбедним будалама.

Иза надолазеће несреће, као и увек, стајао је крупни капитал. Знали су да не могу изгубити нити у једној варијанти и ма колико милиона људи изгинуло и ма колико градова буде сравњено са земљом. У почетку ће зарадити на индустрији оружја и оруђа, на опремању војске, припремама за рат и самом вођењу рата а после ће зарађивати на изградњи порушеног, поновног покретања мирнодопске индустрије – то јесте: на миру.

На крају, зликовци преживе, прихвате ново време и опет суде и пресуђују жртвама. Од освете ништа!

* * *

КРАЉ ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ И Ј.Б. ТИТО - ДНЕВНИЦИ

Дневник краља Петра I
(1. јануар 1915 – 31. децембар 1916)

Краљ Петар I Карађорђевић у фебруару месецу 1915. године борави у Врањској бањи и пише дневник. 21. фебруара даје свом ађутанту налог да му промени неки новац. 23. фебруара, дан после тога, бележи у дневник: „*Пачу неће да ми уступи 10.000 златни новчаница за наполеоне*“. За време рата, ето, у тадашњој Србији, министар финансија неће да размени новац краљу Србије налазећи да то није по закону и да штети финансијама Србије. Мада, ни краљ Петар није ништа бољи по том питању. Већ на следећој страни свога дневника он врши инвентар новина и часописа који недостају при његовој канцеларији а плаћени су. Један краљ броји новине које је његова канцеларија платила и налази да нису послате све које су плаћене. Реч је о 1915. години и времену када је Србија у рату!?

Петар I Карађорђевић у свом дневнику (Народна књига, Београд, 1984) говори о трошковима, о људима из окружења, о знаменитим грађанима Србије који су у међувремену преминули, о помоћи коју он пружа породицама преминулих и угрожених. При том, он записује калкулације трошкова градње маузолеја на Опленцу, краљевске кухиње, шишања код локалног берберина. 3. фебруара уписује да су „*обешени Данило Илић, учитељ, Мишко Јовановић, млади трговац и Вељко Чубриловић који су осуђени насмрт због убиства Фрање Фердинанда и његове супруге Софије*“. Мада, веома се ретко у свом писању осврће на историјске и политичке догађаје. Тако месец дана после овога записује да ће се од тога дана „*бањати сваки трећи дан*“, а истог дана додаје „*Живела браћа Руси!*“, после вести о некој победи руске војске.

Он даље описује како "хвата" своје благајнике и набављаче у "рачуну" и како уз пут наређује да се поправе путеви и ћуприје. Петар I Карађорђевић је очигледно био народни краљ. 19. марта пише: „*Здравко купио конопац у Врањи. Ово ће бити 40-ти пут, ако не и више, да сам рекао момку Здравку, да кад хоће да уђе: "Куца пре на врата", али он то чини месец дана, па полако одустаје од тог обичаја, јер се то не чини код њега у Ивањици. Па хоће силом да на томе остане. И да може улазити кад је њему ћеф, као што*

је радио кад је био код оваца! Јако је уображен "да све зна" што уме мало да чита и пише са кравтлама". Дакле, један краљ пише о своме посланом као о човеку, са манама и невоспитаном, али: човеку. У овоме треба тражити узроке победе српске војске и државе. Замислите како би реаговао Фрањо Јосиф или Вилхелм, да им у одаје послани улази без куцања и да се још при томе "прави паметан". Али!!!, за тог истог Здравка бележи после два месеца, у мају, следеће: „Здравко полази пут Ивањице код своје куће да привати жену и дете; остали су сами после смрти очеве и маћије. 10 дана одсуство, до 9. маја нашег“. Најзад, 18-ог јула пише: „Јутрос Здравко безобразно ушао као у кафану у мојој соби где сам consultирао Др. Симоновића без да је претходно куцао на вратима. И знао је да је ту Др. јер сам га при улазу са Др-ом истерао да намешта собу. Обезобразио се што је већ три године у служби; и уобразио да се без њега не може. Рекао сам пуковнику да ми потражи млада човека да се научи, па одмах Здравка одјурити“. Касније ће сличне проблеме имати и са дотичним пуковником, управником двора.

Петар I Карађорђевић је мање писао дневник а више водио рачуноводствену књигу. Он јесте био краљ али је пре свега био домаћин. Али, благи домаћин. Међутим онима који су га опслуживали досадан и цепидлака. Довољно је, ипак, било само да констатује непослушност и крађу, међутим нити једног ретка у његовим списима о казнама. Најдаље докле он оде јесте: смена. Др. Драгољуб Живојиновић је за ову књигу написао предговор од 50 страна. То је заиста непотребно. Да би се схватило какав је владар био Петар I Карађорђевић довољно је навести тек неколико карактеристичних извода из његовог дневника, и све ће бити јасно. Најбоље је прочитати сам дневник, не нужно и предговор.

Петар I Карађорђевић је водио ратни дневник у којем је најмање речи о рату. Он се у свом писању углавном бави, како већ рекосмо, изградњом цркве на Опленцу, проблемима са мајсторима, добављачима и новцем. То је тај "крволочни" краљ који је "крив" за светски рат, како га је оптуживала непријатељска пропаганда. Зар народ који је имао таквог краља, оном који у свом ратном дневнику пише о томе „када су сазреле прве јагоде и лубенице, и када су краве помужене“, може бити народ разбојника и дивљака, каквим га је приказивала германска пропаганда?! Он редовно уноси у дневник колико је новаца дао удовицама, рањеницима, сиротињи, за лечење, за сахране. Али из саме форме и концепције дневника може се закључити да он то не чини да

би се похвалио већ искључиво да би му се касније "рачун сложио", јер желео до у пару да зна где је новац отишао. Ево шта у свој дневник бележи тај "великосрпски империјалиста", исти краљ чију војску данас многи називају освајачком, зликовачком и окупаторском, у Приштини 17. новембра 1915. године: „*Дадо за кујну 200, за разно: гуска 13, бокал вина 18, шећер 10: 41*“. Српски краљ у Приштини, када се читав народ и војска повлаче, када је около хаос и незнање, купује намернице за ручак и плаћа их. А могао је наредити да се отме.

Најзад Петар I Карађорђевић се у дневнику по некад дотиче и историјских догађаја везаних за то време, људи који су били у центру тих догађања, међународне ситуације и голготу, лоших поступака политичара, официра и војника. Да се ништа није променило у Србији, на боље, у последњих сто година када је политика у питању, говоре следеће речи написане у дневник сувереновом руком: „*Садашњи начелник пошта и телеграфа Мијалковић не ваља ништа. Мењао је партије и места кад је која дошла на власт, код њега је свагда неуредност. Али је добар пријатељ Сретена Којића и тиме је све речено*“. (24. јануар 1915)

У записима 13. и 16. фебруара 1915. године, краљ Петар нехотице врло кратко објашњава читав проблем у историјском контексту који Србија и Срби имају са Албанцима кроз векове антагонизма. Увек инспирисани и помагани од стране силе која тренутно бива српски непријатељ они нападају Србе за туђ грош, пљачке ради своје, и својим главама плаћајући. И увек су ту неки странци, плаћеници, који се касније представљају невиним албанским жртвама. „*Арбанаси упадоше поново у Србију. Опет аустро-бугарски марифетлук. Али то не мари кад јим то једино задовољство чини. А платиће скупо*“. (13. фебруар 1915). Међутим, како видимо, краљ Петар, тада већ о годинама, није много бринуо о политичком језику и коректности. Кратко јасно: "платиће скупо!". И док год Албанци знају да ће платити скупо са њима се могло живети, само су тада били мирни. Чим спознају да ће проћи јефтино, ето ножа у леђа кад је најтеже. „*Наша је војска синоћ ушла у Врањиште. Арнаути су ужасно прошли. Скоро јим неће пасти на памет да поново нападну Србију! Њихов вођа Хасан бег који је руководио овим упадом, једва се спасао на коњу преко Дрима. С њима је било много коњаника за које мештани веле да су били странци. Већина их се подавила скачући с коњима у Дрим. Јутрос у зору почела је борба око Ђарисанија*“. (16. фебруар 1915)

20-ог маја 1915. године бележи: „Безобразно писмо Стојана Рајића – неке протекције“. Петар I Карађорђевић је протекцију сматрао безобразлуком. Он описује и прве ваздушне битке у српској историји, па тако 9-ог априла бележи: „Аероплани аугарски летели над Крагујевцем, бацили по три бомбе једна пала у близини стана насљедникова, али никакву штету ни повреду није учинила, али други било је мртвих и рањених, јављено Београдском аероплану један Француз одмах се кренуо у потери, стигао га близу Смедерева, оборио га пао је са висине 3500 метара, на аустро-угарској страни, сав у комаде и дим се видео“.

Заиста, треба рећи, за један ратни дневник једног краља, превише је цепидлачења и детаљисања неважним стварима у време када се стварала историја. Поготово бављење потчињенима, сукоба са њима (посилни, ађутанти, лекари, возачи, генерали) те се на основу тога може закључити да је Петар I Карађорђевић био тежак човек, џангризави старац који је почео да сенили и да закера за сваку ситницу – и можда је то донекле истина. Али истина само у случају народног и народског краља! Лако је диктаторима са особљем и са народом. Јосип Броз Тито, рецимо, никада није има проблема са особљем и народом какве је имао Петар I Карађорђевић и ако је последњу деценију живота проживео као сенилни старац који је „могао само да пљеска жене по дупету“. Ни Фрања Јосиф, који је био још сенилнији у то време када Петар I Карађорђевић пише дневник. У смислу правила и протокола изгледа гротескно да се један краљ жали што посилни неће да куца, или што управник двора не подноси извештаје како он то тражи, или што је неког слугу лично краљ батинама морао да буди и диже из кревета (више симболично, него стварно). Најзад, већ смо казали, и када лоше пише о људима, а има и таквих редова, он то чини како је и написао: "о људима!", а не о некој нижој врсти. Узроке, између осталог, за његово понашање и цепидлачење, треба тражити у томе да је он одрастао и школовао се на западу, прихватајући њихове навике када је у питању рад, ред и дисциплина. Он је на војним школама и потоњем служењу у француској војсци навикао на прецизност, тачност, вредноћу, испуњавање обавеза, поштовање надређених. А пошто је био демократа и народни човек он је покушавао "на лепо" што су наши људи злоупотребљавали, како и данас злоупотребљавају. Како се љутити на краља који 12. децембра 1915. године напише у свој дневник: „Живели наши сељаци!“.

И, више него симболично, последњи упис у дневник је 31.децембра 1916 године: „Синоћ су довели у Солун пуковника Димитријевића (Аписа) кога су ухапсили и који је под оптужбом "велеиздаје". Сутра ћу сазнати целу ту аферу. Веле да имају једну хрпу доказа“. Ако ништа друго, у овом последњем много могу да науче данас они који нас мрцавре својом владавином: стари краљ, у ратно време, када важе ратни закони и када је ласно осудити вели: "ПОД ОПТУЖБОМ", а не: КРИВ ЈЕ!!!

ДНЕВНИК ЈОСИПА БРОЗА ТИТА (новембар 1950 – фебруар 1951)

Ј.Б. Тито је водио дневник од новембра 1950. до фебруара 1951. године (приредио Перо Симић, Новости, 2009). Веома кратко, види се. 1950. година је година суше и глади у Југославији која се нашла у незавидном положају због сукоба са Стаљином и под реалном претњом совјетске интервенције. Прво што ћемо приметити када је Титов дневник у питању, и по чему се разликује од дневника претходника, јесте да се Ј. Б. Тито није много "замарао" трошковима: ни личним, ни државним. Додуше, помиње на једном месту нешто слично али у попутно другом контексту: „6. новембар 1950., Недеља је и пошли смо у лов на фазане и зечеве. Било нас је 12 ловаца а план је био да отстрелимо 300 фазана, а пало је свега 42, од тога сам ја убио 14 фазана и 8 зечева. Ријешили смо да сваки од нас може купити по 2 фазана по 120 динара а остало да иде у државне ресторане“.

И Ј. Б. Тито, попут краља Петра, има "проблема" са српским сељацима. 12. новембра 1950. Године (шест дана после лова) пише: „Пошао сам код Илока у виноград да би се барем мало одморио на свежем ваздуху, али сам дошао кући незадовољан због једног малог инцидента на путу са једним биједним сељаком који је простачки опсовао због тог што сам пуцао на вране“. Можемо само замислити кко је прошао "биједни сељак" када је Тито замакао а ствар у руке преузела УДБА.

Ј. Б. Тито се у дневнику углавном осврће на ситуацију везану око сукоба са СССР-ом, окретању према западу у вези хране и наоружања, и о тзв. "унутрашњим проблемима". И то је све, мање више, познато. О томе какав је био ментални склоп Ј. Б. Тита, треба се читати "између редова". Поводом 41 рођендана друга Марка (Ранковић) Тито бележи у свој дневник:

„Брзо иде вријеме и моји млађи другови све више као да достижу мене“. Тито, дакле, искрено верује да је за њега време стало, да ће вечно живети, да он стоји у месту када је проток времена у питању а "другови" га у том засутаваљеном времену сустижу са годинама.

У дневнику има и "практичних" момената, па тако 4. децембра 1950. он каже: *„Тражио сам да се хитно предузму извјесне мере због опасности да нас неко са Истока не изненади. Рјешили смо да се Дедиње мало расели, тј. да неки руководиоци нађу становања на другим мјестима а чланови Политбироа да спавају негдје на другим мјестима заједно са фамилијама, јер ако дође до бомбардовања ноћу све би пострадао. Оперативни део генераштаба се опет премјестио ван Београда“.* Тито међутим нигде не оставља трага својих размишљања о томе шта ће се догодити са народом ако дође до бомбардовања ноћу. О томе очигледно није размишљао. По томе се разликује од претходника који је делио судбину народа. Оно по чему су слични, Ј. Б. Тито и краљ Петар, јесте чињеница да су обоје слабије баратили српским писаним језиком, први, јер се не зна ко је и шта је, други јер је младост и сазревање провео у иностранству.

И док краљ Петар брине о томе које новине и часописи нису достављени а плаћени су, Тито незадовољан неким рефератом пише 21. децембра 1950-те године: *„Одмах сам наредио на лицу мјеста, иако је већ био у штампи, да се избаце сва она мјеста где се са изазивачком оштрином говори о нападу н нас“.* Под истим датумом, Тито пише о томе како би и он попут краља Петра морао да иде са војском ван земље: *„...У случају напада СССР-а на нас, у случају да ми не издржимо дуги рат на нашој земљи... Ја сам питао другове шта мисле о томе да се ми повучемо и ван наше земље са јаком армијом и да се касније са таквом и вратимо, јер ћемо само на тај начин спасити социјализам у нашој земљи...“.* Он опет не брине шта ће се догодити са народом – важно је да се социјализам спаси. Он додуше брине због суше и промрзавања усева али је то очигледно због одбрамбених капацитета, страха од побуне и рата, а најважније: јер је он тада више воле да му Американци шаљу оружје уместо жита.

Оно, има и Тито проблема са својим ордонансима, али их он решава посве другачије од краља Пере. Тако 9. јануара 1951. године пише: *„Данас су ми саопћили да су коначно ухапшени неки људи око мене који су се испољили*

као инфорбировци и непријатељи главни је мој ордонанс из доба рата и до не давна Бошко Чолић“.

И како је почео да води дневник, тако га нагло и прекида. Вероватно како је опаност од совјетске интервенције сплашњавала, више није имао мотива и времена да се бави писањем, кад су то већ други радили за њега.

Нећемо изводити никакве закључке, осим неколико паралела наведених у тексту, препорука је да се прочитају оба списка. Интересантно је да су оба дневника кратка, по пар година нередовног писања и да су писана под комплакованим историјским околностима, али неупоредивим, и са сасвим различитим мотивима. Краљ Петар је водио књиге трошкова, а Ј. Б. Тито је осећао да се могу догодити крупне промене, да хода по ивици и да треба да остави неки траг. У време писања дневника краљ Петар више нема практичну власт док је Тито на врхунцу власти. Док Тито пише о филмовима које је гледао и "шпици" (билијар) коју игра са друговима, краљ Петар своди трошкове. У ратно време, Петар то исто ради: пребројава се, док се у ратним годинама Титовим говори да су се често чули "звукови љубави" из његовог шатора или собе, док је "диктирао" Даворијанки (а другови га упозоравали да буду мало тиши), док за Перу нема таквих трагова. Додуше, и године су у питању. Краљ Петар је имао 72 године када је писао дневник Ј. Б. Тито 59 (у рату десетак година мање). Али, треба узети у обзир да је у то доба за Тита, ипак, време стало.

Ништа спектакуларно у историјском смислу али веома вредно у психолошким траговима "читања између редова", да се макар мало упознамо са карактерима људи који водили ове дневнике и о којима се скоро све зна.

* * *

МИНХАУЗЕН – ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

"МИНХАУЗЕН - његова путовања у пустиловине", од Е.Д. Мунда

Књига нема 450 страница. Али је писана руком јер тада није било компјутера.

Чини се, никад актуелније време да се у Србији чита и тумачи ова књига. Да се чита и у Скупштини ако треба: на исто му дође. Јер се Србија данас налази у таквој ситуацији, пре свега због некомпетентности, непостојања духовне и моралне елите и погрешне политике – да се из свега тога на кратке стазе можемо извући једино као барон Минхаузен када је са коњем упао у реку (и ми смо са коњима упали у неприлике): он је себе и коња извукао на тај начин што је сам себе вукао за перчин (реп). Српско друштво само себе вуче за косу не би ли се извукло из каљишта.

Када је барон Минахузен своје око употребио уместо кремена, он каже: „Присуство духа, то је душа храбрих дела...“. А када на шипку, једним хицем, наниже седам јаребица, он то објашњава овако: „Видите, човек мора бити довитљив“. Ма, кажем вам, достојно експозеа.

Барону Минхаузену увек нешто фали: барута, олова, оружја – те због тога мора да се довија на разне неконвенционалне начине. Размислите, када данас слушате његове наследнике, и њима увек нешто зафали и засмета да ураде добру ствар: што је до њих све су урадили али поплаве, међународна ситуација, ниска цена челика, Хрвати, поглавља, уцене, патке... Барон Минхаузен макар патке лови на сланину, кад му нестане барута. Где би нама био крај кад би имали сланине, у времену када ништа друго немамо.

Што се тиче "српског привредног чуда", ни ту ми не заостајемо за бароном Минхаузенем. Како наша привреда постиже такав раст најбоље ће се објаснити бароновим речима: „Пођем напред бржим касом, а кад се приближих, видех чудо невиђено. Замислите, зечја рода донела зечици пет младих зечева, а Зефирета је у исто доба добила од псеће роде толико исто младих кучића. Са једним псом и једним зецом почео сам лов, а вратио сма се са шест паса и шест задобијених зечева“.

И како су црви у приповестима Минхаузена нагризали гвожђе (топове), уместо да једу грожђе, тако је и железара која је направљена уместо винарије, поједена од транзиционих црва: тајкуна и политичара. У оба случаја Минхаузени су се трудили да исправе ствар истим методом - лажима: „Одмах

саграде као неку топионицу, и док је она била после три дана готова, црв је ушао у још једанаест топова....Наредим да се пећ ужари.... У то време, већ ме је славио гарнизон као спасиоца.... Сваки дан је доносио параде, свечане ручкове и вечере са болама, здравицама и махањем застава. Међутим је пустошење захватило још педесет и један топ... Али сви смо поуздано рачунали на успех моје топионице...". Топови из пећи код Минхаузена, топови и тенкови у пећи смедеревској. Минхаузену награда, железара за један долар. И стално наново паљење пећи.

Тешко је разликовати следбенике Минхаузена. Он то објашњава речима: „Тако је господо, од почетка нашег живота стално су нас мешали, јер толико личимо да нас чак ни наши родитељи не распознају“. У Србији су све тетке исти, и сви су каучи исти. Само се цифра разликује. И дужина експозеа.

И како су моје пастрмке "зле", тако су Минхаузенове пастрмке вредне и корисне: „Пре двадесет и пет година био сам једном у Базелу где је неки мој пријатељ хтео да држи свадбу – а сопственица хотела тужила ми се да је изостала пошилка пастрмки... Нахватам у Боденском језеру за три дана пуну барку... али је требало хитати... Брзо се одлучивши седнем на барку за чување риба да се тако спустим низ Рајну. Успут упецам још деветнаест повеликих пастрмки, па их упрегнем у барку којом сам се служио као лађом а затим је ишло тако брзо да је спуштање низ Рајну до Базела трајало свега два сата“. Додуше, барон Минхаузен, није нагласио да ли је у овом подухвату убрзаног напретка, међу тих деветнаест повеликих пастрмки било педера и лезбејки.

Приповести барона Минхаузена имају своју симболичну, метафоричну и сатиричну позадину. Поред забавног штива та књига представља и психолошки профил. То је и пародија. Да?!, међутим, ко је могао претпоставити да ће симболика онога што се подразумева под "минхаузенштином" у Србији постати систем вредности и политичка филозофија. Ми свакога дана гледамо, слушамо и читамо речи Минхаузена вредне, то јест гледамо "франкенштајна" сачињеног од Минхаузена, Потемкина и Макијавелија. Пародија и сатира су изгубиле сваки смисао а хумор не може више бити ни "црни". То је наша свакодневница. Лажи иду у етар, и сви знамо да су лажи, али нико не сме да викне: "У цара Тројана козје уши!!!".

Преувеличавам!?! То се у медицини зове "Минхаузенов синдром", само што се код мене огледа у неких седамстотина речи, а код других у 450 страна. Па ви видите ко је већи Минхаузен.

*

*

*

КОНТИНУИТЕТ ИДИОТИЗМА СРПСКЕ ПОЛИТИКЕ И ПОДАНИШТВА СРПСКЕ ЕЛИТЕ!

Драган Крстић, „Психолошке белешке 1968-73“, Балканија, Нови Сад, 2015

Драган Крстић (1929-2006) је психолог по струци, авијатичар, познавалац многих језика и преводилац, затвореник комунистичког режима, аутор *"Психолошког речника"*, Београђанин, који је тридесет година (1960-1988) водио тајни дневник, за који није знала ни његова ужа породица. Колико су српски национални, етички и државни проблеми константни, говори и актуелност редова овога списка који у својој основи изгледају као да су писани последњих тридесетак година, можда баш од оног времена када је Крстић престао да води дневник па све до данашњих дана. Ови редови су политички, психолошки и историјски скенер српских понирања и заблуда, чини се никад актуелнији него данас.

Треба узети у обзир да су диктатура и тоталитаризам променили своје облике и данас су другачије форме испољавања у питању. Оно што се некада постизало репресијом и силом система данас се постиже другачијим методама, свакако ефикаснијим. Сада можете говорити, мање више, шта год вам је воља али не смете дирати прокламоване принципе да су такозвана парламентарна демократија и капитализам једини могући начини постојања државе и друштвеног живота, и да их није дозвољено мењати, а у ствари, тај систем служи да се штити крупни капитал и профит оних који заиста владају светом. И ако се на тим демократским изборима углавном унапред зна ко ће победити ми глумимо да о нечему одлучујемо.

Оно што се некада постизало силом данас се постиже банкарским системом. Бришу се појмови као што је породица, нација или држава, бришу се полови и сексуалност, круни се природна интелигенција човека а његово образовање усмерава се ка функционалном идиотизму. Некада су само неки народи живели у диктатури, данас су тек неки људи свесни да читав свет тоне у једноумље и неслободу. Својевремено је тога био свестан и Драган Крстић који је хирушки прецизно формулисао проблеме српског друштва, али и глобалне проблеме, и једина је разлика начин на који се диктатура спроводила. Данас њему нико не би бранио да води такав дневник јер

механизми са којима се влада нису угрожени деловањем интелектуалаца. Шта може интелектуалац да уради у мору идиота са мобилним телефонима?! Најзад, како су му комунисти некада отели стан, тако би му данас то учиниле банке – дакле крајњи ефекат је исти.

Драган Крстић води дневник о тадашњим табу темама: Титу, комунистима, усташким и шиптарским злочинима, диктатури, интелектуалцима који се продају и ћуте, међунационалним односима у СФРЈ. Да је неким случајем тадашња полиција дошла до тих списка, Крстића би чекала дугогодишња робија. Шта је апсурд? У данашњој Србији, 2016-те године, немогуће је писати и говорити оно што је Крстић писао 1968-не године а да то јавност и медији пренесу. Истрајност и ентузијазам појединица је најдаље докле се може стићи и да није било историчара Ратка Вукелића вероватно никада не бих ни чуо за ову књигу. Писање је некажњиво али је објављивање и презентовање скоро немогуће. Интернет се појављује као једина тековина слободне речи али је тешко разазнати у том непрегледном мору информација шта је добро, а шта не.

Крстићеве анализе (и чињеница да је дневник вођен у релевантно време а не касније кроз сећања и мемоаре када је било лако "мртвоме вуку реп мерити") су веома прецизне, тачне и веродостојне, чак и ако се из ове временске перспективе изгледају као општа места и ништа посебно. Рецимо, описи и анализа студентских демонстрација 1968. године су сама суштина тих догађања, без улепшавања и идеализовања. А прочитао сам много сличних покушаја. Он је одлично разумео шта се догађа и тачно је описао због чега је побуна пропала пре него се и догодила. Он сматра да су професори који су се прикључили побуни "превеслали" студенте из антикомунистичких демонстрација до "црвеног универзитета".

Исто се може рећи и за механизам владавине комунистичке клике и анализе њиховог унутрашњег система организације и идеологије. Он је већ тада тачно увидео на који начин и којим механизмима Тито влада, сматрајући у већини случајева на штету Срба, Србије и Српске православне цркве – и уз помоћ Срба. У свом дневнику Крстић не анализира само идеолошки аспект режима - етички, већ се бави и "естететиком" диктатуре. Он говори о архитектури, пејзажној архитектури, о соц-релистичком нагрђивању града и сивим те ружним грађевинама, и најзад пише о потреби да се Београд и

Београђани спусти на реке, одакле су отерани. Он, дакле, још 1969. године говори о некој варијанти "Београда на води".

Оно што је суштина овога записа јесте заправо да је Крстић кроз анализу међусобних односа народа и народности СФРЈ већ тада предвидео крвави распад и међусобно истребљење тих народа. Поготову је обратио пажњу на муслимане и католике преобраћенике. Крстић за постојање и опстајање Титове диктатуре подједнако окривљује и СССР, и западне демократије предвођене Америком, ове друге чак и више, јер сматра да се Тито не би одржао без њихове помоћи. Што се тиче онога што чини главни стуб комунистичке диктатуре то је по њему "социјалистички малограђанин", носиоц "социјалистичког морала", онај који је позајмио своје лице за концепт "социјализма са људским ликом". Наравно, да би се такав "социјалистички малограђанин" формирао морала се прво уништити "грађанска малограђанштина", тај тихи и ушушкани средњи слој претходне друштвене хијерархије. Овде можемо наћи и неке историјске информације "из прве руке", на пример о пучу 27. марта 1941.

Може се рећи да су дневници Драгана Крстића, то јест оно што у њима пише, у ствари један подужи предговор онога што ће професор Ломпар четири деценије касније писати у књигама *"Дух самопорицања"* и *"Повратак српском становишту"*. И само порицање и непостајње српског становишта јесу предмети Крстићевих размишљања и анализа.

Крстић је школске 1945/46 избачен из свих школа у Југославији без права полагања приватних испита. Описао је хајку на њега у време гимназијских дана у којој је учествовао и Бора Ћосић, потоња перјаница "друго-србијанштине" а тада СКОЈ-евски активиста. Интересантан је и део који говори о последњој жељи вајара Томе Росандића да буде сахрањен у Београду а да његова кућа и његова дела буду музејски простор поклоњен Београду. Власт није испоштовала последњу жељу вајара већ га је мртвог предала Хрватској са свим његовим делима. Има овде, затим, и редова о четничком покрету и конгресу у селу Ба, 1944-те године.

Ако треба тражити ману овога списка, њу нећемо наћи у садржају, већ делимично у форми: аутор се местимично понавља и по негде је непотребно преопширан. Али све то уопште не утиче н квалитет и духовно освежење које књига чак и данас даје. Додатна вредност је, пак, опис духа времена и на примерима "малих" или "мањих" тема: слављење новоконпонованих

празника, мегаломански филмски пројекти, ко се, како и где сахрањује у Београду, мисли о надреализму, књижевности и филму, руској емиграцији у Београду и Србији, феномену телевизије која се тада рађала, потискивању ћирилице из српског језика и употреба страних речи и појмова.

Оно што није ни за похвалу, ни за куђење, већ је чињенично стање јесте то да је Драган Крстић био кетман у дословном значењу тога појма. Он је у јавности живео један живот (универзитет, симпозијуми, конгреси, службена путовања, комисије), а када би у својој соби остајао сам са својим записима постајао би сасвим други човек, онај прави Драган Крстић. Зато Крстић није дисидент већ је кетман. Међутим, то му је омогућило дистанцу која му је створила услов да остави много квалитетнији и природнији траг о времену, него да је био дисидент. Није био оптерећен "ишчекивањем јавности" и "дисидентским ореолом", што је често доводило оне који су то били да дају слабија дела и јаловије мисли, и који су "слављени" априори због дисиденства а не због онога што су оставили иза себе као дело. Ипак, да би оставио храбар и искрен траг у својим мислима, о својим мислима, у свом дневнику, Драган Крстић је морао да се послужи кетманством (ипак лишеног рајинског менталитета, јер је очигледно да Крстић није рајински повлађивао режиму, рецимо да је се само пазио). Јер, било је то време "КАДА СУ СЕ ЉУДИ ПАМТИЛИ ПО ДОБРУ САМО НА ОСНОВУ ЧИЊЕНИЦЕ ДА НИСУ ЧИНИЛИ ЗЛО".

Међутим, чини се да је најбоље и најлакше о овој књизи говорити кроз речи самога аутора и онеме што је он кроз те речи описивао. Тек тако ће се видети колико визионарског је имао у себи тај живописан и интересантан човек. Наравно, најбоље је прочитати књигу, то јест: све, када буду доступне. **Поднаслови испред пасуса дати су мешовито, и за тадашње, и за садашње време, и плод су интерпретације аутора приказа:**

О диктатури:

„Још је Парето (Pareto) дефинисао да ће мањинска група моћи да се одржи на диктаторској власти само ако (1) ликвидира елиту опозиције и ако (2) наметне појединцима оне моделе понашања које та група одабере као за себе корисне“.

О народу и интелектуалцима у тоталитаризму:

„Параноик се у нашим условима често веже за диктатора“;

„Режим се обраћа полуписменом становнику“;

„Бољи део интелектуалаца избегава да се појављује у јавној комуникацији да би избегао идентификацију са режимом“;

„Апатија и опште безнађе је велико“;

„Тотална апстиненција као одговор на тоталитарни режим“;

„У тоталитарном систему интелектуалци могу рачунати на комотнији живот само ако дају посебне "доказе" о својој припадности режиму. Сви остали, а то значи огромна већина, морају се задовољити минимумом егзистенције“.

О транзиционој и партијској Србији:

*„Да би развио хоризонталну динамику и агресију он (режим) мора да отворено и ли прећутно негира све нормативе понашања и у ту игру улеће само онај део популације који је склон преступничком понашању. Стога се у друштву развија **системски криминалитет**, и оно и по том фундаменталном основу престаје да буде друштво и држава“.*

О некомпетенцији и "стручности", лажним дипломама и партијским књижицама:

„Политичар који одлично познаје француску културу, јер је још док је био шегрт ударен француским кључем, па је добро утудио у главу све што је француско“;

„Један од њих је и Ж. који је радио, ако не у целини урадио, барем неколико докторских дисертација за друге, а да сам није докторирао“;

„Увођење "партијности" у науку – што значи и у системски развој сазнања – проширило је зачарани круг и иначе затворене идеолошке свести“.

„Професор Карамата: Господо комунисти, ви све можете и све знате са својом партијском књижицом. Можете постати професори универзитета, директори опере, балета, драме, можете постати чак и примадоне певачке или балетанске, постајете директори или сарадници научних института, генерали, фудбалери, инжињери, спортски руководиоци или Дон Жуани, а можете бити и политичари, или било шта друго што вам падне на памет. Али, господо, ја са таквим људима не желим да имам посла и то је главни разлог што одлазим“;

„Створен је велики круг лажних интелектуалаца са лажним доприносима култури и науци“.

О Хрватима:

„Проглашени су кривим они који су били прогањани, а гонитељи су себи задржали оправдање за терор“.

О "друго-србијанштине":

„У универзитетској јавности, која је заједно са Академијом наука требала да буде репрезент српских интелектуалаца, све што је аутономно, аутохтоно и аутентично почело је да губи своје вредности, а све што је инострано почело да добија на тежини и значају“;

„Тај тип интелектуалца није се бавио стварањем, већ разарањем српских културних вредности и њиховом негацијом“;

„Био сам један од многобројних "задатка" Боре Ћосића када је имао своју "улогу" у револуцији. Књига стварно говори о прогону становништва, у коме је писац учествовао на страни власти... Учествовао је у хајкама на своје другове, такође гимназијалце, који се нису слагали са послератним политичким системом“.

О "младости Србије":

„Сви односи на Универзитету неизоставно су се репродуковали и на студенте, међу којима је такође завладао идол службе страним културама и оданости иностраним политичким центрима, заједно са занемаривањем или одбацавањем сопствене културе, као и развојем изопаченог схватања сопствених историјских циљева“.

Европски пут српске "елите":

„Из тог односа може проizaћи само периферна, провинцијска култура неке матичне културе, као сервилна историја ко зна чијих историсјких циљева, јер су патрони склони да их мењају и размењују са другима, а мали смерни и верни поданици, поносни на своје велике заштитнике, свеједно морају да их служе“;

„Једна култура се може потиснути само ако се понуди друга, по својим вредностима виша култура“;

„Ход уназад је прогресивнији од трачања беспућем“.

Косово:

„Ако се анализирају њихови говори, види се да се они ничег толико не плаше, колико моралне обнове Србије. Ако би Србија била лишена Косова, извора њене моралне снаге, вероватно да би се на тај начин могао спречити процес моралне обнове Србије“;

„Садашњем политичком устројству земље требало је доста времена да схвати да се стварни, дубоки политички ударац Србији може задати уколико се стварно, па чак и формално Косово и Метохија одцепи од Србије...Тиме би били створени повољни услови за разбијање средишта њене културе и историје“;

„Македонија има већи проценат Шиптара од Србије, па ипак, нема аутономну област. Хрватска има два пута већи проценат Срба, па они ипак немају своју аутономију...“;

„Кад Срби прослављају "пораз" на Косову они стварно прослављају трајање своје егзистенције и ненарушивост свог историјског бића“.

Распад СФРЈ:

„Јер ће се криза неминовно отворити са смрћу главног гангстера, једној од најпрљавијих личности скораишње историје – ако је то уопште наша историја“;

„У Југославији су ти процеси убрзани објавом перманентног рата Србији од стране свих у Југославији (уз присуство, разуме се, страних сила)“.

Црна Гора:

„Нема песника у српској култури који се као Његош, без остатка, и пером и мачем и државношћу, посветио српској историји. Стога и није случајно што се режим толико окомио баши на Његоша, јер би одвајање тог горостаса из српске културе и историје много значило у потискивању Срба са историјске позорнице и светске културе, што би олакшало колонизацију Југославије. Има већ неколико година како се све чини да би се Његош приказао несрпским писцем“.

Интелектуалци и уметници:

„Готово ништа од онога што се јавља у друштвеној комуникацији, а нарочито не од онога што се назива интелектуалним производом, није и не може бити сродно са духовношћу... На тај начин садашњи појединац – јер пре свега о њему говорим, будући да садашњи друштвени ангажман у највећој мери није његов – бива постављен, или сам себе поставља у улогу посматрача са галерије неке блесаве и хаотичне позоришне представе. Позориште је можда његово, али представа није. Та представа насилно је постављена као репертоар, прљавија је, ружна и наказно режирана. Неки су пристали да играју улоге у тој представи, а неко је присиљен да учествује

као посматрач. Нико нема шансу да утиче на репертоар и једина алтернатива је промена позоришта, одлазак у емиграцију, која представља само другу врсту понижења, и која са собом носи другу врсту моралних искушења“.

„Било који чин који би могао водити неком стваралаштву бива унапред стерилисан, али институционални систем инсистира на његовом одигравању“.

Општи мук:

„Мислим да можемо пристати само на оно што се може сматрати истином, евентуално можемо правити неке мање компромисе да би уопште доспели у могућност да нешто кажемо. Ако нисмо у стању да кажемо оно што се може сматрати истином, онда морамо заћутати и зарађивати свој хлеб уско професионалним услугама“.

Преобраћеници:

„У терминима аналитичке психологије (психоанализе) некадашњи православци, сада преобраћеник у римокатолицизам или ислам, ратује са својом сенком, против свега онога што је дубоко потиснуто у њему, и против чега се он тако жестоко бори у оквиру "свесног" дела личности – наводно свесног, јер та његова свест све је друго само не рационална“.

О Србима:

„Вулканска природа мржње према нама“;

„Одлуке Техеранске конференције биле су тако апсолутно и неопозиво окренуте против "сељачке" Србије, која је смогла снаге да у Југославији брани ту индивидуалност, и која је тако усамљено деловала на целој европској позорници. Конгрес у селу Ба био је последњи крик у одбрани те индивидуалности и последња достојанствена ћутња пред обречењем историје“.

О данас популарним доктринама:

„Као што су Вебер и остали одавно приметили у основи западне цивилизације лежи протестантизам (нарочито у њеном екстремном, англосаксонском облику), а психоаналитичари су томе додали и "аналну фикцију", или аналну регресију, што је све довело до изразите материјалне производње и преоријентације ка материјалном систему вредности“.

Политичари:

„Мисле да се баве политиком, а стварно су обични чиновници диктатора, добро плаћени и са овлашћењима да могу све што не нарушава интересе главног газде“.

О вођама:

„Увођење инфантилно-паренталних односа је артифицијелно, али је објективне природе и као такво има свој објективни почетак и мора, затим, имати и свој објективни крај. Инфантилност односа, коју "паренталне" диктатуре славе као свој највећи успех, стварно је негативне природе и тај инфантилтет друштва најпре се огледа у негативном односу према реалности, у одсуству стваралаштва...“.

Српске власти у последњој деценији и по:

„Нова јаничарска власт у Србији зиста је лако дошла до великог плена (лако је су јој тај плен доделиле велике силе), али се нашла у апсолутној изолацији, што је могло довести до њене негативне селекције. Никада у историји Србије на власти није била тако бесловесна екипа људи, која разметљиво, али очајнички врти кроз себе неки блесави садржај општења и грчевито "ужива" благодети овоземаљског живота, убеђујући себе да је то његов једини смисао. Попут ондашњих јаничара, и ови садашњи знају да су потпуно одбачени, не само од људи, већ и од историје, и не хају ни за шта. Они се и не труде да о себи створе неку допадљиву слику, не скривају своју наказност и по некад се хвале својим бесмилицама“.

Најзад, из пера Драгана Крстића изводимо закључак због чега је ова књига актуелна после скоро пола века од свога настајања:

„Најслабију тачку Срба у наопаком "новом" времену представљају интелектуалци... Све оно што су урадили или написали не вреди три паре, и једва да уопште постоји, онако како је лажна и сама реалност са којом се баве“.

*

*

*

„СРПСКИ ИДЕНТИТЕТ“ - ЂУРО БОДРОЖИЋ

ЗНАМО ОДАКЛЕ ЈЕ ПОНИКАО, АЛИ НЕ ЗНАМО ГДЕ ЈЕ САДА?!

Аутор књиге, „Српски идентитет“, др. Ђуро Бодрожић, рођен је у Далмацији, што је веома добар предуслов за бављење оваквим темама. Рубни делови српског националног, историјског и духовног простора, то јест људи који су живели тамо, увек су више пажње посвећивали неговању националног идентитета од оних који нису били угрожени, јер је то била ствар опстанка. Доктор је правних наука а тема његове докторске дисертације је у неку руку и тема ове књиге: *"Социолошко-правне основе српског идентитета"*.

У књизи се аутор бави универзалним приступом ка појмовима као што су нација, историја, религија и митологија, позивајући се на светске и наше ауторитете по тим питањима. Колико је тај приступ универзалан, у истој мери је и конкретан када су Срби и њихов идентитет у питању, и ту је аутор успешно правио паралеле. Интересантно је да се аутор у својој намери да покаже и докаже шта су корени српског идентитета позивао на имена оних чија је национална и културна припадност и данас (никад актуелније) тема политичких манипулација везаних за идентитет: Његоша, Селимовића и Андрића. Универзалне одреднице једног националног идентитета, духовно и историјски формираног народа, јесу: припадност нацији, историја, религија, митологија, језик, култура и држава. Код српског идентитета то би значило: православље, Србија Немањића, Светосавље, Косовско предање (завет, мит), Видовданска етика, народно стваралаштво.

Аутор нацију посматра као културну појаву која поред тога *"подразумева територијалност"*. *„Нација је у нераскидивој вези са земљом“*. Земља - на којој се не мора живети да би се осећала својом домовином. (Нисмо нација без Косова, јер је то наша земља, али не морамо тамо живети да би Косово осећали својом домовином). Језик, пак, *"не значи постојање заједнице"*, по Веберу, омиљеном у последње време код неких, али он управо значи то што по њему: не значи. Не заборавите, прво што су кренуле да раде новонастале, вештачким путем, нације, било је преименовање језика којим се служе а најважније жртве тих вештачки ствараних језика јесу управо Меша, Иво и владика Раде.

Нација то су преци, заједнички дух, али поред свега: нација је држава. А задатак државе је да штити нацију која ју је створила. Отуд конгломерати разних држава и нација које би требало да чине једну, по Дучићу, *"нису државе већ предузећа"*. Управо сада српски народ крчми последње мрвице суверенитета и идентитета, да би приступио једном таквом предузећу, не као акционар већ као упосленик.

А историја? Ту, у њој, траже се одговори на велика питања и изазове који се испрече пред народ. Поготову пред мали народ са великом историјом. У историји су разрешења свих наших дилема. Ту се увек може наћи преседан потребан за пресуду дилемама које нас муче. Мит је историја прилагођена за народно памћење. Митологија је историја коју тумачи народна уметност. Историја може бити заједничка, на пример, *Косовска битка* је турска колико је и српска, али мит и легенда су уско везани за оне који су их стварали, којима припадају и зато су важни за идентитет а самим тим и за нацију и државу коју је створио народ тога идентитета. По аутору књиге, *„идентитет је памћење и дијалог са прецима“*, и томе се нема шта приговорити. *„Нови и насилни идентитет“*, рекао је негде господин Бодрожић, је предмет *"инцеста и родоскрнављења"*.

II

Срби су православци. Али је темељ српског идентитета *Светосавље*. Аутор, у наставку књиге, пише о стварању српске државе и цркве, о Немањићима, тим владарима који су рођењем добијали круну, а избором узимали монашку ризу. *„Од Стефана Немање, тачније од дана када је он, у цркви св. Петра и Павла код Новог Пазара, био кристен по православном обреду 1143. године, Срби рачунају своје историјско време“*. (стр. 34/35)

„Дело обједињавања српског народа започео је Стефан Немања. Његовом снагом и вештином уједињен је значајан део народа, али ни у том политички уједињеном народу није било заједничке мисли која би га у целости прожела и била основ унутарњег јединства. Ту мисао отелотворио је баш Свети Сава... Савиним радом Немањина творевина је добила одговарајућу моралну силу и постала органска заједница. Оно што је Немања створио, Сава је удахнуо душу“. (стр.46/47)

Ако је темељ српског идентитета *Светосавље*, онда је носећи и главни стуб тога идентитета *Косовско предање* (завет, мит). *Косовски завет* је у духовном смислу нешто много више него само сећање на једну битку. *Косовски мит* јесте оно на чему се надоградио српски идентитет а та надоградња је историјског, духовног, уметничког, етно-психолошког, митолошког, и многих других облика важних за стварање и одржавање идентитета. Отуд је важна борба за Косово, јер то више (и никад није ни била) није борба за територију, већ је увек била (и сада је) борба за идентитет и постојање.

Наравно, *Косовско предање* је створило, (из њега је очекиваним редоследом произашла), *Видовданску етику*. То је ненаписана збирка етичког и витешког кодекса у Срба. Суштина *Видовданске етике*, поред витештва и жртве, јесте: увек борба – никад предаја. Борећи се, и када губиш – побеђујеш. Жртвујући се, једно царство је осигурано без обзира на исход битке.

Православље, Светосавље, Косовско предање и Видовданска етика, изродили су, поред народне уметности, и црквено-народну традицију коју је одржавала *породична задруга*. Српски народ је опстао уз помоћ цркве а стасао за револуцију уз помоћ *породичне тадруге*. Знају то и данас они који не желе добро Србима: отуд се тако жестоко јуриша на српску породицу којој се намеће протестантска отуђеност. И ако је српски корен у суштини универзалан и у српском духу има места за све, а то је заслуга светосавског елемента у нашем православљу. Светосавског и светогорског. „У свом богословљу *Свети Сава није ни Грк, ни Србин: Свети Сава је Светогорац*“.
(стр.61)

„Али, упркос свему, живот у задрузи створио је узајамност и солидарност које се и данас осећају код српског човека. Нестало је установа као што је: *повојница – помоћ коју родбина, пријатељи, па и комшије, пружају неком кад му се роди дете; уздарје – којим се оном ко је склопио брак обезбеђивало покућство; понуде које се носе оном ко се разболео... И данас ове преживеле установе живе као врлине у српском народу, прискаче се и кад је радост и кад је жалост. Нико то не уме као српски народ, као српски сељак – онај исти што се парнички и прогони око међа, истерује пизму и завист. Оном кога сустигне беда, коме је потребна помоћ, ако га је снашла невоља, најбоље је да га снађе у српском сељачком народу. То су особине због*

којих један народ завређује да га држе племенитим, особине због којих он, ни у данима робовања и сатирања, није престао да пева. И у највећој тузи није умукла његова песма“. (стр. 127/127)

Немоћан народ бранио се песмом. Стварањен народне поезије и прозе чувао је свој дух и бранио свој идентитет, уједно га надограђујући. Гусле су подигле *Српску револуцију* 1804-те године. Оне исте гусле са зида породичне задруге. Фукара (санкилоти) је можда могла да изнесе *Француску револуцију*. *Српску револуцију* су на плећима понели српски домаћини и њихова деца.

Аутор наговештава један од највећих српских проблема: поделу и неслогу, изражену данас поготову, бесмислену али погубну, која је резултат деструктивног деловања пропаганде, политичке и ситне користи. Како је код већине данашњих Срба материјално испред духовног, онда се овде налази погодно тло за сејање раздора: онај који дође са стране угрожава материјалне интересе домицила. Можеш ићи у цркву, писати књиге, радити што ти је воља – само немој отварати бакалницу уколико и ја имам бакалницу, немој запошљавати своју децу док ја не запослим сву моју, па ни после тога! „*И као што у цркви Христовој "нема Грка и Јевреја, већ само један народ божји"; и у њеном органском делку, цркви српској, која се и Савином зове, нема Шумадинаца и Далматинаца, Банаћана лаганих, Славонаца тананих, ни "Босанче стара славо тврдо срце тврда главо"; неће ту бити ни Црногорци и са њима Херцеговци, већ само један народ српски – с'Косова“.* (стр. 172)

Ш

Идентитет, ипак, не гради историја, и ако утиче на његово обликовање, већ народне легенде и народно стваралаштво. На историјске догађаје утичу и други актери, како већ рекосмо. Своја предања народ ствара унутар себе, аутохтоно. „*Идеали српског народа, испрличани су у народним причама, исказани у народним пословицама, а понајвише испевани у народним песмама; из њих ћемо дознати менталитет и карактер српског народа, упознати његове светиње, открити његово веровање“.* (стр. 174)

Народна, светосавска црква, народна књижевност, народни језик, народна митологија, народно предање, народна војска – уз породицу као основ – ту треба тражити корене српског идентитета, као уосталом и сваког другог. Остало, све исто, само без префикса "народно" јесте надоградња.

Како је Вук заслужан за језичку револуцију, која је била саставни део праве револуције у Срба, тако је, вели аутор *„Његошево дело огледало српског идентитета“*. А префикс "народно" нигде боље не пристаје него уз имена Вука и Његоша.

Разматрајући карактеристике српског идентитета никако се не сме занемарити ратнички менталитет. Ту се пре свега мисли на вековну борбу за слободу, на одбрану или ослобођење своје земље од завојевача и нападача, и на спремност српског народа да положи велике жртве у тој борби на олтар слободе, најчашће угрожавајући тако свој физички опстанак. То што су Срби данас у државној и духовној кризи разлог је у великом броју жртава које је српски народ поднео у скорашњој историји. Једноставно, није се могло надокнадити толико пострадање храбрих, здравих, школованих и поштених људи. Остало је одрадила "негативна селекција".

IV

Како је Рим одузео идентитет Хрватима, тако је *Светосавска* и самостална српска црква обликовала српски идентитет. Снага српског идентитета је лежала у спрези цркве и народа, оне цркве које није имала инквизицију и није спаљивала "јеретике", већ је пострадавала од огња и мача заједно са својим народом. Поред тога, познато је да су католички свештеници гушили и забрањивали народно стваралаштво које је код Срба цветало и настајало управо у хладу православних храмова. Најзад, најлепша и најмудрија српска књижевност, која је уједно и најближа идеалу народног стваралаштва настала је из пера једног владике!

„Хрвати нису могли пронаћи у римској цркви оно што су Срби пронашли у својој националној цркви, јер им је остала непозната "она ужасна, страшна, али и мила реч: За крст часни и слободу златну! А може ли се замислити – казаће Јаша Томић – Рим, који проповеда слободу. Он је проповедао само борбу против – некрста. Дакле, у том добу највећег страдања образовала се душа српског народа и душа хрватског народа – веома разнолико“.

Шта је мондијализам (глобализација) данас до отелотворење ватиканског католицизма: њих не интересује нација, раса, географија или језик – све док се светом управља са једног места.

Са друге стране, када су у питању српски мухамеданци аутор каже: *„Положај српских мухамеданаца који су вером били везани за поробљивача а својим пореклом за поробљене, готово је параноичан. Кад је поробљивач протеран у Азију кренула је њихова потера за идентитетом. Отргнути су од једног света којем су раније припадали и неприхваћени од другог, новог, у који су приспели. Настала је историјска и културна празнина, која се не да премостити или затрпати измишљеним догађајима, или тако што би им се дало другачије значење од оног које су стварно имали, како би "судбина добила континуитет", постојање смисао“.* (стр. 268)

Бошњаци су "Турци" који говоре српским језиком. Црногорци нису чак ни такви "Турци" а и они говоре српским језиком. Може се рећи да је највећи доказ кризе српског идентитета појава екстремног црногорства. *„Теза која Црногорце као нацију везује за декрет комунистичких власти након Другог светског рата од мале је аналитичке вредности, а доказивати некадашње црногорско Српство – то је, тек бесмилица. Треба ли доказивати да је Његош био Србин кад њиме србујемо, кад без њега не би знали да смо Срби“.* (стр. 294)

V

Аутор именује неке од криваца за кризу српског идентитета (кад ово кажемо мислимо на свеукупну кризу државе, народа, елите, итд), међу првима - српске интелектуалце: *„Интелигенција је забацила народну традицију која је обитавала у српском сељаку, у којој се формирао и одржао. Она се није издигла до виших и нових начела освештаних старим традицијама. Показало се, на жалост, да је у овим питањима српски сељак стојао изнад своје "космополитски" оријентисане интелигенције... Са знањем усвојеним на страни преузете су и предрасуде тог старог света о сопственом народу. Кад један народ прихвати туђе предрасуде о себи, показатељ је кризе националног идентитета. А то се Србима догодило и догађа... Наш национални живот остао је у провалији између сељачког локалпатриотизма и космополитизма интелигенције. А лако је приметити да та и таква интелигенција, суочена с аргументима изреченим с националне тачке, врло брзо обрне на локлапатриотизам каквог нема ни у простом народу“.* (стр. 281/282)

Уништењем независног српског сељака почело је поробљавање Србије. Српски сељак који није фармер и произвођач, већ је земљоделац и земљољубац – глава породице, јесте последња одбрана српског идентитета и српске слободе. И економске независности. У време ратова и санкција нисмо имали довољно финалних производа и нафте, али смо имали хране да преживимо. Наши родитељи, дедови, стричеви, рођаци, комшије, су нас помагали са храном, парчетом сланине, џаком кромпира, теглом џема... Боље је незадужени екстензивни српски пољопривредник, него презадужени српски фармер. Оног тренутка када је српски сељак погледао пут банке и великог трговинског ланца, када је пожелео да буде велики произвођач – Срби су дефинитивно остали без ослоњаца свога националног опстанка.

Садашњег главног кривца и непријатеља српског идентитета, *"друго-србијанце"*, аутор први пут помиње тек на 290. страни књиге. Треба рећи да је *"друго-србијанство"* директна последица *"србијанинштине"*. Гледајући, на пример, програме хрватских телевизија увек ће се чути: србијанска влада, србијанска репрезентација, србијанска телевизија. Код нас, све је Србија а ништа није српско: Војска Србије, Пошта Србије, Железнице Србије, итд. *„А управо то хоће српски непријатељи, као што би данас све српско свели на србијанско“*. (стр. 34). Што то не чине Хрвати када су они у питању? Код њих је све "хрватско". Нема ништа што би личило да раздвајање "хрватског" од Хрватске и Хрвата, на раздвајање Хрвата који не живе у Хрватској од оних других. Код њих нема ничег "далматинског", "херцеговачког" или "загорског" – све је "хрватско": Хрватска војска, Хрватске железнице, Хрватска пошта, итд. Код *"друго-србијанаца"* постоји "србијанско" које је мондијалистичко, али и то само ограничено на урбани део популације. Они желе да одвоје српско од србијанског. *„Ма колико ми у Србији водимо засебан живот и имамо извесно нарочито обележје, ми ипак остајемо досељени Сјеничани и Херцеговци који су населили опустелу Шумадију“*. Јован Цвијић, *"Одабрани критички списи"*

Највећа опасност и најљући непријатељ суверенитета, па самим тим и идентитета малих народа, па и Срба, јесте оно што се подразумева под "процесом глобализације". Аутор цитира Александра Зиновјева: *„Дескредитовати све основне атрибуте друштвеног уређења земље коју треба позападњачити. Дестабилизovati је. Допринети кризи економије, државног апарата и идеологије. Поцепати становништво земље на*

непријатељске групе, атомизовати га, подржавати било какве опозиционе покрете, поткупити интелектуалну елиту и привилеговане слојеве. Истовремено водити пропаганду о предностима западног начина живота. Изазвати код становништва позападњачење земље завист према западном изобиљу. Створити илузију да је ово изобиље и за њих тобож достигну у најкраћем времену, само ако њихова земља ступа на пут преображаја по западним обрасцима. Заразити их пороцима западног друштва, представити пороке као врлине, као истинско испољавање слободе личности. Пружити економску помоћ позападњаченој земљи у оној мери, у којој то доприноси рушењу те економије, производи паразитизам у земљи и ствара Западну репутацију некористољубивог спасиоца позападњачене земље од слабости њеног начина живота“.

И, заиста, то је истина. Под плаштом реформи и борби против "нерада и паразитизма", јавља се нови слој партијских нерадника и паразита који живе од страних донација или од буџета осиромашене земље.

Затим, аутор, по истом питању, цитира и Наталију Нарочницку: „Основни покретачки мотиви историје и политике налазе се у областима духа, а не економије. Политика је неодвојиви део људске културе, култура је, пак, оваплоћење духа којим се бави филозофија“.

VI

Шта је проблем?

Аутор каже:

„Неолиберална инвазија је представљена као нешто чему се немогуће супроставити, нечему што је неизбежно и очигледно, нешто што нема алтернативу... Наметнуто је уверење како је наша судбина стављена у руке трансцедентних, независних и незаинтересованих сила које се називају тржиште и глобализација, а сваки отпор је безнадежан... Људи су више резигнирани него што су огорчени, далеко од помисли на мобилизацију и побуну... Данас влада страх! Наступило је, преко сваке мере, противно разуму и добром укусу, слављење капитализма и приватног власништва... Предметом хвале постали су егоизам, користољубље, бездушност, јер све то, у коначном, излази на добро и омогућује прогрес људског друштва. Сваки помен солидарности, самилости, људскости и осећајности за ближњег...

наилази на презрење... Понашање интелигенције одређује њен друштвени положај, њена уздржаност од радикалне критике... Интелектуалци, који су и до сада били пропагандисти идеолошких истина, јесу света конгрегација за пропаганду глобалистичке вере... Друштвена елита постала је носилац денационализације. А да би то била, и сама је морала бити денационализована. Ради се о мањини, али мањини која држи утицајне положаје, моћ и богатство... Они узносе апотеозу глобалном тржишту, никако националној заједници... Они говоре како су грађани света који случајно имају пасош ове земље... Они заступају став да је космополитизам морално супериоран над патриотизмом и да људи треба да преусмере своју лојалност према људској заједници у целини, људским правима и демократском хуманизму. За њих је национализам зло, национални идентитет химера, а патриотизам ствар прошлости... Појам националног суверенитета се одбацује у име "индивидуалног суверенитета" чиме би се отворио простор да "међународна заједница" интервенише и заустви насиље које националне владе врше над својим грађанима... Партије су постале сврха за себе... Избори су бирање између кандидата које је изабрао неко други... Светска култура у ствари је "вестернизација" културе осталих народа и потчињавање њихове културе западној, боље рећи њена американизација... Западно друштво је постало друштво хиперпродукције. Хиперпродукција је најпоузданије средство умањења вредности... Књиге се не вреднују по специјалним критеријумима књижевног стваралаштва, већ према финансијском успеху и проћи на тржишту; потцењују се истраживања која се не могу продати, а омаловажавају људи који своја знања не могу уновчити... Нови поредак не потребује целовиту личност која уме да мисли, већ човека масе напуњеног конкретним подацима неопходним за извршавање конкретних операција... Култура је постала једна од сфера бизниса... Медији нису само средство за прикупљање и преношење информација, већ њихови произвођачи и контролори“.

Даље, аутор, вели:

„Кад је једна шарена лажа потрошена, о демократији и приватизацији, чаробној формули коај све решава и за све има лек, нуди се друга о Европској Унији, обећаној земљи која нема алтернативу. А једино је извесно да учлањење у Европску Унију подразумева одрицање од националног суверенитета... Ниједна развијена нација се не жели одрећи своје

државности... Народ није поставио власт над собом да би га ова потчинио странцима“.

Шта чинити???

Аутор каже:

„Пресудно питање, везано за опстанак националне културе, односи се на то како очувати аутономију културних сфера и онемогућити продор спољашњих поља утицаја... Ако не можемо да се супроставимо снагама које поткопавају основе наше колективне егзистенције, могли бисмо се, барем, суздржати да им не будемо саучесници и колаборанти... Упоредо са борбом за очување националног суверенитета води се и борба за одбрану националног идентитета... Изнова треба поменути и нагласити значај језика и писма у очувању националног бића... Борба за идентитет је борба за историју... Без историјске свести нема народа... Нама не требају национални програми, најмање они који да су их, због своје памети, позвани и да напишу. Нама требају људи, несаломиве воље, који верују у праведност наше ствари и не сумњају у њен коначан успех... И ово ће проћи. Ми смо Срби!“.

VII

Бодрожичева књига више описује него што одговара, више доказује него што жигосе. Он квалитетно износи чињенице о томе шта би требало да буде и шта јесте српски идентитет, али, чини ми се, недовољно потенцира узроке данашње кризе идентитета и одговоре на питање "како да Срби ту кризу преброде?". Он је више универзалан а нешто мање конкретан. Можда то и није била тема књиге. На жалост, та криза је код Срба попримила размере епидемије тако да су за излечење потребне "љуће траве на већ љуту рану". Све ово су само критичке нијансе. Овакве књиге не би требало бити само намењене онима који распознају финесе, већ супротно: онима којима ништа није јасно, којима "треба да се црта", и којима је суптилност препознавања финеса – страна. Хоћу да кажем да овакве књиге морају бити оштрије и конкретније. Оне морају више да гађају у мету "узрока кризе идентитета", а мање и "дефинисању истога". Мада је то недељиво, говорим о приоритетима. Српски народ није у кризи зато што не осећа корене свога идентитета, већ зато што му се намећу "нове вредности". Те "нове вредности"

треба гађати и препознавати, јасно и гласно, читко и питко, рачунајући на то да треба помоћи, и да је књига намењена, онима који не читају ни Његоша, ни Андрића. Ко их чита и разуме, тај зна.

*

*

*

ЗЛЕ ПАСТРМКЕ против НИН-ове награде!

Говорио ми једном један човек, давно: „*То што су ми 1947. године комунисти одузели бика, да би нахранили "гладни и братски албански народ", није ми толико тешко пало колико чињеница да сам лично морао да терам бика седам километара до места где ће ми га одузети*“.

Тако и ја велим: то што је жири одлучио, како је одлучио, право је и мишљење оних који су у његовом саставу. Али то што смо морали да слушамо и читамо жалопојке, тираде и хвалоспеве од њих, да силом учествујемо у том "терању бика" (терање овде има конотацију "вођења", мада нисмо далеко ни од правог "терања"), то им већ не могу опростити: хиперпродукција, неписменост, бедници који су их малтретирали са толико наслова (а они су већ знали ко ће у избор и пре него су књиге написане) па су они морали да се претварају да су све прочитали (обзиром на интензитет слања, и динамику, требали су читати 2-3 књиге дневно од октобра до краја године), са једне стране, и: „*Приповедање у „Арзамасу” тече сменом драмских, дијалогских и прозно-есејистичких пасажса... Тако се из једне сасвим интимне, готово камерне перспективе отвара универзални приповедни план без којег нема доброг романа, ни вредне уметности. Исприповедан сведеним, драмски економичним начином, у сталној смени комично-апсурдног и сетног тона, те стога жанровски неухватљив...*“. Истина је једино да је роман заиста "економичан" у сваком погледу, али је естетски, жанровски, уметнички у духовно – веома "ухватљив", јер што би рекао Михиз: „*Свака добра представа има хиљаду мана. Слаба представа, само једну – да је слаба*“. Дакле, у једној овако духовно и уметнички скученој "економији" није се имало шта "ухватити". Ко је књигу купио највећа корист до тога је што са фискалним рачуном може играти награду игру.

Ауторка, пак, вели: „*Тема мог романа врло је једноставна. Реч је о односу мајке, која умире, и кћерке која се о њој брине. Мислим да је форма мог романа несвакидашња, због тога што наликује на мозаик сачињен од дијалогске форме која се смењује са прозном формом*“. Не верујем да би се Борислав Пекић сложио око тога да је форма "несвакидашња" јер се маестрално служио истим поступком када је писао једну од најбољих и највећих књига у Србаља и шире, мада "Златно руно" није добило НИН-ову награду. Не бих се сложио ни ја. Мој роман "Клинички живот" (био у конкуренцији пре неколико година) је рађен у истој форми, само што је интелектуално супериорнији од овогодишњег "НИН-а" - немерљиво.

Дакле, сада се већ "да приметити" да сам "лично" заинтересован за брљотине жирија (увређен ко сеоска снаша, али повређен повредом која није физичке природе већ вређа интелигенцију и меру укуса), јер сам и сам имао књигу у "конкуренцији" (ни једног тренутка нисам имао илузију да ће неко то прочитати, поготову кад види име малог издавача са Косова чији је лобистички потенцијал раван нули). Међутим, ово није проблем жирија и писаца, ово је цивилизацијски проблем, проблем срушеног система вредности, целокупна слика друштва у којем живимо. Тако да није ни било за очекивати да у земљи где преко ноћи постанете "доктор наука" или "академик", тамо неки жири (који је део тог истог система и фактор његовог урушавања) – буде добар. То: не!

Тако, да би избегао анализе којима нисам вичан и које су овом случају немогуће (јер не можете анализирати уметничку и књижевну вредност, на пример, оног горе "фискалног рачуна" који добијете у бакалници), ја сам се послужио другим "несвакидашњим поступком" анализе књиге коју је потписала особа која је „*обављала функцију помоћника министра за културу, директора драме Народног позоришта и директора Атељеа 212, и која има статус истакнутог уметника од 2005*“ ... примећујете, у време кад нам већ увелико иде по злу и у култури, и у уметности, и у животу, и када нам је живот бојен жутом бојом а медиокритети укусно одевени кренули да нам "продају" као културу и уметност оно што нису бубрези, те смо данас као реакцију на све то добили нове помоћнике и директоре који су жуту боју заменили: црном... Једино награђени и жиранти (јер више приличи тај назив од "чланови жирија", у свакој боји остају исти). Наиме, решио сам да презентујем неколико страна, упоредо, моје и награђене књиге. Можда моја и није боља али је свакако мање лоша од награђене. Странице које ће бити цитиране су изабрале неутралне особе, не знајући због чега од њих тражим да ми кажу два броја од 1 до 150 (уз сведоке В.Р и Г.П.): библиотекарка која ми је издала књигу и конобарица у кафани преко пута библиотеке (јер је аутор овог текста био толико "узбуђен" што је успео да се докопа овог ремек-дела да је морао да се смири са неколико виљамовки). Садржај са изабраних страница је презентован у обиму који је реалан, тако да уатор овог текста није намерно себи "додавао" дуже цитате - једноставно презентовано је то "чега је било" на страници. Поред тога, аутор се унапред ограђује од техничких и словних грешака (за то се прво "ухвате" кад хоће да одговоре а немају других аргумената) јер сам прекуцава текст, и нема лектора и коректора, није на буџету последњих двадесет година, није ни жут, ни црн (мало румен од поменуте виљамовке, можда).

Ево:

НИН-ова, 25 страна:

МАМА

Какву ти то везу имаш кад оволико морамо да чекамо?

ЋЕРКА

Довела сам те код најбољег доктора, он је директор целе болнице.

МАМА

Можда је директор по политичкој линији.

ЋЕРКА

Мама, немој да си безобразна. Стрпи се још мало (*Прозову их.*) Хајде, ово смо ми.

ДОКТОР

Добар дан, шта је са вама госпођо?

ЗЛЕ ПАСТРМКЕ, 25 страна:

Обезвољила прича слушаоца, другог деду. Далеко, брате, све то оде. Какве сабље и бакрачи?! Све то он зна, само није имао услова да гради. Чекао је ту проклету борачку пензију која никада није стигла. Мало он има муке са својима, него сад мора да слуша предавања човека који за живота није изговорио све укупно речи колико сада каже за једну ноћ. Али, разуме човека, деду градитеља, као што разуме и себе. Потомци им се размилели по околним брдима, умиљавају се другим племенима, већ су почели да се сахрањују на различитим местима, што није добро, знали су то обојица, тако да га нису интересовале приче о градњи кућа и продаји истих, о подвраку и тавану, како овога другог нису интересовала његова запажања о змијским језицима и дијалектима, о чему је он увелико спремао исцрпну студију за академију наука, чији дописни члан није био јер је слабо стајао са дописивањем.

Деда градитељ зна да су његови потомци за овога кратка вакта гледали триста чуда: безводна подручја, јалове жене, овце са две главе, мушкаће без иједне, коње од којих се више није правио лепак и ако су масовно липсавали од глади и исцрпљености, прашину која се слагала на скоруп док се млеко хладило на прозору, славе без гостију и свеће, трпезе без хране за путнике намернике. Видели су шуме које нема ко да сечом краде и људе са којима нико није хтео да разговара ма колико се они трудили да мучки ћуте. Видели су равницу којој није било краја а нигде брда да ти сачува леђа и образ. Деца су се рађала а нигде није било турског аскера да дете дарује и врати се четири-пет година касније да дете узме водећи га у нови живот и нову веру, или га остави да потомцима гради камене куће.

НИН-ова, 57 страна:

Ируканци је мала медуза, стала би комотно у људску шаку и потпуно је провидна. Могла би да прође неприметно, не само у океанским дубинама, у којима иначе обитава, него би је било тешко уочити и у овећем лавабоу, толико је незнатна. Али од ње зазире цео живи свет. Не што би хтела неке да нанесе зло, ируканци није створена ни са каквим намерама, а понајмање са разорним. Али њено постојање је једноставно смртоносно. Све што дотакне, она усмрти. Зато се ова медуза размножава партеногенезом и живи цео свој морски век потпуно сама. Оног кобног тренутка када се судари са другим живим бићем, она га убија и истовремено сама гине. Само је смрт у сваком тренутку спремна да, великодушно и без зазора, узме у загрљај малу ируканци и избави је из усамљености.

Зато легенда вели да е ова медуза рађа заљубљена у смрт.

ЗЛЕ ПАСТРМКЕ, 57 страна:

Тај ветар, који се зове мећава или северац (мада је дувао са свих страна али се чинило да је север некако најсуровији), што га је градитељ случајно поменуо није случајно поменут. Љути камен је управо био потребан због тог поганог ветра, да га, уколико је могуће, својом љутицом пресече кад овај хоће да зајебе радњу и почне да дува уназад. Урадити то је знао, чак и смео, кад би хтео, да збуни грађевину која му се инати и противи или кад би решио да заврши започето, то јест, да докусири оно што је већ урнисао – да прође неколико пута напред назад преко несретне рушевине. Оно што му се највише замерало јесте што тај ветар за људе и марву ич није марио, кад је већ некако природно било да се кида са грађевинама и дрвећем, и што је стално мењао правац одакле дува, то јест, да се народски изразимо: што је курвински завијао.

Како је већ речено, никад није долазио изненада и то центлменство му се мора признати. Имао је неколико најављивача али је црни плес вранећи био најпоузданији. Црвено небо на западу био је поприлично поуздан предзнак, као и његова посестрима бура која би га најавила на мору. Црни плес је био стопосто знак да ће за двадесетичетирисата, у минут, он кренути и то одмах свом силином, наиме, није се залетао мало по мало, већ одмах бацио све карте на сто. Већ је описано како је тај црни плес изгледао, међутим није речено да је тај плес изазивао већи шок код људи и инсеката од самога ветра. Вране би наизглед незаинтересовано заузимале гране на околном дрвећу, бивало би их све више и више, разговарале би о обичним стварима, времену или ценама, док у једном тренутку ни једне не би било више у ваздуху и лету. Црнеле су се гране дрвећа као да је пао снег. Црни снег. А онда, као на нечији знак, све би се винуле у ваздух и кренуле у лук извођења црног плеса. Наравно, кад би завршиле са ритуалним плесом

дозивања, то јест најављивања ветра, биле су свесне да и оне треба да потраже уточиште пред надлазећим злом, па су се спустиле на тло и док би трајао ветар ходале су међу људе и понашале се као људи. Од тога колико би трајао црни плес, зависило је колико ће дувати ветар. Увек непарни број дана, највише: седам.

НИН-ова награда, страна 98:

МАМА

Теби никад ништа није добро. Уместо хвала да ми кажеш што сам те спасла од гњаватора, ти се још љутиш. А ја ти једина желим добро. Како си тако испала, као да су те украли Цигани, а не да си васпитавана у финој кући. Била си, међутим, тако добро дете. Никад се ниси бунила кад си била мала. А сад само урлаш. То је зато што се ниси удала. Да си се удала, не би сад била тако бесна.

ЋЕРКА

Доста!!!

МАМА

Шта ти је? Шта урлаш?

ЋЕРКА

Престани да ме малтретираш.

МАМА

Хоћеш да ти скувам чај од камилице? То смирује.

ЗЛЕ ПАСТРМКЕ, страна 98:

Шта су још волели?

Пуне тањире, госте, да иду у госте, провинцијско позориште и успалене средовечне љубитељице лаке литературе. Волели су траву, зелене пузавице и лепо оивичене леје лука. Затим, волели су суботња ведре јутра, жамор добродушних људи који су кренули на пијацу, путнике намернике које ће ујутро поливати водом под степеницама држећи у једној руци бокал а у другој чист и уштиркани везени пешкир.

Волели су, на пример, да их нико не дира, али су волели да их неко задиркује, да причају вицеве једни другима, да се шале, али да се не вређају, осим међусобно, што су сматрали да је породична, ако не и лична ствар. Волели су да буду строги али правични, да криво стоје али да право зборе. Волели су још од детињства лунов магнус стрип* и алан ффорд, неилустровану дневну политику и нин, руске писце и време смрти, отац је волео и деобе а унук од градитеља - корене.

Шта су још волели унук градитеља и његова породица?

Рецимо, да се претварају како знају да спремају талијанску пасту, или, да се разумеју у озбиљну музику, поготову аустроугарске валцере који су били најмање озбиљни од све озбиљне музике али су лепо легали зими кад пада снег, или да држе како је црни талас у филму до дана данашњег непревазиђени уметнички и бунтовнички вид изражавања кроз кинематографију, после рокенрола који су волели, исто. Волели су да имитирају поп-арт у начину облачења и понашања а да крече зидове у стилу ворхола. Мушки део породице је изигравао мачо алфа мужјаке пијући виски без леда, док је женски део преферирао на скупим парфемима који су се трошили немилице и делили по целом комшилуку.

*(да би одао почаст лику из свог првог романа, вампиру Методију аутор је лична имена и презимена, имена градова, континената, држава и имена истих, називе књига и установа, итд, - писао малим почетним словом).

НИН-ова награда, 116 страна:

ПОШТАР

Да сам ја председник ове земље, показао бих свима њима. Ја бих знао како бих са тим хашким и белосветским бабускерама. Треснуо бих руком о сто и рекао: Знаш ли ти, бре, ко сам ја? Ако заусти нешто да каже, ја бих скресао: Ко ти јебе матер.

ЂЕРКА

Па што се не кандидујете, сад ће избори.

ПОШТАР

Ма, не да ми ташта да се брукам, а хтео сам.

ЂЕРКА

Штета.

ПОШТАР

'Ајд, уздравље, поздравите госпођа маму. А ваш тата био много фини човек, баш сам га волео. Штета што је умро.

ЂЕРКА

Јесте, довиђења. (*Затвори врата.*)

МАМА

Шта је донео? И шта ти им толико да причаш с њим? Што он уме да буде досадан.

ЂЕРКА

Неки пакет за тебе. Шта ти је то, 'леба ти?

МАМА

Не псуј. (*Узима пакет*)

ЗЛЕ ПАСТРМКЕ, 116 страна:

Јер, тај човек, мисли се на градитеља, није запевао ни кад су му се рађала деца, ето, ни кад се родио унук који ће га опевати и описати и који ће имати сина који лепо пева. Било је то једнога дана. Унук градитеља камене куће се готово у најситнијим детаљима сећа свога доласка на свет. Чим се родио, пошто је по обичају заплакао и узео погачу и со које су послужиле медицинске сестре у народним ношњама, спознао је да неће умрети ту где се родио али да ће сигурно умрети једнога дана. Тад је већ знао да ће морати да оде из завичаја и ако је деда већ изабрао лепо место на гробљу где му је канио ударити темеље за споменик.

Било је мрачно тога дана, као да је јесен када су облаци знали да се спусте до кровова кућа, оних на спрат, а киша не би стигла да падне одозго на доле, већ је летела с' лева на десно, ређе супротно. Била је зима, био је снег, прљав снег, и прљаве мисли у ваздуху, прљаве у људском смислу, намерне да учине зло. Била је нека столица у ћошку ходника и канта пуна воде на њој и лед који се већ хватао на врховима канте са водом у ходнику у ћошку на столици у кући где је доведено новорођенче. Била је галама у соби у коју се долазило из ходника у чијем ћошку је била столица на којој је била канта у којој је била залеђена вода и кутлача уз чију помоћ се разбијао лед и захватала вода. Галамило се у соби било је пуно пића и киселог купуса прженог меса неизмерног страха од будућности нечега што је личило на песму и једна канта пуна воде у ходнику на столици испред собе где се галамило пило и певало.

Дете нису даривали новцем већ аутобуским и возним картама, лажним сведочењима и упозорењима да чува леђа. Добио је неколико безвредних обећања да ће све бити у реду и да кућа неће изгорети а смук угинути насилно када он сада тек рођена беба буде имао равно тридесетиједнугодину. Неко је у колевку тутнуо и неколико чаура кратка деветка јер се пуцало у част његовог рођења на шта су суседи одговорили ватром па је пушкарање уз песму настављено до зоре. Пред зору су слављеници осокољени дедином ракијом и освежени бабиним вином начинили јуриш и потиснули злочиначке суседе на почетне положаје. Кад су поделили ордење и медаље за храброст наздрављајући у то име установили су да се дете усрало.

Преузети делови из књиге АРЗАМАС, Ивана Димић, Лагуна, II издање, 2017, (коришћени у сврху критичког осврта а не у комерцијалне сврхе, или у циљу и намери угрожавања ауторских и издавачких права), и ВРЕМЕ ЗЛИХ ПАСТРМКИ, Лестве, 2016.

*

ТЕОДОРА ПЕТРОВИЋ: ПРИВАТНА ИСТОРИЈА СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА

Теодора Петровић, СЕЋАЊА, Матица српска, Нови Сад, 1981

„Стерија је своју драму "Родољупци" назвао "приватном историјом" српског покрета 1848. године. И ово треба да буде нешто слично томе: приватна историја усташке окупације Карловаца“.

Теодора Петровић

I

За Теодору Петровић (рођену Симеоновић Чокић) сам први пут "чуо" читајући Михизову *"Аутобиографију о другима"*. Он у тој књизи помиње своју професорицу Српског језика и књижевности, коју су из милоште звали Мајица. Михиз је представља као врсног познаваоца *"заверенички оданог"* „*двема карловачким сасвим супротним традицијама – Бранку Радичевићу и митрополиту Стевану Стратимировићу*“. Она је, по речима Михиза, „*била и остала наш најбољи познавалац живота младог песника и маторог митрополита*“. Њему, Михизу, професорка Петровић усађује љубав према књижевности, а много касније и сумњу да Бранко није волео Вукову ћерку Мину, већ Вукову жену Ану. Касније је Теодору Петровић поменула и Вида Огњеновић у једном фељтону.

Теодора Петровић је рођена у Сремским Карловцима 1898. године. Основну школу и гимназију завршила је у Карловцима, факултет у Београду. Написала је, поред књиге о којој говоримо, и много чланака по разним часописима (нпр. *Зборник Матице српске, Прилози за књижевност, Дневник*), као и књиге *"Из историје српске књижевности"* у којој обрађује српску књижевност XIX века, митрополита Стратимировића, Доситеја, Вука, Вишњића, Сарајлију, Бранка, Еустахију Арсић..., и књигу *"Белешке и белешчице о Бранку Радичевићу"*. У мени приступачној литератури и на интернету скоро да нема трагова о постојању овог уваженог педагога, научне раднице и књижевнице. Нисам успео да пронађем ни њену слику. Радила је и као управник архива *Српске академије наука и уметности* у Карловцима. Била је вегетаријанка и бавила се "женским правом".

Сећања Теодоре Петровић су успомене на Сремске Карловце, где је рођена и где је провела цео свој животни и радни век, осим студија у

Београду, и сећања на тамошњу гимназију где је такође провела век: као ученица и професорка. Кроз призму њене породице и ње саме – наравно. Како то обично бива када се бележе овакве књиге. Ова књига није само књига успомена и сећања, ово је историја Сремских Карловаца и тамошње гимназије, као и људи који су прошли кроз њих, и на старе карловачке породице. Поред тога, овде можете прочитати о старим карловачким гробљима, о Дунаву и аласима, Дворској башти и Стражилову, о митрополитима и патријарсима, о карловачким књижарима и књижарама, понешто и о "прљавом вешу гимназијском", о берби грожђа, врстама вина, обичајима.

„Покушаћу овде да отргнем од заборава бар нешто од оног што још увек памтим из свог детињства и младости, а, и оно што сам јуче и данас доживела и видела. Усудићу се да кажем коју реч о приликама и догађајима пре мог рођења, оно што сам запамтила из причања свога оца, јер ако овде не буде забележено, биће заувек изгубљено“. (стр. 5)

II

На самом почетку својих сећања Теодора Петровић са видљивим жалом за "старим добрим временима" обраћа пажњу на некадашњи изглед Сремских Карловаца, пре свега на архитектуру значајних грађевина и њихову историју. Наравно, и на своје детињство. Кућа у којој се родила Теодора Петровић наслањала се на чувену зграду "Магистрата", за коју је својевремено професор Григорије Лазић изјавио како не треба да се издаје у комерцијалне сврхе "таман да дође Исус Христос и затражи ову салу за Тајну вечеру".

Оно што одмах пада у очи јесте чињеница да Карловци, било из докумената које је проучила, било из њених сећања, (било из историјског и чињеничног стања) представљају јак центар политичких, културних и образовних активности српског народа, место где се одржавају концерти и изложбе, где се штампају књиге и часописи, и кроз које пролази, или где живи, велики број значајних људи. Поред поменуте браће Стратимировић, великог броја митрополита и патријараха, те других црквених великодостојника, кроз Сремске Карловце, на овај или онај начин пролазе и остављају траг људи попут Јована Рајића, Захарије Орфелина, Лазе Костића, Доситеја Обрадовића, Стевана Вујановског, Вељка Петровића, Уроша

Предића, Паје Јовановића, Богобоја Атанацковића, Светозара Прибићевића и браће му, Богдана Медаковића, Уроша Кнежевића, Лукијана Мушицког, Ђорђа Стратимировића, Симе Матавуља, Павла Поповића и браће му Богдана и Димитрија, и многих других. Да не помињемо све бивше ђаке Карловачке гимназије, међу којима су: Бранко Радичевић, Сима Милутиновић Сарајлија, Васа Стајић, Димитрије Давидовић, Милован Видаковић, Јован Стерија Поповић, Јован Суботић, Иларион Руварац, Стеван Шупљикац, Коста Вујић, Дејан Медаковић. Међутим, Сремски Карловци су место велике историје и тужне судбине да су под туђином и у старим временима били значајнији, лепши и уређенији, него касније у матици земљи.

Ако изузмемо "први ешалон" познатих и великих људи које Теодора помиње у својој књизи, ту су још десетине и стотине имена не мање значајних људи из света уметности, културе, науке и политике, које ауторка износи, на овај или онај начин, а који су мање познати широј јавности. То је можда још вреднији сегмент књиге, јер се нека велика али неправедно запостављена имена овде бележе и износе.

Поред културе и образовања, упознаје нас Теодора кроз своја сећања, Сремски Карловци су познати и по гајењу винове лозе и прављењу вина. Због привилегије коју су Карловчани добили од цара Карла VI 1721. године а којом је предвиђено да сваки сопственик куће (која није ограђена) добије на уживање четири јутара земље, становници Сремских Карловаца су имали солидне приходе и тиме се објашњава зашто је знатан број Карловчана завршавао велике школе у иностранству. Као што је и због велике количине вина „*које је текло у потоцима*“ у „*Карловцима било и толико суманутих*“, (по речима Теодориног оца Јована Симеоновића Чокића (1851-1924)).

„Карловци су и у свом животу "на води" били паланка, шта су друго могли бити са својих шест хиљада становника, колико их је тада било. Но, Карловци су се у нечем ипак разликовали од других паланки: били су пуни школованих људи, као и оних који су се тек школовали. Тачно је да је свуда око њих била бара, да је трска расла гдегод погледаш, на периферији је било много кућа покривених трском и људи су у Карловцима били нека врста трске, оне "трске која мисли". Кад једном буде написана права историја Карловаца, када се савесно проуче све промене у друштву кроз многе године унатраг,

мораће се доћи до закључка да су Карловци имали одређену крупну улогу у културној историји Срба...“. (стр. 132)

Кроз Карловце, како рекосмо "пролази" велики број значајних људи, али не само из света културе и уметности. Тако је ауторка ових сећања лично видела Драгу и Александра Обреновић, непосредно пред њихову смрт 1903. године, када су прошли кроз Карловце идући према Крушедолу да обиђу гроб краља Милана. Теодора ће видети и другог Александара, краља и Карађорђевића, који је 1920. године посетио Карловце.

III

Преци Теодоре Петровић, како се дало очекивати, „*негде су из Старе Србије*“, али су они за трговином дошли пре *Велике сеобе*. Њен деда Стеван је имао седам кућа у Карловцима. У једној од њих, где је била трговина, митрополит Стеван Стратимировић се 1791. године договарао са другим Стеваном, горе поменутиим дедом, око оснивања *Карловачке гимназије*. Митрополит ће неколико година касније исто урадити и оснивајући *Богословију*.

Због те трговине и винограда, Теодора се рађа и одраста у добро стојећој породици, нешто мање богатој јер њен отац не наставља да се бави трговином а уједно и даје сву децу на велике школе. Теодорина мајка Емилија је изродила 14-оро деце, од којих је шест кћери „у првим годинама живота покосио шарлах или дифтерија“. То је патријархална породица, са видљивим очевим ауторитетом, али уједно и слободумна, јер се деца дају на школе, а иста се васпитавају у родољубивом духу. Ево како Теодора описује доживљај свога оца када први пут одлази у Србију: „*Сећам се добро, причао је отац, да су ми за ту прилику сашили ново одело, којим сам се поносио. Чим смо стигли у Београд, отац ми није дао да коракнем, већ ми је рекао "клекни!" – и ставио руку на раме. Ја погледам у своје нове панталоне и отворих уста да нешто рекнем, као отац повика оштро "клекни и пољуби земљу својих прадедова". Знамо да то није био усамљен случај у оно доба“.* (стр. 24)

У кући где је рођена Теодора свраћао је Вук Карацић, којег се њен отац сећа: јер га се бојао. Овај је то приметио па је његовој мајци говорио: „*Снајка, доведи ми Јоџка*“, те га је метао на крило. Њен отац је говорио да су Вукови бркови „*јакo мирисали на ракију*“.

Ова књига је, између осталог, посвећена управо њеном оцу (неки јој то и замерају), једној интересантној личности, којему се Теодора дивила и на овај начин желела да подвуче његов значај за карловачку и српску културу и историју. Човек је заиста вредан помена. Јер да није, не би му један Вељко Петровић писао биографију за Станојевићеву *"Народну енциклопедију"*. Теодорин отац Јован се дружио и сарађивао са људима попут Васе Живковића, Михаила Пупина, Уроша Предића (који му је израдио портрет). Он је био члан одбора за пренос Бранкових моштију. О њему у својим мемоарима говори Тодор Стефановић Виловски. Он током свог живота пише за разне часописе: *"Зору"* (бечку и мостарску), *"Српску зору"*, *"Застави"*, *"Јавору"*, *"Стражилову"*, *"Бранковом колу"*, *"Српском дневнику"*, *"Звону"*, али је највише трага оставио као преводилац. Он другује са Павлом Марковићем Адамовим, Михаилом Полит Десанчићем, Миланом Савићем и његовом ћерком Аницом, Исидором Секулић, Иларионом Руварцем, Стјепаном Митровим Љубишом, Петром Карађорђевићем, са Јованом Јовановићем Змајем и Лазом Костићем.

Да ништа друго у животу није урадио Теодорин отац Јован, а да је само сачувана његова библиотека (коју она делимично и по сећању презентује) то би био велики и вредан допринос српској култури. Било је ту првих издања веома важних књига за српску историју и културу, било је књига са посветама аутора, било је књига на другим језицима или старих часописа. Трагедија српског народа, поред смрти, јесте и стално паљење и пљачкање књига, рушење историјских споменика, затирање трагова постојања.

„Према књигама које су се некад налазиле у орману са очевом библиотеком ја и данас осећам извесно поштовање, без обзира какве је вредности била која од њих и напрежем се у овим тренуцима да их се сетим у што већем броју, да одржим неку врсту немог помена попаљеним и несталим књигама, које су страдале у рату и непосредно после рата због разних околности“. (стр. 96)

Отац Теодоре Петровић, Јован, то јест, његова судбина, давно су и много пута опеване књижевне странице које описују расколе и недоумице људске душе која вапи да буде нешто друго од онога што јој је намењено људским и породичним законима: био је књижевник и уметничка душа заробљен у телу државног чиновника и традицији породице која се бавила

трговином и виноградарством. Зато је остао недоречен и у сенци великих људи са којима се дружио.

Теодора Петровић је своје успомене написала "професорски" коректно, сентиментално и поучно, педагошки, као да држи предавање ученицама неке женске школе (које испод клупе тајно читају љубавне романе). И, ничег лошег нема у томе. То не умањује вредност ове књиге која је препуна чињеница и успомена на један важан град и једну велику школу у њему. Лична нота која је доминатна кроз спис се подразумева код писања оваквих књига јер Теодора није писала "историју" већ "сећања". Има истине и у речима њеног професора и ментора Павла Поповића: „*стил јој је особит, мушки*“.

"Сећања" су пуна анегдота, што по чувењу, што лично доживљених. Једна од њих говори о формирању "Сокола" у Сремским Карловцима. Старешина карловачког "Сокола" др. Лаза Поповић обратио се свом чувенијем имењаку Костићу, да испева химну "Соколском друштву". У писму је велики песник одговорио: „*Нажалост, ви ми се касно обраћате, јер ја више нисам способан да испевам химну за вас, јер више нисам соко, већ стара очерупана орушина*“. Или, она о Димитрију Руварцу: „*Такав је, ето, био прота Руварац. У младости прзница какви се ретко скупају. Као ђак четвртог разреда гимназије у Карловцима забо је сечиво свога перореза до самог дршка у бутину свога друга у клупи*“. (стр. 110)

Веома су вредни, поред наведеног, и описи професора гимназије, начин на који су предавали или се односили према ђацима, и то из времена када је Теодора била ђак, како и из времена када постаје професор. Како год било, пре него је постала чувени професор Карловачке гимназије, Теодора Петровић је понављала једну годину. Толико о тадашњим критеријумима. Ову књигу бих препоручио као обавезну лектуру, пре свега будућим просветним радницима и библиотекарима, јер она одише духом једног старог времена, времена почетака озбиљног и систематског образовања у Срба. Поред тога овде се могу упознати са методологијом тадашњег образовања, начин на који су одређени професори радили, њихове карактере и мане, али и са мноштвом имена аутора и наслова старих библиофилских издања књига. И ако је по некад узлазила у превише детаља наставног програма гимназије, потом и факултета, али је томе узрок "професионална деформација" дугогодишњег професора и педагога.

„Када сам 1924. године добила наставничко место у Карловцима, предавала сам петом разреду и сину тада још професора Мике Јаковљевића. Он је пратио мој рад у школи и једног дана ми рече: "Дивим се енергији коју ви улажете у своја предавања, али сам слободан да вам као старији и искуснији на том послу скренем пажњу на две ствари, пре свега, ви нећете моћи дуго да предајете таквим темпом и са толико залагања. Брзо ћете се заморити, а можда и разболети. А друго: ви не водите рачуна ко су и какви су ваши ђаци. Већина од њих су са села, сељачки синови, који можда у својој родитељској кући немају ни једне књиге. Ви сте међутим расли у веома повољним условима...“. (стр. 100)

IV

Поготову су вредни редови о периоду светских ратова, то јест, њиховог одраза на живот Срба у Сремским Карловцима, јер су исписивани искуствима очевица директно погођеног породичним трагедијама, а уједно и образоване особе која је могла посматрати догађаје и у нешто ширем контексту, служећи се доступним архивама и литературом. *„Све наше невоље, жалости и трпљења почињу у правој мери са првим светским ратом“* – вели Теодора на страни 142.

Почео је *Први светски рат*, почела су са њим и хапшења и стрељања Срба, интернације. Ухапшен је Теодорин брат Стеван – Браца, угледни адвокат и народни посланик, који ће 1918. године постати потпреседник *Народног већа*. Други брат, Јосиф, будући лекар, библиофил и полиглот, човек који је друговао са Хугом Балом и Ериком Маријом Ремарком, бива мобилисан, у Галицији ће пасти у руско ропство, као добровољац ће се прикључити српској војсци са којом ће проћи све што је иста прошла. Најмлађи брат Коста, тада већ доктор правних наука, затећи ће се у Београду, али се враћа у Карловце. Смрт ће пронаћи у водама Дунава, следеће године.

Убрзо сазнају, Срби из Карловаца, да претходни "идилични суживот" са комшијама и није био баш најискренији са њихове стране. То ће, међутим, бити само блага опомена за оно што ће се догодити у следећем "великом рату". Вредно је напоменути, да у кућу горе поменутог Теодориног брата Браце, за време рата као аустријски официр борави доктор Иван Рибар, који ће и после рата наставити дружење са породицом Симеоновић Чокић.

Најзад је дочекана и 1918-та година:

„Немачки војници стоје укрупљено на балкону Двора и мирно посматрају расуло свог дотадашњег најмоћнијег савезника. Разуларена и обезглављена руља сада се више не повлачи, већ кукавички бежи из окупиране и опљачкане Србије. Носи собом све што се могло понети: клавиуре, постеље, лустере, дечја колица, посуђе и безброј других ствари, често и сасвим безвредних. Уза свака кола пуна плена јаше војници на коњима. Обрнули калпаке наопако, а око врата им висе на канапу нанизане шољице за кафу... Говорило се по вароши и то да су се на неким кућама појавиле беле заставе. Франковци су се побојали за своје животе, али нису имали разлога за то: после првог светског рата никоме од њих није пала ни длака са главе. Из тих су се редова регрутовале усташе у другом светском рату“. (стр. 196/7)

Мора се преметити да је Теодора Петровић "правила веома мало компромиса" са комунистичким властима по питању самоцензуре а када су садржај књиге и њено мишљење у питању, јер треба узети у обзир време када је књига настајала и када се штампала. Тек колико је било минимално могуће, па и тада чини се више из убеђења а мање из кетманства. По том питању њени "компромиси" су знатно мањи, чак и у односу на неке много познатије "дисиденте", па и када је сам Михиз у питању.

1920. године Теодора Петровић уписује *Филозофски факултет* у Београду, *Српски језик и књижевност*, и почиње да слуша предавања Павла Поповића, Александра Белића, Богдана Поповића, Милана Богдановића, Владимира Ћоровића. На том факултету тада предају на разним семинарима Станоје Станојевић, Душан Поповић, Миодраг Ибровац, Веселин Чајкановић, Милош Тривунац, Брана Петронијевић, Хенрик Бараћ, Михаило Петровић Алас, Милутин Миланковић, Јован Цвијић. О њима, као и о студенском животу и организовању, поготово женског дела академских грађана, оставиће ауторка трага у овим списима. Некима ће посветити више пажње и редова, на пример свом ментору Павлу Поповићу, као и Вељку Петровићу и Васи Стајићу. У овој књизи се могу наћи корисни редови о универзитетском и студентском животу у Београду између два рата.

У својим успоменама ауторка је оставила трага и о руској емиграцији после великог рата и револуције, која је у великом броју нахрлила у Карловце. Најзад, у тој вароши је и сам Врангел сместио своју породицу и штаб, а ту му је и отац сахрањен. По мом мишљењу тај траг је требало бити обимнији, у овако обимној књизи, свакако би то био вредан помен и

докуменат, интересантан за читаоце и историчаре. Али, стиче се утисак као да је ауторка хтела што пре да се ослободи "врућег кромпира", управо због оних горе поменутих "компромиса" и да је остала недоречена.

„Самог Врангела као да сад гледам својим очима. Веома висока стаса и необично танка струка, кретао се карловачким улицама брзим ситним корацима, одевен у дугачки козачки кафтан црне или смеђе боје, стегнут у струку толико да се чинило да ће се једног дана из чиста мира преломити. Лице му није било изразито и као да је крио поглед од других. На глави козачка капа, слична камиловци, само у горњем делу нешто шири и виша. На ногама дугачке црне чизме од танке коже, сасвим припијене уз ногу и без потпетица... Врангел се увек по Карловцима кретао само у кругу своје породице, и то увек кора-два испред осталих“. (стр. 330)

Како год, због смрти оца, без завршеног факултета (остао један испит *Историја српскохрватског језика*), Теодора се враћа у Карловце, и већ 1924. године почиње *„да служи у Карловачкој гимназији“*. Последњи испит ће положити после две године, касније и професорски. У том делу књиге она гимназију описује из друге перспективе, сада као професор, са свим проблемима са којима се сусретала, пре свега са самовољом разних директора те установе. И тада је политика постављала и смењивала.

V

Међутим, куца на врата други "велики рат", по српски народ још крвавији. То су и последња поглавља књиге. Сви дотадашњи проблеми тада постају мали и неважни према ономе што је почело да се догађа у њеној околини. Теодора Петровић (то је презиме њеног мужа Косте, са којим је имала сина Ивана) је била патриота, национално опредељена, али није била шовиниста. Она се трудила да, описујући националну и личну трагедију каже и обема странама, и добро и лоше, ни једног тренутка не прећуткујући ни оне ствари о којима се није много причало у време комунизма: о усташким злочинима и НДХ. *„Вељко Петровић је на једном месту врло лепо рекао да нам старост даје право да говоримо истину. У овом моменту ја то своје право до краја искоришћујем“* – каже Теодора на страни 359.

Све поново, као и пре тога, почиње променом понашања дојучерашњих комшија и колега, петоколонашењем, шпијунажом, издајом, денунцирањем. *„Пре него што се стари ратни филм почне да развија, задржаћу се на*

приликама у гимназији пред почетак рата. То је потребно учинити, јер су се, нажалост, на чело усташког покрета у Карловцима нашли и неколико професора ове школе... Са некима од њих Коста и ја смо одржавали скоро пријатељске односе и не слутећи шта ће се временом из њих ишчаурити. То се на првом месту односи на професора Вјекослава Барлековића“. (стр. 453). Тај ће у време НДХ постати директор Карловачке гимназије а своју "пријатељицу" ће шиканирати и назад избацити из гимназије пославши је на рад у Нову Градишку.

Затим следи опис тешких дана под усташком и немачком окупацијом: прича о храбром капетану Ковачевићу, из Ваљева, који после априлског слома при уласку Немаца у Карловце пружа отпор и при том убија неколико њих (због чега Немци стрељају шесторо карловачких Срба, "сто за једног", почеће да важи касније и то на територији уже Србије, у НДХ није било ограничења); о томе како јој је почетком рата одведен брат Стеван – Браца и како га више никад није видела јер је завршио у јамама Јадовна; о баронима Рајачић, храбрим и поштеним људима који се нису мирили са усташким злочинима, и о томе како је један од њих извршио самоубиство после априлског слома, те како је други брат Рајачић покушавао да спасе Брацу; о усташким зверствима и мучилиштима по старим карловачким зградама; о свом боравку у Новој Градишки, Осиеку и Загребу; о томе како је у тим градовима сретала људе који се нису слагали са усташким режимом, који су јој помагали и спасили јој живот кад је била ухапшена; о томе како је онај исти младић који ју је извукао из камиона смрти, после тога побио много Срба у Дервенти и био стрељан након рата; о томе како је вршена присила и пропаганда покатоличавања Срба; о томе како су виши друштвени слојеви Срба живели релативно мирно и добро у већим градовима НДХ и како су неки служили Павелићу; о томе како је она лично у тој и таквој НДХ пензионисана 1943. године; и о томе како већ следеће године, 1944-те, десет дана пред ослобођење Карловаца, у октобру месецу одводе њеног другог брата Јосифа у Јасеновац, одакле се никад неће вратити, што само говори у прилог чињеници да је "фабрика смрти" радила пуном паром до последњих дана...

"Сећања" се завршавају завршетком рата. Сама Теодора Петровић пише на крају да ови списи првобитно нису били намењени јавности. Отуд су преобимни, делимично несређени, на многим местима се понављају – али

све то не умањује њихову вредност. Младен Лесковац их је тражио за *Зборник Матице српске*. Тако је настала ова књига. Нећу, на крају изводити никакве закључке. Најбоље је кад се то узме из саме књиге. Завршићу, зато, Теодориним речима: „*Сећам се да сам тих дана срела на улици Ангелину Дејановић. Зауоставила ме и упитала: "Колико ћеш ти усташких глава тражити за своју побијену браћу?"*“. То питање ме је бескрајно изненадило и мирно сам јој одговорила: "*Нећу тражити ниједну*"“.

*

**„ЋУТАЛИ СУ НАЈБОЉИ!!!“ , Василиј Семјонович Гросман ,
„Живот и судбина“**

*„Корњачо, од чега је твој оклоп саткан?
Упитах и одговор добих тај:
Од страха великог он је саздан,
На свету чвршћег нема знај“.*

Ратко ме учланио у библиотеку пре неколико месеци. Постао сам члан. У почетку сам био неверљив. А онда сам се опустио. Па сам се наврз'о. Прво сам пронашао стрипове. Кренуо сам редом, траговима младости: Рип Кирби, Принц Валијант, Дилан Дог. Па сам онда опустошио одељак са дневницима, мемоарима, и сличним успоменама писаца. Наравно, говорим о ономе што до сада нисам прочитао, а морам бити нескроман: тога је заиста мало што се тиче релевантних имена. Па сам се онда острвио на руски део који нисам читао: Буњин (дневници), Хармс (дневници), Пељевин, Прилепин, и најзад, по Ратковој препоруци узео сам Василија Гросмана.

Књига „Живот и судбина“ руског писца Василија Гросмана, представљала је за мене мало откровење и освежење, вероватно и зато што сам очекивао „тежак реалсоцијализам“, а добио сам веома добро штиво.

Василиј Семјонович Гросман (1905 – 1964), писац, хемичар по струци. Одликован је за учешће у Стаљинградској бици. Радио је на књизи педесетих година, али му је рукопис запленила совјетска служба безбедности. Књига је у СРФЈ објављена 1986., а у СССР-у тек после две године. Скоро је снимљена серија, кажу добра, нисам желео да је одгледам пре него прочитам књигу. Као што нисам хтео да прочитам нити један приказ, предговор или поговор, како бих вам пренео лично мој став о овој књизи. Све сам то радио јер знам да ништа више не може да нагрди једно књижевно дело, и поквари утисак, ко критичар који је плаћен по броју речи и екранизација (филмизација) књиге а да то није филм „Лимени добош“ по делу Гинтера Граса.

Наравно, трагајући за биографским подацима аутора, наилазио сам на флоскуле да је ова књига „*Рат и мир*“ *двадесетог века* и како је западни критичари сматрају за једно од најзначајних дела прошлог века. Код мене је ово друго могло изазвати само подозрење. Нашао сам и то да се Горки на почетку позитивно изјашњавао о његовом раду. Мада, ако је веровати Буњину, то и није нека похвална ствар:

Завршавајући своје пишчеве успомене, мислим да ће Мајаковски остати у историји литературе большевичких година најподлији, најциничнији и најпогубнији слуга совјетског људодејства по свом уделу у његовом књижевничком слављењу и, тим самим, по свом утицају на

совјетски прост народ. Ту се, наравно, не узима у обзир једино Горки, чија је пропаганда, с његовом светском славом, с његовим великим и примитивним способностима, које су биле најпогодније за укусе гомиле, с огромном снагом глумљења, с хомерском лажљивошћу и беспримерном устрајношћу у томе, пружила такву страшну злочиначку помоћ болшевизму, заиста "у планетарним размерама – пише Иван Буњин у својим Успоменама.

Сам Гросман о Мајаковском каже у књизи, кроз уста једног од ликова:

„Мајаковски је највећи државник у својим емоцијама. Достојевски је највећи хуманиста у својој државности“.

И, мада се не слаже са ставовима Достојевског, поготову националним, Гросман га кроз дијалоге и став, сматра великим писцем и великим Русом. О Чехову, пак, каже:

„Пут Чехова – то је пут руске слободе“.

Књига је одлична. Комплексно али књижевно обрађује разне теме, па и тадашње табу-е. За разлику од Солжењицина који је у то време био једностран и више документаран, то јест мање књижеван, Гросман се дотиче више тема са више позиција и страна, књижевно и филозофски веома добро, па и ако је Јеврејин он покушава да се дотакне и „руског питања“ у СССР-у, што ће Солжењицин учинити много касније.

„Ахмете Усмановичу ја веома поштујем вашу љубав према свом народу. Али ми дозволите да се и ја поносим што сам Рус, дозволите да волим Толстоја не само зато што је лепо писао о Татарима; ми Руси, ко зна зашто, не смемо да се поносимо својим народом, одмах нас прогласе за крајње реакционаре“.

Актуелно и данас, зар не?! И за Русе, и за Србе!

Или:

„На почетку рата сам био код Бреста, у једном ваздухопловном пуку. Пилоти појурише на аеродром, а ја зачух како нека Пољакиња викну: „Ко је то?“, а дечак, мали Пољак, одговори јој: „То је руски војник“ – и тада сам то необично осетио: Рус, ја сам Рус... Схваташ ли, целог живота знам да нисам Турчин, и тада ми је у души забрујало: Рус сам ја, ја сам Рус. Истину говорећи, пре рата су нас другачије васпитавали... данас, управо сада је мој најлепши дан – ето, поново то гледам као онда – руска туга, руска срећа...“.

Гросман у овој књизи говори у чисткама, совјетским логорима, стаљинградској епопеји (описује оба окружења: прво, немачко окружење Стаљинграда, и, друго: совјетско окружење Паулусових армија), нацистичким логорима смрти, гасним коморама, конвојима заточеника на обе стране, о Хитлеровом и Стаљиновом режиму. Он покушава да прикаже свеобухватну слику тадашњег времена, и у СССР-у, и у нацистичкој Немачкој, и на фронту, и у позадини, он именује нацистичке сараднике у

окупираним пределима - за разлику од већине тадашњих аутора који су заступали само једну страну а догађаје приказивали црно-бело.

„Антисемитизам никада није циљ, анитисемитизам је увек само средство, он је мерило и вентил противречности које немају решења“. – каже Гросман у књизи.

Он говори о антисемитизму међу обичним људима, војницима, официрима; о Лубјанки; чисткама; о милионима сељака који су помрли од глади у време Стаљинове страховладе; о црвеном терору; о заробљеничким логорима; о атмосфери неповерења и потказивања; о историјским личностима; о раду на конструисању руске атомске бомбе; о изградњи немачких логора смрти; о испитивању и проналажењу најбољих отрова који ће се примењивати при масовним егзекуцијама у нацистичким логорима. Са обе стране фронта су логори. И транспорти који превозе заточенике. О Хитлеру вели:

„Да створи нову Немачку, да запали рат и пећи у Аушвицу, да створи Гестапо – није могао човек... Руски тенкови су га вратили тамо одакле је отишао, ...окренули су га ка људима“.

Овде ћете прочитати и видети потресне слике из Стаљинграда у окружењу, када гори Волга по којој је проливена нафта, када Немци спаљују Цигане на тргу а руски артиљерци покушавају да им скрате муке, када млада везискиња долази у опкољену зграду, када се у рову, у сред битке сусретну немачки и руски војник, па свако оде на своју страну. Поготову је упечатљива и потресна сцена довожења логораша, припреме и сама егзекуција у гасној комори нацистичког логора смрти. Књига је састављена од мноштва малих али упечатљивих епизода. Те епизоде показују велике догађаје кроз лик малог човека, историју кроз људски лик. То је могао да уради само онај ко је био сведок тога времена и тих догађаја. Гросман је учествовао у борбама, био на првој линији, отуд толико детаља и финеса, које су недоступне у кабинетским условима. Најважније је: осетићете потребу да подвучете реченицу или да препишете који ред, а то је најбољи доказ да је књига добра.

Један немачки војник размишља:

„Ако избаците Ајнаштајна, нећете моћи да заузмете његово место. Да, да Ајнаштајн је, наравно, Јеврејин, али да се разумемо, он је геније. Нема те власти на свету која би могла да вам помогне да заузмете његово место. А замислите да ли вреди да трошите толико снаге да би сте уништили оне чија ће места заувек остати празна“.

Код Гросмана и немачки војник јесте само човек, као и руски. Некад добар, некад лош, некад зао. Не идеализује ни једног, ни другог. Овде се може прочитати о томе како су већ на почетку рата из Москве евакуисани

научници и уметници, да би несметано наставили рад на истоку. Наравно, ово је најпре епопеја – прича о Отаџбинском рату. Зато се кроз роман провлаче све историјске личности тога времена.

А Русиња каже следеће:

„Ова соба припада Немци, она ме је примила. То је њен, анђеоски, бели кревет. У животу нисам срела невинијег и слабијег човека... Чудно је то што сам ја, док ми ратујемо са Немцима сигурна да је у овом граду она најбољи човек“.

Постоји један совјетски мит, у којем има и истине, о томе како је Стаљин знао да телефоном позове одређене људе, научнике и уметнике, који су били у проблемима са режимом, и да на тај начин допринесе решењу истих. О томе пише Булгаков у својим дневницима. Говори се да је то урадио са писцем Еренбургом, и са режисером Доженком. Обично би после таквих позива проблеми оних који су позвани престајали као руком однешени. Такав један случај описује и Гросман у овој књизи. Стаљин на једном састанку који књига описује, каже:

„Науку стварати, није иато што и сапун правити. Нећемо штедети на Академији“.

У књизи ћете прочитати редове у којима су иронија и сатира достојне једног Булгакова. Поготову на местима где се говори о бирократији која је захватила све поре совјетског друштва. Па тако магационер неће да изда храну и муницију коју треба падобранима избацити опкољеној јединици *„јер нема код а потпише пријем“*. Сатира достиже врхунац на местима где се описује живот академика и научника. Они више времена дискутују о следовањима и оброцима у мензи, него о научним радовима. Код њих не изазива љубомору велики научни рад, колико следовање јаја које је зависило од категорије картице за снабдевање. Они се међусобно не разликују по титулама већ по томе ко на колико има права јаја из магацина.

И можда је Гросману одређена доза самоцензуре помогла да буде нешто умеренији у ставовима и закључцима, што је придодало књижевном у овој књизи. То зна да буде тешко схватљиво, али није немогуће и зависи од обе стране: писца и читаоца. Ако треба тражити мане овог дела то је свакако пренатрпаност ликовима и догађајима, и не баш најбоље повезивање тог мноштва у целину. Можда проблем лежи и у чињеници да је аутор дело вероватно радио полутајно, да га није припремао за штампу и да је желео да остави што више трагова у рукопису. Отуд поређења са Толстојем нису добронамерна. И без тога, само са овом књигом, Гросман је велики писац.

Разговарам са Ратком док шетамо око игралишта о мом „проналаску“ Гросмана, конкретно ове књиге. И питамо се: како ће генерације које сада

стасавају проналазити писце попут Гросмана, када још нису и никада неће „пронаћи“ Достојевског или Гогоља? И закључујемо да је то пре свега грешка школског система који је урушен и друштва које се труди да уништи оне чија места нико не може заузети.

Оно што би се могло подвести под закључак о томе шта се догађало тада, у том времену, у Немачкој, СССР-у, целом свету, свуда где се јављају диктатуре и тоталитарни системи, све до дана данашњег, па и овде код нас у Србији, Гросман је сабио у једну једину реченицу:

„ЋУТАЛИ СУ НАЈБОЉИ!!!“